

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

VZTAH MATKY A DCERY Z POHLEDU MATEK V OBDOBÍ STŘEDNÍ A STARŠÍ
DOSPĚLOSTI: NAVAZUJÍCÍ STUDIE

THE REALATIONSHIP BETWEEN MOTHERS AND DAUGHTERS FROM THE
PERSPECTIVE OF MOTHERS IN MIDDLE AND OLDER ADULthood: FOLLOW-
UP STUDY

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Barbora Burešová

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc.

Olomouc

2016

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Ireně Sobotkové, CSc., za trpělivost, ochotu a hlavně za odborné vedení při tvorbě této práce.

Můj velký dík a obdiv, patří mojí milované mamince Vladimíře Burešové, která mi dala podnět a důvod zabývat se touto problematikou. Dále také má úcta a poděkování putují mým prarodičům, Heleně a Vladimíru Zeleným. Za neutuchající podporu velký dík také Bc. Lucii Blažkové a Veronice Kotyzové, jelikož přátelé jsou rodina, kterou si vybíráme sami. Bez vás by tyto řádky nevznikly.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Vztah matky a dcery z pohledu matek v období střední a starší dospělosti vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V dne

Podpis

Obsah

ÚVOD	7
1. RODIČOVSTVÍ.....	9
1.1 RANÁ RODIČOVSKÁ PÉČE.....	10
1.2 RODIČOVSKÁ IDENTITA	11
1.3 RODIČOVSTVÍ 21. STOLETÍ	11
1.4 JEDINEČNOST MATEŘSKÉ PÉČE	13
2. DYNAMIKA VÝVOJE VZTAHU MATKA-DCERA	15
2.1 DĚTSTVÍ, MLADŠÍ DOSPĚLOST	15
2.1.1 DĚTSTVÍ DCERY.....	15
2.1.2 MATKA V OBDOBÍM MLADÉ DOSPĚLOSTI	17
2.2 DOSPÍVÁNÍ, STŘEDNÍ DOSPĚLOST	18
2.2.1 DCEŘINO OBDOBÍ PUBERTY A ADOLESCENCE	18
2.2.2 MATKA V OBDOBÍ STŘEDNÍ DOSPĚLOSTI.....	21
2.3 OBDOBÍ DVOJÍ DOSPĚLOSTI.....	22
2.3.1 VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST DCERY	23
2.3.2 STARŠÍ DOSPĚLOST MATKY.....	25
3. SPECIFIKA VZTAHU ANEB MATKA PRO DCERU, DCERA PRO MATKU	28
3.1 PSYCHOANALYTICKÁ PERSPEKTIVA	29
3.2 DOBRÁ MATKA	29
3.3 DOST DOBRÁ MATKA	31

3.4	SOUROZENECKÉ POUTO	32
3.5	MATKOU BEZ VLASTNÍ MATKY	33
3.6	VZTAHOVÁ IDEALIZACE	34
3.7	POTŘEBA POTVRZENÍ	35
3.8	SPRÁVNÁ MÍRA KONTAKTU	36
4.	DOSPĚLÁ MATKA, DOSPĚLÁ DCERA	38
4.1	POSÍLENÍ VZTAHU	40
4.1.1	BLÍZKOST	41
4.1.2	PODOBNOST	42
4.1.3	POVÍDÁNÍ	43
4.1.4	KRIZE	45
4.1.5	SPOLEČNÉ ZÁJMY	45
4.2	HROZBY VE VZTAHU	46
4.2.1	NADMĚRNÁ ZÁVISLOST	47
4.2.2	VINA	48
4.2.3	NARCISMUS A ZÁVIST	48
4.2.4	ZÁTĚŽ MINULÝCH GENERACÍ	50
4.2.5	NEMOŽNÁ MATKA	51
4.2.6	KOMUNIKACE ZATÍŽENÁ MINULOSTÍ	51
4.2.7	AMBIVALENCE VE VZTAHU	52
	SHRNUTÍ	54
	VÝZKUMNÁ ČÁST	55

5.	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	55
	5.1 DEFINOVÁNÍ CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	56
6.	METODOLOGICKÝ RÁMEC: KVALITATIVNÍ VÝZKUM	58
	6.1 METODY SBĚRU DAT	59
	6.2 METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT	61
	6.3 SPOLUPRÁCE V RÁMCI VÝZKUMNÉHO TÝMU.....	62
	6.4 ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ.....	63
7.	ZKOUMANÁ POPULACE A VÝBĚROVÝ SOUBOR	65
	7.1 METODY VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO SOUBORU	66
8.	VÝSLEDKY	67
	8.1 CHARAKTERISTIKA VZTAHU S DCEROU	67
	8.2 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO MATKÁM VADÍ	73
	8.3 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSILUJE	78
	8.4 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	83
9.	DISKUZE.....	88
	9.1 DISKUZE NAD VÝSLEDKY.....	88
	9.1.1 DISKUZE NAD VÝSLEDKY SOUČASNÉHO VÝZKUMU.....	88
	9.1.2 SROVNÁNÍ SOUČASNÝCH VÝSLEDKŮ S PŘEDCHOZÍMI.....	92
9.1.3	CELKOVÉ SROVNÁNÍ.....	100
	9.2 DISKUZE NAD VÝZKUMEM	100
	9.2.1 PRÁCE VE VÝZKUMNÉM TÝMU.....	102

9.2.2	SROVNÁNÍ S PŘEDCHOZÍM VÝZKUMEM	102
10.	ZÁVĚRY	104
	SOUHRN.....	106
	CITOVANÁ LITERATURA:.....	109
	PŘÍLOHA Č. 1: ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	114
	PŘÍLOHA Č. 2: ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	115
	PŘÍLOHA Č. 3: ABSTRACT OF THESIS.....	116
	PŘÍLOHA Č. 4: DOTAZNÍKOVÉ OTÁZKY.....	117
	PŘÍLOHA Č. 5: ÚVOD DOTAZNÍKU	119

ÚVOD

Vztah k rodičům je prvním a nejdůležitějším vztahem našeho života. Skýtá v sobě velkou lásku, porozumění, důvěru, ale také konflikty, zklamání a nedorozumění. I z negativních prožitků a zkušeností se nepochybně vyvíjíme a rosteme, jsou pro nás tedy důležité. Rodiče nás formují a my se od nich učíme stejně jako oni od nás. Vztah mezi matkou a dcerou

je o to více specifický svým velmi silným poutem a potencialem možností velkého vzájemného ovlivnění. Každý z nás okolo sebe vnímá příběhy matek a dcer, více či méně šťastné a spokojené. Ať tak, či tak, toto téma ve společnosti stále rezonuje. V posledních letech je zájem o tento jedinečný vztah čím dál větší.

Následující řádky jsou věnovány právě tomuto složitému vztahu. První kapitola je věnována rodičovství. Zaměřuji se na specifika vztahu dítěte s jednotlivými rodiči a jejich vzájemnou interakci od raného dětství. Neméně důležité jsou také další tranzitorní milníky, jak na straně dcery, tak na straně matky. Každé z popsaných období sebou nese jisté výzvy a změny, které nadále tento vztah formují. Vývoj matky a dcery je popsán v kapitole druhé.

Samostatná část práce je věnována právě bližší charakteristice vztahu mezi dospělou matkou a dospělou dcerou. Smyslem kapitoly je uchopit a rozvést atributy příznačné pro vztah matky a dcery. Poslední kapitola teoretické části se stává prostorem pro zvýraznění předpokladů, posilujících vztah ale také těch, které vztah komplikují a znesnadňují.

Následné řádky jsou inspirovány mou předchozí prací (Burešová, 2014). Jedná se o její rozšíření o nový kontext. Při psaní druhé kapitoly jsou použity podobné zdroje jako v předchozí práci. Tyto zdroje byly mnou znovu kriticky přečteny a poté použity. Dále jsem se znovu věnovala studii O'Connorové (1989) a několika dalšími, jelikož jejich přínos sledávám velmi důležitý a neopominutelný i pro současnou práci.

TEORETICKÁ ČÁST

"Rozhodnutí stát se matkou je to nejjásadnější. Je to rozhodnutí, že vaše srdce bude navždy chodit mimo vaše tělo."

Elizabeth Stone

1. RODIČOVSTVÍ

Následující kapitola obsahuje stručný souhrn významu rodičovství v současné době. Shledávám jako podstatné uchopit vztah matky a dcery v širším poli. Dané role v rodinném systému tento vztah také velkou měrou formují a je třeba s nimi počítat.

Rodičovství ve své podstatě můžeme chápat jako vztah mezi rodiči a dětmi, vzájemné respektování jejich rolí, statusu ale také povinností a práv (Eekelaar & Sarcevic, 1993). Tato definice v sobě však nezachycuje dynamiku a složitost nejen rodičovství, ale také celého rodinného systému.

Rodina je síť vztahů. V této síti se jednotlivci navzájem ovlivňují. Vzájemná propojení jsou velmi hluboká a trvalá. Jedním z předpokladů pro správné fungování rodiny je přijetí dítěte rodiči a naopak. Dítě přináší do života rodičů nové podněty a zkušenosti. Dá se předpokládat, že toto pouto je trvalé a bude trvat i poté, co děti z primární rodiny odejdou a založí svoji vlastní (Matějček, 2005).

Pokud se bavíme o vlivu rodičovské péče, nelze opominout také vliv genetický. Je stále otázkou v jak významném poměru hrají roli dědičnost a prostředí. Logickou dedukcí je, že děti rodičů z vyšší sociokulturní vrstvy mají mnohem větší šanci rozvíjet svůj potenciál, pokud jej mají a jsou k němu správně motivovány. Problémem je, že dědičnost nelze jako proměnnou ve výzkumech kontrolovat (Thorová, 2015).

Dle genetických a neurovědeckých poznatků se člověk rodí s jistou osobnostní výbavou. Tato geneticky daná část je poměrně výrazná, jsou jí dány osobnostní odlišnosti mezi jednotlivými lidmi, které dědíme po svých rodičích. Dostává se nám nejen podobné osobnostní stavby na genetické bázi, ale také té vizuální, rodinní příslušníci jsou si navzájem podobní. Avšak okolní svět a vlivy prostředí včetně rodičovské péče tyto geneticky dané dispozice v různých směrech modulují (Hamer & Copeland, 2003)

Raná rodičovská péče také může ovlivnit mnohé. Například také vývoj systému zodpovědného za stresovou reaktivitu. Lidé subjektivně považující svůj vztah k rodičům za neuspokojivý, mají v průběhu stresové reakce signifikantně nižší množství dopaminu

ve ventrálním striatulu a stres tak hůře zvládají. Skupina považující svoji vazbu k rodičům za dostatečnou se v těchto skórech liší (Hane & Fox, 2006)

1.1 RANÁ RODIČOVSKÁ PÉČE

O důležitosti vlivu rodičovské vazby na pozdější růst dítěte tedy nelze pochybovat. Je utopií předpokládat pouze bezproblémová, vzájemně naplňující rodičovství. Tento text není určen k popisu patologie, je však důležité vyjasnit určité rodičovské sklony, ne přímo kategorizované jako patologické, avšak ty, které dítě negativně ovlivňují. Zdravý vývoj ohrožují zejména extrémní podmínky. Ani tehdy však nelze s úplnou jistotou proces označit za patologický. Hraje zde roli mnoho faktorů, včetně osobního růstu, ale také vztahů mimo rodinu. V tomto směru je hodně skloňována deprivace dítěte. Alespoň ve stručnosti je třeba připomenout důsledky deprivace v raném věku dítěte, jako jsou pozdější poruchy desinhibovaných vztahů. Dobrou zprávou je, že tato kritéria pro poruchy raných sociálních vazeb nesplňuje příliš mnoho lidí (Thorová, 2015).

Raná zkušenost je tedy pro formování dalšího vývoje neoddiskutovatelná. Její dopad se projevuje ve složkách následujícího rozvoje. Děti, které zažily právě extrémní deprivaci například institucionálního zařízení, později nemají příliš dobré vztahy s vrstevníky. Ale tato deprivace se projevuje také na kognitivní a behaviorální úrovni. Předpokládá se, že následky této rané deprivace, zvláště pak té trvalé, nejsou reverzibilní (Hane, Henderson, Reeb-Sutherland, & Fox, 2010).

Jak již bylo nastíněno, v raném dětství hraje důležitou roli citlivost vůči dítěti. Předpokládaná schopnost v sobě zahrnuje správné vnímání signálů, vysílaných dítětem, jejich správná interpretace a adekvátní reakce. Intruzivní rodičovství je naopak spojeno s nedostatkem autonomie pro dítě. V těchto případech mají rodiče během interakce s dítětem mnohem více na mysli vlastní záležitosti. Výsledkem může být přehlcní dítěte aktivitami nebo také na druhou stranu dochází k přerušování spontánní aktivity dítěte a tím také k narušení jeho autonomie (Haller-Haalboom, a další, 2014).

1.2 RODIČOVSKÁ IDENTITA

V souvislosti s rodičovstvím nelze nezmínit rodičovskou identitu. Silné pouto mezi rodiči a dětmi způsobuje oběma stranám také mnoho trápení. Rodiče se nad svými dětmi trápí z mnoha důvodů. Jedním z nich může být nedostatek porozumění ať už k dětem nebo samotné rodičovské roli. Rodičovská identita se odvíjí od hodnoty, kterou rodičovství ve společnosti zaujímá. Nikdo si nepřeje být označen za špatného nebo nedostatečného rodiče. Jde o to nacházet se v tomto hodnocení na správném bodě v pomyslném rozpětí, kde se na jedné straně nachází rodiče výteční a na straně druhé ti nejméně úspěšní. Důležité je nebýt úplně tím neschopným rodičem ale rodičem přinejmenším ucházejícím. Rodičovská identita může být zraněna hned v několika směrech (Matějček & Dytrych, 1997)

- Dítě neodpovídá společností nastaveným normám,
- neúspěch ve výchově dítěte,
- neporozumění dítěti a zaplavení vlastními rodičovskými představami, kterým není dítě schopno dostát. V tomto případě je nutno podotknout, že se nejedná selhání dítěte jako spíše rodiče, který je nešťastný kvůli sobě samému a svým představám, nikoliv kvůli dítěti (Matějček & Dytrych, 1997).

K rodičovské identitě neodmyslitelně patří také ambice a ideály, které se mohou proměnit v nezdravě vysoké nároky na dítě, kdy má dítě svými výkony potvrdit samotného rodiče. Často jsou tyto cíle mimo dosah dítěte a u rodičů se dostavuje zklamání a rozladěnost, jelikož se opakuje historie toho, co sami nedokázali a přání, které mělo být splněné skrze dítě je opět promarněno. Dítě je tedy prostředkem pro splnění rodičovského snu (Matějček & Dytrych, 1997).

1.3 RODIČOVSTVÍ 21. STOLETÍ

Nelze opomenout fakt, že pojem rodičovství v posledních dekádách doznal značných interpretačních změn. Ve 21. století se na rodičovství díváme jinak, než tomu bylo v předchozích obdobích. Tato změna je patrná také ve fungování rodin a jejich formování. Zachycení těchto změn je velmi důležité pro pochopení moderních rodin.

Konkrétně tedy pochopení matek a dcer, jejichž vztah je součástí tohoto systému a nejde jej z tohoto kontextu vytrhnout (Fingerman K. L., 2001).

V českém kontextu je v rodičovství zaznamenán pozvolný posun a nastolení změn již od roku 1989. Nyní se péče soustředí více do rodiny, což pravděpodobně souvisí s rušením institucí denní péče. Mnoho rodin nyní spoléhá na pomoc prarodičů, kde se však v současnosti začíná vyskytovat problém se státem daným pozdějším důchodovým věkem. Je také patrný posun v prodlevě, kdy se ženy vracejí z rodičovské dovolené zpět do pracovního poměru. Nejčastěji je vybírána tříletá rodičovská dovolená (Hašková, 2011).

Obecně moderní rodiny ovlivňuje také vývoj technologií. Modernizace nejen v komunikačních technologiích v tomto století zaznamenala velký boom. Na úkor dříve uznávaných tradičních hodnot jako je rodinná pospolitost, vyjadřování příslušnosti k rodině a jejím tradicím se nyní spíše vyznává autonomie, kariérní postup, společenský statut. Vliv modernizace je tedy patrný i v rodinném prožívání (Dreman, 2013).

Jedním z faktorů, které se postupně měnily, a tím měnily i rodinné vztahy je zvyšování průměrné délky života. Rodiče a děti nyní spolu tráví mnohem více času, než tomu bylo zvykem dříve. V dřívější době bylo také v normě, pokud dítě ztratilo alespoň jednoho z rodičů do věku patnácti let. V současné době se však kromě generačních rozdílů zvyšují také rozdíly distanční, projevuje se existence svobody někam se přestěhovat. Lidé ve starším nebo důchodovém věku již také nejsou tolik závislí na svých dětech (Fingerman K. L., 2001).

Kvalita vztahů se tedy časem moduluje. Vztahové role se vyvíjejí, nabírají nových směrů a míry důležitosti, a to v souvislosti s vývojovými stádii rodiny a jejich jednotlivých členů. Důležitá je také tradice primárních rodin. Tuto tradici si rodiče přinášejí do rodiny nové (Matoušek & Pazralová, 2014).

1.4 JEDINEČNOST MATEŘSKÉ PÉČE

V této kapitole je mou hlavní snahou shrnout jedinečnost mateřství. Jedinečností jsou myšleny aspekty mateřské péče, které jsou stěžejí nebo vůbec nahraditelné jinou pečující osobou.

Rodiče mají velkou zásluhu na vývoji dítěte, který svou podstatou a chováním velmi ovlivňují. Otcové hrají důležitou roli v socializaci dítěte, obvykle zajišťují více vjemů než matky. Role feminity a maskulinity má důležité postavení v následném vymezení a hloubce vztahu rodič-dítě (Haller-Haalboom, a další, 2014).

Unikátnost mateřské péče je do značné míry dána výsledkem sdílení sociálních norem. Otcové jsou tradičně vnímáni jako živitelé rodiny a matky primárně jako osoby pečující. V rámci sociálních rolí se očekává sdílení norem a v nich zahrnuté chování jedince v určité situaci. V důsledku toho se zcela logicky očekává jiná role od matky a jiná od otce. Ženy jsou také například mnohem zdatnější pro rozklíčování neverbální komunikace (Haller-Haalboom, a další, 2014).

Dnes už je mateřská péče nezpochybnitelně považována za velmi důležitou. Ve srovnání, podobně jako lidské tělo potřebuje určité fyziologické předpoklady pro fyzické fungování, tak i psychika potřebuje mateřskou péči pro správný chod. Tato péče je důležitá po celý život dítěte, klíčovou roli však hraje hlavně v prvních pěti letech. Dobrý vztah v této fázi je dobrým prediktorem pro rozvoj altruismu a kvalitních vztahů v budoucnu. Nelze úplně opominout tu část péče, která samozřejmě spočívá také v poskytování materiálního. Pro rozvoj psychiky je důležitější vyhledávání a udržení blízkosti s pečující osobou. Tím se dítěti dostává opory pocitu bezpečí a saturuje se potřeba ochrany. Kritické období pro vznik a rozvoj této vazby jsou dva až tři roky. Pro dítě je velmi přínosné, pokud zažije podporující a spolupracující vztah s rodiči. Zmíněná vazba dává dítěti možnost budovat a rozvíjet budoucí vztahy mimo okruh rodiny a pečujících osob. Rodiče správným vztahováním v tomto období dávají dítěti šanci zažít pocit vlastní hodnoty (Bowlby, 2010).

Podíl rodičů na připoutání dítěte je nepopíratelně velký a zásadní. Obzvláště pak temperamentové vlastnosti a citlivost vůči projevovaným potřebám dítěte.

Například podle Ainsworthové (2015) je senzitivita matky velmi důležitým faktorem při utváření vazby a připoutání dítěte (Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 2015).

Bezpečný typ připoutání poté patří mezi resilientní faktory. Stále jde však o vzájemnou interakci mezi matkou a dítětem. Podstatným dílem v této interakci je kromě matčina způsobů chování a projevu vůči dítěti také temperament dítěte (Hane & Fox, 2006).

Způsob mateřského připoutání a vzniku vazby má souvislost s hlubším projevem emocí u matek, potažmo u všech žen. Jedná se o expresi jak pozitivních emocí, tak i těch negativních. Ženy se také zpravidla mnohem více vážou ke své rodině. Velmi důležitou roli v tomto případě hraje jak rodina primární, tak i sekundární, v níž jsou v tomto prožívání dominantní právě děti. V dospělém věku ženy označují jedno ze svých dětí jako nejdůležitější osobu v životě (Fingerman K. L., 2001).

Dále také mateřská citlivost jako součást senzitivity rodičovské (viz. výše) má souvislost s pozitivním přijetím sebe sama v průběhu vývojových mezníků. Naopak mateřská desenzibilita je vnímána jako vzorec maladaptivního jednání během vývoje (Haller-Haalboom, a další, 2014).

Matějček a Dytrych (1997) popisují dva póly mateřství. Na jedné straně jsou ženy, o mateřství nejevící prakticky žádný zájem. Mateřství pro ně není směrodatnou hodnotou, pokud mu vůbec nějakou důležitost přikládají. Pokud se pro mateřství z jakéhokoliv důvodu přece jen rozhodly, nebudou v této roli spokojené. Na druhé straně jsou ženy, pro něž je mateřství hodnotou základní a často se od něj odvíjí jejich život. Mezi těmito dvěma extrémy se nachází mnoho způsobů, jakým ženy mateřství prožívají. Můžeme tedy mluvit o mateřskosti jako o rysu osobnosti, více či méně zatajovaném (Matějček & Dytrych, 1997).

2. DYNAMIKA VÝVOJE VZTAHU MATKA-DCERA

Druhá kapitola je věnována vývojovým mezníkům mezi matkou a dcerou, zvláště těm, které mají vliv na kvalitu jejich pozdějšího vztahu. Jedná se o popis relevantních období vztahu z hlediska vývojové psychologie. Na základě této kapitoly jsou srozumitelnější dynamismy popsány v další části textu.

2.1 DĚTSTVÍ, MLADŠÍ DOSPĚLOST

Následující podkapitola referuje o vzniku vztahu mezi matkou a dcerou. Shrnuty jsou zásadní milníky, důležité pro formování dalšího vztahu.

2.1.1 DĚTSTVÍ DCERY

Následující text je věnován poměrně širokému období a to od novorozeneckého období, po mladší školní období. Tyto etapy, do kterých patří také kojenecké, batolecí, předškolní období a vstup dítěte do školy, jsou typické rychlým rozvojem jak kognitivních, tak i emocionálních schopností. Růst je velmi dynamický, v těchto letech se odehrává nejvíce změn. Popisované období je věkově vymezeno od porodu po 11 let, kdy začíná období dospívání (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Samotný počátek zrození je velmi náročný a důležitý, jak pro matku, tak pro dítě. Dítě přichází do naprosto odlišného prostředí, na které se musí adaptovat. Vše je jiné, počínaje například samostatným dýcháním a přijímáním potravy (Říčan, 2011).

Již mezi šestým a čtyřicátým měsícem je pouto s matkou velmi důležité. Tuto vazbu s matkou lze nahradit jinou vazbou s jinou pečující osobou, se kterou lze navázat pevný vztah. Důležitost tohoto raného pouta je podstatná pro další život dítěte jako model vztahování se k ostatním lidem. Pokud dítě v tomto senzitivním období naváže dobrý vztah, lze očekávat i pevné vztahy do budoucna. Toto období je součástí prvního roku. Ten je označován, z logických důvodů, jako rok největších změn. Také se jedná o období prostoupené velkou náchylností ke zranění (Říčan, 2011).

V této části života je nadměrně důležitá kontingentní reaktivita matky. Jedná se o včasnou odezvu matky na potřebu dítěte, tedy jakási vyladěnost mezi touto dvojicí.

Nejedná se pouze o potřeby fyziologické, ale také o správnou reakci na zvědavost dítěte nebo jeho potřebu utěšení a přítomnosti rodičů (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Právě matka je pro novorozence studnicí klíčových stimulů. Pro matku a dítě jejich vztah nezačíná narozením, jejich pouto se rozvíjelo již v prenatálním období a nyní na něj navazují. Dítě je zvyklé na matčin tón hlasu a reaguje na něj, nejdříve pouze pomocí mimických svalů a postupným rozvojem také vokály a slovy. Chování matky k novorozenci má svůj start již v prenatálním období, její připravenost, touha po dítěti a zralost výrazně ovlivňují následný vztah (Vágnerová, 2012).

Dále v tomto období dochází také k rozvoji jemné a hrubé motoriky. Neméně podstatný je rozvoj řeči. Mnoha prvním slovům, takzvanému dětskému žargonu, rozumí výhradně rodiče, potažmo blízcí příbuzní, nejvíce však matka. Největší vývoj mluvené řeči nicméně expanduje až v polovině druhého roku dítěte, kdy dítě začíná rozumět symbolickému významu slov. Rozvíjí se také vztahy v rodině. Dítě začíná chápat své postavení v rodinném systému. Neopominutelný je ale také rozvoj mimo rodinu, směrem k ostatním dětem, na jedné straně se objevuje spolupráce, ale na druhé také soupeřivost (Langmeier & Krejčířová, 2011)

Předškolní období je neméně důležité, podstatné právě v utváření vztahů mimo primární rodinu. Do etapy od tří do šesti let je směřována předškolní docházka, dítě podstatnou část času tráví mimo domov. Rozvíjí se fantazie, logické myšlení, předškolní děti také často přemýšlí o smrti, pojem však nemají plně zpracovaný, je zde souvislost s celkovou zvědavostí a zájmem o okolní svět, typická je otázka proč. Vrcholem tohoto období je nástup do školy (Říčan, 2011).

Způsobilost pro školu se musí projevit ve všech rovinách: způsobilost, pro školní práci, tělesná zralost, kognitivní zralost, emoční, motivační a sociální zralost. V době nástupu do školy by již měla proběhnout druhá strukturální přeměna. V období mladšího školního věku se staví hodnotový žebříček a rozvíjí se morálka. Jedná se také o období, kdy sílí pohlavní identifikace. Chlapci se více přiklání ke svým otcům a dcery k matkám. Z hlediska rozvoje sebepojetí a sebehodnoty dítě navazuje na raná vývojová stadia (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Dlouhodobá longitudinální studie Fagotové a Gauvainové (1997) zaměřená na vztah mezi rodičovským stylem a sociálními a kognitivními kompetencemi. Studie začala v době, kdy dětem bylo 18 měsíců, dále ve třiceti měsících a naposledy v pěti letech. Ze studie vyplývá, že chování matky a temperament dítěte v osmnácti měsících věku je prediktorem chování matky a dítěte ve smyslu budoucího společného řešení problémů a dále také chování v osmnácti měsících a ve třiceti měsících predikuje kognitivní výkon v pěti letech věku dítěte. Je tedy patrné, že vztah mezi matkou a dítětem je velmi důležitý již od útlého věku dítěte (Fagot & Gauvain, 1997)

2.1.2 MATKA V OBDOBÍM MLADÉ DOSPĚLOSTI

Období mladé dospělosti se v mnoha ohledech liší od předchozího vývojového období. Toto vývojové stadium také v mnohém závisí na společnosti a kultuře. Například dnes již vlivem mnoha změn mluvíme spíše o vynořující se dospělosti, viz. dále. Tato kapitola však popisuje období mladé dospělosti, tak jak bylo vnímáno u cílové skupiny matek výzkumného vzorku. Říčan (2011), vymezuje mladou dospělosti mezi dvacátý a třicátý rok života. Dle něj je toho období charakteristické samostatností a odpoutáním se od původní rodiny, což vyplývá z nalezení vlastního zaměstnání nebo soustavné přípravy na něj (vysoká škola). Oproti předchozímu období také dochází k výraznému zpomalení biologického vývoje, který byl v předchozí etapě velmi prudký. Mezi mladými dospělými také vznikají velké rozdíly právě vlivem volby povolání, založením rodiny a plánováním budoucího života (Říčan, 2011).

Oproti Říčanovi (2011), Vágnerová (2008) vymezuje mladou dospělost mezi dvacátým a čtyřicátým rokem. Toto období je tedy výrazně delší a ve srovnání s novým konceptem vynořující se dospělosti, uchopitelné jiným způsobem. Podobně jako u jiných autorů je toto období spjato s větší mírou stability, hlavně v rovině emoční. Objevují se nové hodnoty, vycházející z touhy po stálém partnerství, ale také touhy po mateřství, tedy hodnoty spojené s mateřstvím a budováním vlastního rodinného zázemí (Vágnerová, 2008).

Jak již bylo řečeno, vlivem současné moderní doby se předěl mezi dospíváním a dospělostí částečně stírá. Souvislost můžeme hledat v prodloužení lidského života,

ale také ve větší volnosti a větších možnostech současné doby (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Dítě ve výše popsaném období nezbytně potřebuje matku reflektující jeho pocity a potřeby. Rané dětství je klíčové při dozrávání neurologických center emocí. Rozhodující pro zdravý vývoj v této oblasti je velmi blízký vztah s druhou osobou, což je téměř vždy právě matka. Úkolem matky v tomto období je tedy především poskytnout dítěti zdravé sociální a emocionální prostředí skrze vlastní kapacitu těchto aspektů a kontrolování vlastních emocí, zvláště těch negativních. Z toho vyplývá očekávaná osobnostní zralost matky podmiňující dobrý vývoj dítěte (Apter, 2012).

2.2 DOSPÍVÁNÍ, STŘEDNÍ DOSPĚLOST

Toto období je často popisováno jako velmi bouřlivé a konfliktní. Samy matky označují jako dobu, kdy pocítili zhoršení vztahu se svojí dcerou (Burešová, 2014).

2.2.1 DCEŘINO OBDOBÍ PUBERTY A ADOLESCENCE

Říčan (2011) a stejně tak Langmeier a Krejčířová (2011) vymezují věkové ohraničení pro pubescenci mezi 11 a 15 lety (Říčan, 2011), (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Langmeier a Krejčířová (2011) dále dělí toto období na pubertu a prepubertu, přičemž období prepuberty končí rozvojem sekundárních pohlavních znaků, u dívek první menarche, tedy dokončení reprodukční schopnosti.

Pubescence je charakteristická velkými psychickými změnami, což má za výsledek nový pohled na sebe a vlastní osobnost. Dítě již nechce být dítětem. Dochází k proměně vztahů k okolí, ať už k vrstevníkům nebo k rodině, hlavně k rodičům. Tato etapa je vzhledem k popsaným okolnostem velmi náročná, i za bezproblémového fungování rodiny, o to větší komplikace mohou nastat při rodinné disharmonii. V tomto není ničím ojedinělým zvláštním, pokud se dítě proti svým rodičům vymezuje a vzdoruje jakýmkoliv projevům autority (Říčan, 2011).

V této době se mění pozice jedince v rámci jeho okolního světa. Zásadně se také pozměňuje sebepojetí. K formování právě sebepojetí dochází na základě zkušeností

hranic a odlišování se od okolí, snaha nebýt konformní. Odlišení probíhá jak na úrovni psychické, tak i fyzické, což se projevuje experimentováním s účesy, ale také oblečením. V souvislosti s pubertou nelze opomenout také sníženou emoční stabilitu. Velmi patrné je rychlé střídání nálad ale také celkové sentimentálnější ladění. Ke střídání nálad patří také nepředvídatelnost a nižší schopnost soustředění, důležitou roli hraje denní snění. Sentiment je spojen s větším mírou zabýváním se sama sebou a tím spojenými vnitřními konflikty. Pro pubescenty je v této době obtížné vyznat se ve vlastních myšlenkách (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Podobně jako Langmeier a Krejčířová i Říčan (2011) označuje pubertu za období bouří a vyakcentovaných reakcí ale i labilních nálad. Puberta může proběhnout také zcela klidně, většinou však na úkor ochuzené osobnosti (Říčan, 2011).

Nelze opominout separaci od rodiny. Pokud vztahy mezi rodiči a dětmi byly doposud bez větších excesů, dá se očekávat, že i toto období nebude výrazným způsobem fatálně narušovat vztah mezi rodiči a dítětem. Odpoutání od rodiny není jednoduchou záležitostí ani pro rodiče ani pro jejich děti. Jedná se o novou situaci, která je výzvou zkouškou zároveň. Z obou rodičů toto postupné odpoutávání logicky hůře nesou matky. Nevylučuje se ani regres k dřívějším vývojovým stádiím. Rodiče stále zůstávají hlavní oporou dítěte. Období konce puberty je důležitým mezníkem pro zvolení budoucího povolání. Již nejde o pouhé dětské představy, ale o zvážení vlastních schopností a dovedností (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Puberta je obtížným obdobím pro dcery, tedy i pro jejich matky. V přechozí studii (Burešová, 2014) bylo zjištěno, že většina matek z výzkumného vzorku považuje toto období za to horší ve vztahu s dcerou. S tímto tvrzením však dosti polemizuje Novák (2008). Vychází ze svých poradenských zkušeností a dle něj pubertu nelze považovat za nejhorší období vztahu. Toto tvrzení vysvětluje faktem, že konflikty a problémy v období puberty jsou snadněji řešitelné a nejedná se o zásadní rozkoly (Novák, 2008).

V průběhu času u většiny dívek nevyhnutelně dojde k tomu, že chtějí trávit čas se svými kamarády a partnery. Tento čas se pro ně stává mnohem důležitějším, než čas strávený s rodinou. Tento jev je často mylně interpretován jako dceřina potřeba se separovat místo označení této snahy za budování dceřiny samostatnosti a

autonomie. Akceptování dceřiných nových spojení může být pro matku náročným procesem. První velkou zkouškou bývá dceřin první vážnější vztah. Matka se ve většině případů nikdy před tím nemusela o dceru s nikým dělit, byla zvyklá být jednou z hlavních postav v jejím životě, ne-li tou nejdůležitější. V této době by matka měla každý dobrý vztah dcery mimo rodinu brát jako příležitost naučit se více o sobě. Jinak řečeno dát dceři prostor a zároveň mít na paměti neutuchající citovou blízkost. Dcera touží po větším prostoru, ale nikoliv po úplném distancování se. Snaží se tímto získat prostranství pro svůj rozvoj a poznávání nových lidí a tím také formování identity a zkoušení nového. Stále však ještě chce, aby matka byla přítomná, podporovala ji a pomáhala tak stát se dospělou (Hamkins & Schultz, 2007)

V osmnácti je dcera dospělou osobou. Nyní je i zákonem oprávněna dělat vlastní rozhodnutí. Mnoho takto dospělých dcer však v dnešní době očekává i nadálou podporu rodičů a to hlavně finanční a materiální. Pokud takto dospělé děti stále bydlí doma, je důležité dopředu stanovit pravidla soužití dospělých a stále ještě dospívajících. Tento moment může být velkou zkouškou pro matku i pro dceru. Jedná se o změnu dosavadního způsobu fungování. Dohlížení dospělých na dítě již není normou, jelikož teď se jedná o vztah dvou dospělých. Řešením může být pohlížet na takto změněnou domácnost jako na soužití několika spolubydlících, kde platí stejná pravidla, práva i zodpovědnost pro každého (Hamkins & Schultz, 2007).

U dospívající adolescentní dívky se manifestuje velká škála nálad s rozdílnými emocemi. Následkem je zmatek a rozčarování matky. Zdroje emocionální fluktuační pramení v adolescenci jak z psychických, tak z fyzických změn a výkyvů, spjatých s vývojem. Jak matka, tak i dcera v této době nemají moc porozumění jedna pro druhou. Avšak síla vztahu mezi matkou a dcerou je zapříčiněna právě velkou intenzitou emocionálních odpovědí, jak negativních, tak pozitivních (Spielhagen & Schwartz, 2013)

Adolescence je dle Eriksona (2015), vymezena antitezí zmatení identity a sebeuvědomění. Zmatení identity lze v tomto podání chápat jako formující zkušenost. Právě v této době může dle Eriksona (2015) na základě oné zkušenosti vzniknout jádro patologie, která je živena poruchovou regresí. V tomto období jsou

integrovány nestálé představy existence podobně jako prudký zájem o různorodé ideologie a hodnoty. Odmítnutí role se v této fázi může projevit jako neprůbojnost nebo také jako forma systematického vzdoru. Přitom pro formování identity je důležité odmítnutí určitých rolí, ba naopak toto odmítnutí není ničím neobvyklým. Zvláště pokud by tyto role omezily integritu nebo byly ohrožující pro identitu mladého člověka. Vyloučení těchto rolí je podstatné pro správné definování role vlastní a také pro ohraničení vlastní osobnosti. Tyto role mohou být okolím potvrzeny a tím se vytváří kvalitní vztahy (Erikson, 2015).

2.2.2 MATKA V OBDOBÍ STŘEDNÍ DOSPĚLOSTI

Střední dospělost se dle Vágnerové (2008) řadí mezi roky 40-50. Nicméně toto věkové vymezení nemá přesné hranice (Vágnerová, 2008). Například Langmeirer a Krejčířová (2011) za období střední období dospělosti považují věk mezi 45-59 lety (Vágnerová, 2008).

Střední dospělost je úzce spjata s vrcholem zralosti. Spolu se zralostí se objevuje také větší míra odpovědnosti, jak na poli pracovním, tak rodinném. Na jedné straně je dospělý na vrcholu a může si nyní více užívat. Pravděpodobně je totiž lépe finančně zaopatřen, ale také děti jsou již větší a ne tolik závislé na svých rodičích. Na druhou stranu se ale objevují myšlenky na definitivnost tohoto období z hlediska úplné produktivity. To vede k většímu přemýšlení nad sebou samým a také k bilancování, které vrcholí ve starší dospělosti. Zde však s tím rozdílem, že dospělí se zabývají stejnou měrou minulostí jako budoucností. Objevuje se také nutná potřeba změny a vypadnutí ze stereotypu. Právě stereotyp je v tomto stadiu velmi častým jevem (Vágnerová, 2008).

Právě onen stereotyp mnohdy vede k touze po změně. V této etapě tedy nejčastěji dochází k rozvodům v budování nové rodiny. Tyto velké změny postihují a otrásají celým rodinným systémem. Dá se předpokládat, že druhá manželství budou vlivem stability spojenější, nelze to však brát jako dogma. Nastávají také situace, kdy si jeden z rozvedeného páru již nového partnera nenajde, nebo o nový vztah již nemá zájem. V tomto případě není překvapením silnější pouto k dětem (Říčan, 2011).

Jak již bylo řečeno a také jak lze soudit dle kapitoly 2.2.1 děti jsou v tomto čase již mnohem méně závislé. Tento fakt přináší změnu do dosud vnímané rodičovské role. Pubescenti a adolescenti obzvláště si již chtějí život do určité míry řešit sami. Direktivita rodičů, která doteď fungovala, nyní těžce naráží (Vágnerová, 2008).

V tomto křehkém období do sebe obvykle naráží identita matky a dcery. Matka vidí dceru stále jako malou holčičku. V tomto případě feminita není matkou a dcerou sdílená. Dcera je držena v pozici malé holčičky, ačkoliv matčina feminita je velmi dobře zakotvená, ale dceru do ní nepouští. Tyto ženy si váží a užívají si svoje postavení jediné ženy v domácnosti. Dcera však nezadržitelně dospívá a chce se v ženskosti podobat matce. Vnikají tedy hádky a diskuze například o nošení vysokých podpatků, což matka spatřuje jako nemyslitelné s argumentem, že malé holčičky takové boty nenesí. Další variantou je matka ve střední dospělosti, které sami sebe prezentují jako méně obtěžkané znaky feminity, avšak zdůrazňují, že jejich dcera v tomto ohledu dosahuje vrcholu. Tento fakt většinou spojují s očekáváním vnoučat, na které se velmi těší. Dalším možným profilem prožívání a sdílení feminity matky a dcery v tomto období je, že dcera i matka se nacházejí mimo prožívání feminity (Decoopman, Gentina, & Fosse-Gomez, 2010).

Období střední dospělosti matky a adolescence dcery vyžaduje velkou dávku matčiny tolerance a pochopení. Dceřiny mechanismy sociálního fungování ještě nejsou plně uzralé. Učí se nahlížet na svoje myšlenky a pocity, ale také na pocity a myšlenky druhých lidí. V tomto období velkých výkyvů dcera potřebuje matku přijímající. Matčina pozitivní reflexe dceřiných emocí se v tomto období jeví jako velmi protektivní. K tomuto kroku je nicméně nezbytné, aby nejprve matka byla schopná sama si se svými emocemi poradit a správně je reflektovat (Apter, 2012)

2.3 OBDOBÍ DVOJÍ DOSPĚLOSTI

Tato kapitola je klíčovou z hlediska výzkumného souboru matek a dcer. Jedná o popis vývojových aspektů, ve kterých se výzkumný soubor nachází a slouží k pochopení některých nevyhnutelných nuancí mezi matkou ve starší dospělosti a dcerou v období mladé dospělosti, neboli vynořující se dospělosti. Záměrně jsem pro popis vývojového

stádia dcery v této fázi vztahu zvolila vynořující se dospělost. Dle následujících argumentů mi pro současné poměry přijde příležitější.

2.3.1 VYNOŘUJÍCÍ SE DOSPĚLOST DCERY

Níže popsané stadium je zasazeno do období mezi 18 a 29 lety. Jedná se o životní fázi v posledních letech označované jako vynořující se dospělost. Nachází se na pomezí úplného konce takzvané prodloužené adolescence a začínající takzvané mladé dospělosti. Dřívější koncept dospělosti zahrnoval období od 18 do 40, 45 let. Vývoj mezi 18 a 29 lety má mnoho společného s přecházejícími stupni vývoje. Jisté znaky toto období však dělají odlišným. Na rozdíl od adolescence, vynořující se dospělost nevychází z puberty. Mnoho těchto dospělých se stále úplně neusadilo, i když povětšinou mají práci na plný úvazek. Jejich život nemá stabilní strukturu jako je tomu u dospělých je to ba naopak období poměrně velké nestability, kdy mladí lidé zkouší nové milostné vztahy a často mění práci před tím, než udělají trvalé rozhodnutí. Odlišení vynořující se dospělosti od prodloužené adolescence nebo mladé dospělosti může být užitečné hlavně pro klinickou praxi, ale také pro celkové pochopení osobnosti a prožívání mladého dospělého (Arnett, Žukauskienė, & Sugimura, 2014).

Nejedná se o univerzální část lidského vývoje, ale o životní stadium, které existuje za určitých podmínek, objevujících se teprve nedávno v některých kulturách, zvláště pak ve vyspělých zemích. Vliv na toto období má tedy ekonomika ale také sociokulturní předpoklady dané země (Arnett J. J., *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*, 2014).

Tyto předpoklady jsou více srozumitelné po uvedení souhrnu znaků typických právě pro toto stadium (Arnett, 2006):

- Pocit dospělosti: mladí lidé v tomto období sami sebe neoznačují za bezvýhradně dospělé. To znamená, že se zároveň necítí jako adolescenti.
- Hledání identity, stabilita: častým jevem je probíhající vzdělávání a příprava na budoucí profesi, ta často ještě není přesně definována a určena. S tím je spojena částečná závislost na rodičích, převážně po materiální stránce.

- Egocentrismus: egocentrismus není vnímán s negativní konotací. Jedná se spíše o zaměření sama na sebe z hlediska rozvoje osobnosti a samostatného plánování.
- Nestabilita: souvisí s hledáním sebe sama. Stále zde existuje možnost pro změnu vybrané kariérní dráhy, ale také budoucích vztahů a rodiny.
- Období možností: neustále se vynořuje velká škála budoucích možností, ze kterých lze vybírat. Objevují se nová očekávání a touhy spjaté s budoucností.

Vynořující se dospělost je výjimečná také z hlediska vztahu k rodičům. Typické je pociťování větší nezávislosti na rodičích. Snižuje se frekvence kontaktu s nimi. Rozvoj komunikačních technologií v posledních dvou dekáдах přinesl velké usnadnění udržování kontaktu. Když byli rodiče mladí, telefonické spojení nebylo tak samozřejmé a levné jako je tomu dnes, v době neomezeného telefonování a textování. Rodiče jsou řazeni do skupiny digitálních imigrantů a používání technologií pro ně není takovou samozřejmostí jako pro jejich děti. Telefonický kontakt je velkou výhodou pro mladé dospělé, kteří se již odstěhovali. Se svými rodiči mohou být v podstatě kdykoliv ve spojení a zároveň tím není omezena jejich nezávislost. Komunikují tehdy, když sami chtějí (Arnett J. J., *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*, 2014).

Frekvence kontaktu se projevuje také jako reflexe harmonie a blízkosti, tyto charakteristiky vystihují vztah s rodiči právě v období vynořující se dospělosti. Vztahy s rodiči jsou v této etapě zpravidla lepší, než tomu bylo například v adolescenci. V této fázi života se většina mladých dospělých stěhuje. Doted' byli rodiči monitorováni, a to jak z hlediska příchodů a odchodů, ale také osobního života a návyků. Mladí dospělí se právě z těchto důvodů často stěhují, pokud jim to finanční situace dovolí. Své rodiče mají stále rádi a jsou vděční za jejich péči, potřebují však již být nezávislími. Jak bylo zmíněno, shledávání a kontakt s rodiči si poté mladí dospělí určují sami. Mohou tak svým rodičům zavolat, nebo je navštívit kdykoliv chtějí, ale po zbytek času jsou svobodní a nezávislí a činí vlastní rozhodnutí bez následné kontroly nebo zpovídání. Pravděpodobně z těchto důvodů dochází ke zlepšení vztahu. Rodiče a děti se navzájem cítí bližší (Arnett J. J., *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*, 2014).

Období vynořující se dospělosti částečně kopíruje Eriksonovo (2015) období mladé dospělosti. Antitezí tohoto období je intimita a izolace, tedy obava ze samoty a neuznání. Právě na pocit izolace můžeme nahlížet jako na možnou pro rozvoj patologie v časně dospělosti. Jako vyřešení antiteze intimity a izolace je označena schopnost zralé lásky a odevzdání. Proti tomuto zralému východisku stojí pocit vyloučení (Erikson, 2015).

2.3.2 STARŠÍ DOSPĚLOST MATKY

Starší nebo pozdní dospělost udává Langmeier a Krejčířová mezi čtyřicátý až šedesátý pátý rok. Do začátku tohoto dlouhého období je zasazena krize středního věku. Naopak ale začátek tohoto období může být přijímán velmi pozitivně, jako osvobozující, jelikož děti jsou již většinou dospělé a rodičům začíná nové svobodné období. Jen málokdo se však vyhne bilancování a přemýšlení nad dosavadním životem (Langmeier & Krejčířová, 2011)

Starší dospělost se vyznačuje také velmi pozitivními aspekty. Výrazně stoupá prostor pro vlastní zájmy ale také pro rozvoj sebe sama. Ústředním bodem zájmu již není tolik vlastní rodina a péče o ni. Zvláště pokud žena bere začátek stárnutí s nadhledem, dostavuje se příjemné prožívání nadhledu. Dochází k osobnostní proměně, upravuje se názor na sebe sama. Proměnu lze očekávat také ve vztahu k druhým lidem. Období pozdní dospělosti se stává více introvertní, než-li etapy předchozí. Již existují pevně daná kritéria pro povahové rysy lidí, se kterými je příjemné udržovat kontakt. Souvislost lze hledat také ve změně hodnot, výše jsou stavěny přednosti duševní než fyzické (Vágnerová, 2008).

U žen se v této životní etapě dostavuje klimakterium, konec reprodukčního období. Tato změna se projevuje nejdříve okolo padesátého roku života. Typické jsou hormonální výkyvy, dostavují se nepříjemné pocity horka, bušení srdce a pocení. Tyto změny jsou ženami prožívány negativně, s odstupem času však tuto etapu hodnotí smířlivěji (Langmeier & Krejčířová, 2011).

Vnímání menopauzy se u matek projevuje rozličným způsobem. Jednou z eventualit je potencionální svoboda spolu s novou energií a směřováním. Na druhou

stranu se také může dostavit prožitek nemožnosti mít další potomky, ten je evokován právě menopauzou, ale také subjektivně vnímaným stárnutím. Ať už vědomě nebo ne matka touží po dalším dítěti, z toho se rodí závist vůči dceři nebo snaha tuto touhu kompenzovat v dychtivosti po vnoučeti (Notman, 2008).

V této etapě života také dochází ke ztrátě vlastních rodičů. I vlivem právě této skutečnosti se matka cítí ještě více osamělá. Na jednu stranu přichází o své rodičovské zázemí, nebo její vztah k rodičům se mění spíše na pečovatelský a na straně druhé částečně přichází o své vlastní děti, které odcházejí z rodného hnízda budovat nový nezávislý život. Vlivem bilancování, nezbytně spjatým s tímto obdobím, matka také hodnotí svůj vztah s dcerou, a to mimo jiné z hlediska dosavadního života dcery. Vztahuje na sebe její úspěchy, ale i neúspěchy. Méně podařené věci si vykládá jako svoje vlastní selhání. Například vysokoškolky vzdělané matky často hodnotí profesní dráhu dcery a odlišnosti od svého vlastního statusu pociťují jako vlastní pochybení. A to zvláště pokud dceři byl poskytnut veškerý mateřský komfort, kterého matka dle svého byla schopná (La Sorsa & Fodor, 1990).

Jedním z klíčových bodů tohoto období je také rozšíření rodiny o partnera dcery. Akceptace nového člena je pro mnoho rodin výzvou. Matka a otec nahlíží na nového partnera z rozdílných perspektiv. Jedná o zcela nový element ve fungování rodiny (Hrdlička, Kuric, & Blatný, 2006).

Rozhodující antitezí dospělosti je dle Eriksona (2015), je generativa proti zaujetí a stagnaci. Generativu můžeme definovat jako produktivitu a kreativitu. Jedná se o nový způsob myšlení a sebeutváření, jehož cílem je následující vývoj identity a osobního růstu. Naopak pojem stagnace v sobě nese inhibici a nedostatek tvořivosti, jakési ustrnutí a zamrznutí vývoje a seberozvoje (Erikson, 2015).

Ctnost vynořující se z této antiteze je péče. Nejen péče o interpersonální vztahy a své blízké ale právě také o výtvořky a ideje, které člověka doprovází, a které si v průběhu života vytvořil. Právě předchozí ctnosti vycházející z dřívějších období jsou rozhodující pro splnění daného vývojového úkolu. Při přehlcní stagnací, nedostatečnému tvořivému obohacování se objevuje regrese k dřívějším stádiím. Tato regrese se může projevit jako až obsedantní nutnost pseudointimity nebo přílišné

zaujetí obrazem sebe samého. Obě tyto varianty jsou prostoupeny pocitem stagnace. Stagnace může být formou určitého návratu k dřívějším konfliktům (Erikson, 2015).

3. SPECIFIKA VZTAHU ANEB MATKA PRO DCERU, DCERA PRO MATKU

Část první kapitoly je věnována souhrnu důležitých aspektů, které matka představuje pro dítě. Ve třetí kapitole bych ráda rozvedla, jaký význam má mateřské pouto v případě právě vztahu matek-dcer.

Ve vztahu matka-dcera se objevují problémy a horší chvílky, ale víra ve vzájemné propojení a souznění je funkční uzdravnou jednotkou. Matky dokonce vypovídají, že i když na ně dcera nenávistně křičí, ony pořád vědí, že je miluje. Důležité je tento konflikt otočit v růst vztahu na základě pochopení jedna druhé. Dokonce, i pokud jsou stovky nebo tisíce mil daleko, pociťují mladé dcery silné pouto ke svojí matce a také rodině (Hamkins & Schultz, 2007).

Všechny matky a dcery i přejí to samé: lásku, porozumění a respekt. Tyto hodnoty potřebují sdílet navzájem. Matka chce lásku, porozumění a respekt od dítěte, které přivedla na svět a dcera chce to samé od ženy, která jí dala život. Mnoho matek vyhledává odbornou pomoc, pokud se dcera jistým způsobem od těchto hodnot vzdaluje, například si nechá udělat tetování, obléká se ne příliš vhodně, nebo chodí na rande s někým, koho zbytek rodiny považuje za nepřijatelného. Tyto projevy jsou mnohdy jen zhmotněné touhy dcery právě po uznání respektu, lásky a porozumění. Takovýmto demonstracím potřeb nicméně matky v určitých fázích vztahu rozumí méně (Sophy & Kogen, 2010).

Mateřská láska tedy v průběhu vztahu nabývá různých podob a průběžně se pozměňuje. Jiný druh lásky matka pociťuje k novorozenci a jiný k dítěti v období adolescence nebo mladé dospělosti. V průběhu celé této doby jsou však jak matka dceři a dcera matce velmi důležitou postavou (Streep, 2009).

Pro většinu žen je vztah s matkou jedním z nejdůležitějších v průběhu celého života, i když tento vztah může být silně ambivalentní. Ve vztahu dospělé matky a dcery existuje napětí mezi probíhajícím procesem diferenciací a rozvojem smyslu pro sebe sama a zachováním vazby, která se stala velmi podstatná během vývoje a je neméně podstatná také v dospělosti. Toto napětí kolísá závisle na životních změnách a událostech jak na straně matky, tak na straně dcery (Notman, 2008).

3.1 PSYCHOANALYTICKÁ PERSPEKTIVA

Podle Freuda je pro dceru vztah s matkou důležitý hlavně pro rozvoj její ženskosti. Dcera se musí identifikovat s matkou, aby byla schopná přijmout svou ženskou roli, kterou reprezentuje. Každý identifikační proces sebou nese lásku a obdiv ale stejně tak je každý separační konflikt naplněn vinou. Zde se rodí dceřiny ambivalentní pocity vůči matce (Wodak & Schulz, 1986, in Mitchel, 1974).

Citové odpoutání od matky je neoddělitelným výsledkem separace, ale jako každá separace je toto odpoutání doprovázeno právě ambivalentními pocity. Separace v tomto pojetí začíná nástupem do školy, kdy se od dcery očekává větší míra nezávislosti než v předcházejícím období. A vrcholí v době adolescence a formování identity (Blos, 1966)

V kontextu těchto ambivalentních pocitů můžeme mluvit také o projekci. Při snaze vybudovat si silné ego dcery projikují do matek ty části, které u sebe shledaly jako špatné. Naopak ty dobré části přisuzují sobě (Wodak & Schulz, 1986).

V době prožívání této ambivalence a štěpení se stává, že si dcera vybere jinou ženu jako rolový model. Tato situace je pro matku velmi náročná. Tento způsob chování může vnímat jako odmítnutí a nasnadě je tedy tendence prožívat jej velmi bolestně. V této době dochází k mnoha hádkám a rozbrojům (Rheingold, 1964)

Důležité interakce mezi rodiči mohou být obtěžkány komplexem. Tyto komplexy poté určují vztahové interakce a jistým způsobem tak předurčující další příběhy našeho života. V podobných situacích tedy člověk bude jednat podle zažitých vzorců, ovládaných komplexem, které má hluboce zakořeněné již z dětství. Komplexy nevznikají na základě jedné události. Zpravidla se jedná o události, opakující se zas a znova, a to mezi vztahovými osobami. I tímto způsobem tedy z psychoanalytického hlediska může matka formovat dceru v jejím dalším životě (Kast, 2013)

3.2 DOBRÁ MATKA

V mnoha společnostech je ženství a mateřství kombinací samotné reprezentace ženy. Dle tohoto vzorce se tedy v podstatě zdá nemožné být pouze ženou a nikoliv matkou.

Mateřství se stává stavem bytí. Ačkoliv s individuálními odlišnostmi a jedinečnostmi je pro matky hlavním tématem dítě, sebeobětování pro dítě. Z dítěte se tedy stává nástroj na potvrzení hodnoty matky a může ji tedy také ustanovit jako matku dobrou. Tato reprezentace je svým způsobem přenášena z generace na generaci. Jedná se o stereotypy představující nevědomá dětská přání, očekávání a naděje toho, jaká by matka měla být a jak by se měla chovat vůči svým dětem (Alizade, 2006).

V minulých dekádách se předpokládala předurčenost matek ve schopnosti dobře vychovat dítě. Mateřský pud byl považován za vrozený a zcela spolehlivý ve výchově potomků. V poslední době je již patrné, že samotný mateřský pud není dostačujícím. Důležitá je také emoční stránka mateřství a mnoho dalších faktorů (Horneyová, 2004).

Vztah mezi matkou a dcerou bývá velmi často přikrášlován, romantizace je v tomto případě velmi patrná. Idealizace způsobuje matkám mnoho dalších konfliktů. Každá matka miluje svoji dceru, to je všeobecně přijímaným dogmatem. Matky se tak dostávají do velkého vnitřního konfliktu, pokud tomu tak není. Tato idealizace funguje vzájemně tedy jak od matce k dceři, tak od dcery k matce. V současné době jsou však dcery otevřenější a nespokojenost ve vztahu s matkou verbalizují častěji, než je tomu u matek směrem k dcerám (Filliozat, 2011).

Ženy tyto stereotypy zpravidla omlouvají. Nepovažují za správné mluvit o zraněních způsobených mateřskou péčí. Odůvodněním je odvolání na neetičnost hanění vlastní matky, která přece po celý život pro své děti dělala, co bylo v jejích silách. Na druhé straně jsou však ženy otevřeně mluvící o bolavých místech ve vztahu ke svojí matce. Málokterá dcera však matce svoji kritiku otevřeně řekne. A to i v případě, kdy dcera matku považuje za jednu z nejkritičtějších osob ve svém životě a vnímá ji jako postavu více zraňující než pečující (Streep, 2009).

Alizadová (2006) uvádí, že v současné společnosti je stále nepřijatelné a neakceptovatelné, aby matka byla v konfliktu právě s tímto kulturním očekáváním. Společnost se dle autorky stále těžko smiřuje s tím, že i žena může být se svojí mateřskou rolí v konfliktu a tento fakt je brán jako nesplnění ideálu dobré matky. Přitom i matky mohou mít a také mají pocity zlosti obav nebo nenávisti k dítěti, avšak nemají možnost je ventilovat a tím se vyhnout frustraci. Tyto pocity jsou označovány

za nepřirozené a matky o nich tedy nemluví. Ambivalentní pocity vůči dítěti přitom mohou být způsobeny běžnými, avšak dlouho nenaplněnými potřebami, jako více času a prostoru pro sebe sama. Každá matka si přeje být dobrou matkou, proto si přání splnit tyto společností neakceptované potřeby nechává pro sebe (Alizade, 2006).

Matky často zjemňují svůj názor na dceru nebo děti všeobecně. Tato vytěsnění a popření pravděpodobně pramení jak z touhy být dobrou matkou, tak jak je její ideál zakořeněn ve společnosti, tak ze strachu ze zranění. Vztah mezi dcerou a matkou je velmi křehký a citlivý. To je pravděpodobně jedním z důvodů, proč se matky stále vrací k tomu, jak své dcery milují a na povrch nevyplouvají žádné negace ani ambivalentní pocity (Novák, 2008).

Učení akceptace dceřiny nedokonalosti je jednou z možných cest. Nicméně dokonalou schopností být přítomná pro svoji dceru se matka stane modelem nepodmínečné lásky a plné akceptace dcery, bez ohledu na to, jak se jí dcera zdá nedokonalá. Ale také bez ohledu na to, jak si dcera přijde nedokonalá sama sobě. Důležité je opustit představy o tom, jaká by dcera měla být, ale tyto představy transformovat do toho, jaká by matka měla být pro dceru (Degges-White & Borzumato-Gainey, 2014).

3.3 DOST DOBRÁ MATKA

V této části nelze opomenout koncepci dost dobré matky, tak jak ji popsal Winnicott (2012). Pouze pokud na začátku vztahu byla přítomnost dost dobré matky, dítě začne svůj vývoj jako individuální a reálný. Pokud mateřství není dost dobré, dítě se začne schovávat za falešné self. Ego se tedy může vyvinout v silné a stejně tak dobře i ve slabé v závislosti na kapacitě matky a množství její podpory založené na dobré orientaci v potřebách dítěte (Winnicott, *The Family and Individual Development*, 2012)

Termín dost dobrá matka, potažmo dost dobré rodičovství spočívá v poskytnutí základního zázemí pro rozvoj a postupného zbavování dětských iluzí, a to aniž by chuť do života a schopnost vnímat vnitřní a vnější realitu byla zničena. Dost dobrá matka také proto, že dokonalá matka neexistuje. Žádná matka není bezvýhradně schopná

zabránit všem frustracím dítěte. Snaží se dítěti porozumět, přiblížit se jeho potřebám a pocitům prožívání. Matka, která plní potřeby dítěte dříve, než si je samo uvědomí, mu vlastně nedává možnost zvládnout frustraci (Bins & Hay, 2013).

Winnicott (1957), zdůrazňuje roli matky jako primárního determinantu bytí dítěte a poté také mentálního zaujetí. Jsou to matčiny kompetence a chování, které udržuje dítě v ideálním prostředí a je to kritický faktor, determinující normální nebo patologický vývoj. Dost dobrá matka přistupuje k dítěti přirozeně, v prvních dnech poskytuje co možná nejlepší prostředí a postupně se učí jak naplňovat, tak i inhibovat potřeby dítěte (Winnicott, 1957).

3.4 SOUROZENECKÉ POUTO

Dcera, jakožto jedináček nese velké břemeno. Absence sourozenců ubírá možnost rozležení mateřské péče na více dětí. Dcera jako jedináček tedy pocituje mnohem větší zodpovědnosti za matčiny pocity. Pro dceru je to velká zátěž, a po této zkušenosti není výjimkou odkládání vlastního mateřství (Streep, 2009).

Naopak i sourozenecký vztah může být formován dynamikou mateřské lásky. Zvláště pokud matka činí velké rozdíly mezi sourozenci a je patrná větší láska k jednomu z nich. Jeden sourozenec je středem pozornosti na úkor druhého. V mnoha rodinách toto fungování oslabuje sourozenecké pouto (Apter, 2008).

Matka by o svých dětech měla referovat se stejnou měrou lásky, bez rozdílu. Dětem může velmi ublížit, pokud je některý se sourozenci chováním nebo postoji matky nebo rodiče celkově upřednostňováním. Obzvláště bolestivá a citlivá je tato záležitost pro křehký vztah matky a dcery (Poncet Bonissol, 2015).

Jako důsledek mnoha vlivů, ale také například pořadím, jsou sourozenci občas diametrálně odlišní. Například jedna ze dvou sester se může projevat jako rozumná a pečlivá, a to po celý svůj život. Zpravidla to tedy poté bude ona, kdo se bude starat o rodiče v období jejich stáří. Výsledek ale může být také opačný. Jeden se sourozenci může být více závislý, dostává se mu tak zpravidla větší péče než ostatním. Tato

situace vyvolává pocity hostility a závisti jak vůči matce, tak vůči sourozencům (Streep, 2009).

3.5 MATKOU BEZ VLASTNÍ MATKY

Důležitost mateřského pouta a přítomnosti matky je dobře demonstrovatelná v případě, kde matka chybí. Cílem *stude* (Rowe & Harman, 2014), je zachytit právě prožívání žen, kterým se narodilo dítě až po smrti jejich matky. Výzkumný vzorek sestává z žen, jejichž matka zemřela po dovršení osmnácti let a zároveň jejich dítě nepřesahuje věkovou hranici deseti let (Rowe & Harman, 2014).

Z hloubkové analýzy rozhovorů s těmito ženami vyplynula tato hlavní témata: smutek, podpora, nedostatek informací, životní změny po ztrátě (Rowe & Harman, 2014).

- **Smutek:** toto téma v sobě nese velké truchlení po matce. Neschopnost překonat bolest. Z rozhovorů vyplývá, že bolest ze ztráty pravděpodobně nikdy zcela nezmizí, ale stává se méně aktuální a palčivou. Smutek v plné míře probouzí například v době Vánoc nebo na narozeniny. Také narození vlastního dítěte v ženách vyvolává novou, silnou vlnu smutku a truchlení. Zvláště v této chvíli si uvědomují, jak těžké je nemít matku u sebe.
- **Podpora:** ve smyslu podpory především v mateřské roli. Absence matky je spojována s absencí zdroje dostupné opory. Pomoc ze strany jiných lidí je odlišná. Odůvodněním je také fakt, že jsou věci, se kterými se lze svěřit jen svojí matce. Matky ve výzkumném vzorku měly pocit, že jejich vlastní matka by je nesoudila za únavu nebo podrážděnost, její pomoc by byla nezištná a láskyplná.
- **Nedostatek informací:** kategorie souvisí s chybějícími informacemi o vlastní rodině a minulosti. Je pociťována touha vědět více o rodinné historii, ale i zdravotních problémech. Matkám dochází, že na spoustu věcí se nezeptaly a nyní již není ptát se koho. Jedná se i o informace z jejich vlastního dětství, průběh porodu, rodinné historky.
- **Životní změny po ztrátě:** smrt matky změnila dosavadní identitu. Tato změna nastala takřka přes noc. Dostavuje se pocit nedostatku, nikdo už se nebude starat tolik, jako tomu bylo u matky. Objevuje se také pocit vlastní smrtelnosti.

Bolestné jsou zvláště určité momenty. Například návštěva u rodičů manžela, kdy se tchýně stará o manžela (Rowe & Harman, 2014).

Dále pak také Notman (2006) referuje o ženě, jež ztratila matku ve věku deseti let. Měla několik starších sester a násilného otce. Po několika letech se jako dospělá a úspěšná žena vrátila do svého rodného města a obnovila vztahy s několika starými přáteli a jejich rodinami. Dle jejích slov si po této zkušenosti uvědomila, jak odlišný je život jejích přátel od toho jejího. Důležitost matky v životě ženy jí nyní přišla velmi podstatná, a to hlavně v každodenních maličkostech. Zároveň také pocítila absenci podpory ze strany mateřské postavy (Notman, 2008).

3.6 VZTAHOVÁ IDEALIZACE

Konflikty ve vztazích jsou běžnou záležitostí a prolínají všemi typy vztahů, jak ty rodinné, tak přátelské nebo romantické. Vztah mezi matkou a dcerou by tedy v tomto neměl být výjimkou. Přesto však konflikty a nedorozumění jsou v tomto konkrétním vztahu demonizovány nebo popírány. Zdá se, že přijetí konfliktu by vyloučilo harmonii a naplnění, které ke vztahu matka-dcera často přiřazováno (Streep, 2009).

Z výzkumu O'Connorové (1989) vyplývá, že jen čtvrtina dcer spontánně označí svoji matku za blízkou osobu. Pokud již matku jako sobě blízkou osobu uvedou, přikládají jí charakteristiky jako podporující, tolerující. Zároveň tyto matky bydlely v těsné blízkosti svojí dcery (O'Connor, 1989).

Vztah mezi matkou a dcerou je z mnoha důvodů zkrášlován a idealizován. Svou roli v tom hrají silné předsudky vůči tomu, jaké by dcera a matka ve vztahu měly být a jak by vzájemně měly fungovat. Společenské předsudky jsou plné představ matek, vystupujících jako obětavé a potlačující sebe sama ve prospěch dcery. Dcery jsou v předsudcích za tuto služby vděčné, chovají se odpovědně a rozumně (O'Connor, 1989).

Výzkum O'Connorové je publikován již několik dekad. Jeho závěry se však zdají být stále aktuální. Výzkum z roku 2007, (Holdsworth, 2007), prezentuje podobné výsledky. Matky označují dospělou dceru jako velmi čestnou. Referují o dceři jako velmi ochotné a zodpovědné. Obdivují, jak se dospělá dcera chopila svých povinností. Přitom

se opakuje stejný vzorec jako ve výše zmíněném výzkumu. Sama matka je velmi podporující a ochotná pomoci (Holdsworth, 2007).

Matky jsou ovládány představami toho, jaké by ve své roli měly být. Často přitom dochází k potlačení opravdového poslouchání a vnímání potřeb svojí dcery. Ty si mnohdy přejí právě, aby matka byla více než cokoliv jiného autentická (Filliozat, 2011).

Idealizace vztahu může být vysvětlená potřebou zvládnout kognitivní disonanci. Nemáme volbu a schopnost určit kdo budou naši rodiče ani jaké budou mít povahové vlastnosti a záliby. Schopnost měnit to, jak o nich smýšlíme a jak je přijímáme, je však velmi dobře dostupná a jeví se jako funkční. Rodiče, ale i děti jsou zpravidla akceptováni takový, jací jsou právě z příčinnosti rodinných vztahů a pout mezi nimi (Deakins, Lockridge, & Sterk, 2012).

3.7 POTŘEBA POTVRZENÍ

Není ojedinělou výjimkou, že dcera pociťuje potřebu vyjádření potvrzení ze strany matky. Touží po vyjádření souhlasu s jejich názory, ale i životními rozhodnutími. Pro matky tato situace může být velmi náročná, zvláště pokud tuto touhu dcery reflektují. Nelze očekávat, že matka bude vždy souhlasit s dceřiným jednáním. Je tedy otázkou, jak citlivě a taktně dceři rozpor s vlastním názorem sdělit, zvláště pokud je její bažení po souhlasu velmi hmatatelné. Dalším problémem je, jak dceru uchránit od subjektivně vnímaného špatného rozhodnutí, aniž by tím byla ohrožena její integrita, nebo aniž by tato rada byla vnímána jako útok ze strany matky (Tannen, 2006).

Další rovinou potřeby potvrzení je pocit respektu ze strany matky. Dcery často potřebují vyjádření souhlasu matky nikoliv pro potvrzení samotné, jako spíše pro pocit vzájemného respektu. A to i v případě, že samy tuší, že jejich rozhodnutí nebo jednání není správné. Potřebují, aby i s takovými rozhodnutími byla matka za dobře, v překladu jim tím vyjadřuje respekt (Filliozat, 2011).

Požehnání je právě tím, co dcery od matky potřebují nejvíce. Nestojí tolik o jejich dobře míněné rady, alespoň ne tolik, jako právě po pochopení a respektování (Gordon & Shaffer, 2009).

Matka má na dceru nepochybně velký vliv, který je pěstován již od velmi útlého věku. Souhlas a potvrzení přicházející z matčiny strany, je pro dceru velmi příjemným zážitkem, vedoucím k posílení sebevědomí a vytváření samostatné identity nezávislé na matce. Matky by však měly být v konání dobra velmi obezřetné a neupírat dobře míněnými radami na dceřině autonomii (Poněšický, 2004).

3.8 SPRÁVNÁ MÍRA KONTAKTU

Oproti předchozím obdobím se nyní matka s dcerou musí vyrovnat s novou hranicí ve vzájemném shledávání se. Atributem předchozích etap vztahu bylo každodenní setkávání. Nyní je však situace jiná, mnoho mladých dcer již bydlí mimo domov. Kontakt navozuje spojení. Síla tohoto spojení by v ideálním případě měla vyhovovat oběma stranám. Pokud je tlak z jedné strany větší, strana druhá jej vnímá jako dotěrnost. V opačném případě může snížená potřeba kontaktu být brána jako odmítnutí. Spojení v dnešní době usnadňuje internet a komunikační technologie. Matky s dcerami si poměrně často volají (Tannen, 2006).

Na jednu stranu komunikační technologie kontakt usnadňují, na druhou stranu jej však dělají složitějším, než tomu bylo dřív. Zvyk na komfort snadného spojení kdekoliv a kdykoliv je velmi silně zakořeněn. Například dcera se cítí velmi rozladěná, pokud jí matka nevezme telefon. Svou roli v tom může hrát strach o matku, ale také právě onen zvyk, že matka je vždy na příjmu. Záleží tedy více na dceřiných časových možnostech a většinou dcera diktuje trendy v tom, kdy a jak se virtuální nebo telefonický kontakt bude uskutečňovat (Gordon & Shaffer, 2009).

Novou výzvou vztahu tedy je vyladění vzájemného kontaktu, tak aby vyhovoval oběma stranám. Matka s dcerou se v tomto nachází v nové situaci, která se z počátku pravděpodobně neobejde bez konfliktů (Tannen, 2006).

Větší prostor pro konflikty se otevírá ve chvíli, kdy dcera žila pouze s matkou. Je velké množství důvodů a příčin pro nepřítomnost otce ve výchově, mají však velmi

podobný důsledek. Matka je na dceru mnohem více fixovaná a naopak. Odloučení je pro obě nezřídka velmi náročné a tyto vzorce pravděpodobně budou zasahovat také do dalších životních kroků dcery, jako je například manželství nebo stěhování. Identifikace s matkou v těchto případech bývá opravdu velmi silná (Kast, 2013).

4. DOSPĚLÁ MATKA, DOSPĚLÁ DCERA

Každý mateřský vztah má svůj příběh, který se odvíjí od charakteristických změn. Mění se fungování vztahu a různé další příběhy a události ve vztahu evokují dřívější radosti, naděje, ale také starosti a napětí. Všechny tyto aspekty rostou a klesají s kontinuitou vztahu. Čím více je vztah hlubší, tím více těchto aspektů se projevuje. Na následujících stranách jsou vybrány pozitivní a negativní aspekty vztahu, jeví se jako podstatné v průběhu vztahu matky a dcery (Miller-Day, 2004).

V první kapitole jsem zdůraznila jedinečnost rodičovské a dále také mateřské péče v raném věku dítěte. Na tomto místě bych ráda navázala. Úloha matek pokračuje i poté, co dcery dospějí, opouští stávající domov a budují si domov vlastní. Mateřská úloha kontinuálně pokračuje, jen odlišným způsobem. V období dospělosti dcery již matka nemůže aktivně ovlivňovat způsob, jakým její potomci budou pokračovat ve svém životě. Přílišné zasahování do integrity dcery může být vnímáno jako nevyžádané, stejně tak jako dobře míněné rady a kritika. Matky již nemůžou řešit problémy svých dcer tak, jak tomu doposud bylo. V tomto období se matky z krajně pečující postavy transformují spíše do přijímající a podporující pozice, pokud je tomu třeba. Tato funkce se pro dospělé dcery jeví jako ta důležitá. Potřebují přízeň a náklonost matek stejnou měrou jako nezávislost (Bouvard, 2013).

Nelze opominout ani jeden ze základních znaků vztahu zajišťujících jeho dobrou kvalitu a spokojenost a tím je důvěra. Důležité je zopakovat, že důvěra se rodí již v raném období vztahu a míra důvěry právě v tomto období předurčuje dobrý vztah také v období dvojí dospělosti matky a dcery (Conley, Moors, Ziegler, & Feltner, 2011).

Během života pouto mezi matkou a dcerou přetrvává, a to i když je dcera dospělá, nezávislá a často geograficky velmi vzdálená, mající vlastní rodinu nebo život nezávislý na rodičích. Toto silné pouto by se nemělo zaměňovat s regresí, jedná se totiž o fakt, že vztah mezi matkou a dcerou je stále blízký a milující. Tato silná vazba může být překvapením pro dospělou a nezávislou dceru, která samu sebe vnímá jako silnou a zralou. Na druhou stranu matka zůstává důležitým zdrojem konfliktů i v dospělosti dcery. Porozumění mezi dospělou matkou a dcerou není samozřejmostí. Objevuje se konflikt

mezi vazbou a závislostí dceři na matce a potřebou rozvíjet individualitu a autonomii. Tento konflikt je celoživotním procesem. Změny v dceřině životě mohou vytvořit posun v diferenciaci a mohou být také manifestem jiného ladění vztahu mezi matkou a dcerou. Jako výsledek celoživotního vztahování se vynořuje tenze, která je většinu času utlumená, ale stále přítomná. Vynořuje se jako reakce na drobné hostilní provokace zaměřené na matku. Tyto provokace mají základ v obviňování matky za selhání nebo ve vnímaném zranění (Notman, 2008).

Dospělá dcera doufá, že vztah s její matkou se posune na jinou dimenzi, ideálně přejde do rovnosti. Během adolescence se matka snaží dceru formovat a vytvořit tak co nejvíce kvalitního člověka, při nejmenším ženu společností akceptovatelnou. Toto formování probíhá dle představ matky a jejího hodnotového uspořádání. Dcera se v této době snaží prosadit své unikátní já. Nyní se matka musí adaptovat na dospělosti dcery a její unikátní já přijmout bez dalších snah o formování (Caron, 1999).

Ve chvíli, kdy se dcery stávají dospělé, se jejich vztah s matkou mění ve zmatený a chaotický. Parametry vztahu jsou jasně dány ve chvíli, kdy je dcera mladší. Zde je úkolem matky hlavně péče a socializace. Ve chvíli, kdy jsou obě dospělé, se také transformuje vymezení jejich vztahu. Dřívější úkoly matky se ztrácí a je otázkou, zda je stále hlavní pečovatelskou osobou v životě dcery, a zda má pro ni stále hlavní výchovnou funkci. Rané vzorce interakce, kdy matka radila své dceři, už nejsou dále relevantní. Dcera totiž dospěla a sama možná matku předčila v získaných zkušenostech. Postupem času tedy dochází až k výměně rolí. Dcera je tou, která starostlivě pečuje o svoji matku a matka ji chodí navštěvovat, aniž by dceřin život i nadále aktivně měnila. Tyto změny samozřejmě do vztahu přináší nové emoce (Fingerman K. L., 2001).

Když dcera dospěje, vztah s její matkou se tedy najednou mění. Matky stále zůstávají matkami bez ohledu na věk dítěte. Postupem času se však na svých dětech stávají závislé a role se obrací. A to zvláště pokud jsou matky ovdovělé nebo rozvedené. I přes to se určité období mohou dospělé děti najednou zdát vzdálenější a více cizí. V této fázi se pravděpodobně dostavuje hořkost a trpkost z nadále změny. Spontaneita vztahu matka-dcera se vytrácí. Matky mohou přemýšlet nad tím, jak by se nyní měly ke své dceři

chovat a hledají nové způsoby kontaktu. Pátrají po tom, co udělaly špatně, co se změnilo a snaží se rozumět změně ve vztahu s cílem oživit blízkost z minulosti (Alizade, 2006).

Nechat dcery jít, ne ve smyslu opustit vztah matka-dcera ale opustit od kontroly nad jejím životem je jedna z vůbec nejtěžších fází vztahu a rodičovství vůbec. Dcera se může vymezit do opozice, pokud matka bude usilovat o to, aby dcery následovaly její preference a rozhodnutí. Dcery tak mohou místo posouzení matčina názoru otočit a udělat přený opak, jen proto, aby docílily svobody. Neposoudí tak skutečná rizika, výhody a nevýhody jejich rozhodnutí (Hamkins & Schultz, 2007)

Výzkum souvislosti rodičovství a deprese Evensonové a Simonové (2005) nabízí v pohledu na rodičovství zajímavé výsledky. Z výzkumu je patrné, že rodiče prokazující signifikantně vyšší úroveň deprese než bezdětní lidé ze stejné sociodemografické a statutární skupiny. Neprokázal se rozdíl mezi ženami a muži. Z citovaného výzkumu tedy vyplývá, že tato zkoumaná nevýhoda rodičovství, deprese, není genderově významně diferencovaná. Rodiče tedy více skórují na škále deprese na rozdíl od svých bezdětných vrstevníků. Avšak rodiče, jejichž děti se již odstěhovali z domova v depresi tak vysoký skór neprojevují a ve výsledcích mají srovnatelné skóry se svými bezdětnými vrstevníky. Rodiče ve fázi života, kdy jsou jejich děti dospělé a samostatné jsou na tom z hlediska deprese téměř stejně, netěší se tedy většímu psychickému zdraví, než bezdětná skupina. Ani ve fázi, kdy jsou děti dospělé, se z hlediska deprese neprojevil signifikantní rozdíl mezi muži a ženami. Na jednu stranu tento výzkum naznačuje, že emocionální nevýhody rodičovství se nevztahují na osoby v životní fázi, kdy jsou jejich děti již nezávislé. Na straně druhé však nebyly zjištěny žádné emocionální výhody (Evenson & Simon, 2005).

4.1 POSÍLENÍ VZTAHU

Vztah mezi matkou a dcerou bývá charakterizován častým kontaktem a vysokou mírou úcty. Jak vyplývá z předcházejícího i následujícího textu, nemusí tomu tak být za každých okolností (Fingerman, 2000).

Jednou z cest, jak dosáhnout kvalitního a zdravého vztahu, je komunikování, což matky s dcerami běžně dělají avšak tak efektivně, jak by mohly (Sophy & Kogen, 2010).

4.1.1 BLÍZKOST

Blízkost je pro vztah matek a dcer velmi důležitá. Často se spontánně objevuje v rozhovorech s matkami a dcerami o jejich vztahu. Ať v už jako vyjádření potřeby po větší blízkosti nebo touha po blízkosti menší. Svým způsobem se za slovem blízkost schovává nastavování hranic mezi matkou a dcerou a také definování jejich vzájemné důvěrnosti. Matky mají tendenci mít bližší kontakt se svojí dcerou, než se synem, ať už fyzický či emocionální (Tannen, 2006).

Výzkum (Fingerman K., 2000) se zabývá náplní a potěšením společných setkání matek a dcer. Výzkumu se účastnily dvě skupiny matek a dcer. Jedna skupina je složená z matek, jejichž věk má medián 74 let a dcer s mediánem 46 let, jedná se o skupinu starších matek a dcer. Druhá, mladší skupina má u matek medián 47 let a u dcer 21 let. Cílem výzkumu bylo především popsat globální aspekty vztahu, frekvenci kontaktu a kvalitu vztahu a srovnání těchto proměnných u obou skupin (Fingerman, 2001).

Stran frekvence vztahu byl zjištěn poměrně častý kontakt. U mladší skupiny se minimálně jednou měsíčně viděla většina dvojic. A více než 90% udržuje pravidelný telefonický kontakt. Kvalitu vztahu obě skupiny hodnotily ve velmi vysokých hodnotách. Na stupnici od 1 do 5 (5 nejvyšší stupeň), hodnotily mladší dcery vztah na 4,10 a mladší matky na 4,30, u starších matek a dcer byly výsledky o několik desetin menší (Fingerman, 2000).

Příjemné chvíle pro matky a dcery znamenají především povídání a diskuze. U matek se v tomto projevuje větší hrdost a pýcha na jejich dospělé dcery, často vyjmenovávají dovednosti, schopnosti a přednosti, které její dcera má. Jen jedna z dcer přitom zmínila některou z matčiných předností. Matky ze starší skupiny se jeví zdrženlivé ve chválení předností svých dcer. Příjemné chvíle také naplňuje potvrzení unikátního spojení jejich vztahu. Dvojice mají navzájem pocit, že si v přeneseném slova smyslu umí číst myšlenky, ví na co ta druhá myslí. Mnoho mladších dcer také popisuje svoji matku jako nejlepší kamarádku. Mladší dvojice prokazují bohatší projev v expresi pocitů (Fingerman, 2001).

Blízkost ve vztahu matky a dcery se jeví jako velmi podstatná. Ukazuje se, že faktory jako vzájemná blízkost, závislost, ale také pevné místo v rodinné hierarchii

pozitivně korelují s životní spokojeností dospělé dcery a zároveň také s její sebeúctou. Dospělé dcery jsou tedy mnohem spokojenější ve svém životě a mají větší pocit sebehodnoty, pokud prožívají dobrý vztah se svojí matkou. Problematická se oproti tomu však ukazuje nadměrná vzájemná závislost, která naopak vede k nízké sebeúctě dospělé dcery. Časté obracení se na matku s žádostí o pomoc nebo o radu může tedy mít vliv na nízkou sebeúctu dcery. Studie byla provedena na Tureckých ženách. (İlişkinin, Saygısı, & İlişkinin, 2013). Zde se opět vracím ke vztahu mezi matkou a dcerou v prvních letech života dcery. Vlastní hodnota je dle Röhra (2013) utvářena právě v prvních pěti až šesti letech života. Pocit vlastní hodnoty se odvíjí od požadavků rodičů a míře jejich opory právě v této klíčové fázi. Ani zde se nemůže oprostít od genetické výbavy dítěte, tím je opět navázáno na zátěže minulých generací. Na základě těchto proměnných lze očekávat, že dynamismy chování matky k dceři se budou přenášet dále a dcera se podle nich poté bude chovat ke svojí dceři, potažmo dětem. Nelze to však brát jako dogma. Blízkost a pod ní spadající projevy citů, náklonosti a přijetí, je velmi důležitým komponentem ve vztahu matky a dcery (Röhr, 2013)

4.1.2 PODOBNOST

Zrcadlové neurony jsou zajímavým konceptem v pochopení podobnosti, a to nejen fyzické. Jedná se o proces, kdy v sociální interakci jedna osoba registruje chování druhé. Toto chování je následně na základě intuice napodobováno. Tento mechanismus tedy v sociálním kontextu umožňuje přiblížit se druhé osobě. Podobnost většinou vyvolává přijetí, umožňuje ale také empatii a přiblížení se ke druhému (Thorová, 2015).

Považuje se za projev přátelství, pokud se kladně vyjádříme o podobnosti s námi a druhou osobou. Podobně to platí i ve vztahu matky a dcery (Tannen, 2006).

Podobnost mezi matkou a dcerou je všeobecně brána jako protektivní. Avšak i v tomto aspektu v extrému se mohou objevit problémy. Podobně jako dva póly magnetu se nikdy nesblíží, stejně tak se nemusí pro přílišnou podobnost sblížit matka s dcerou. Matky mohou v dceři vidět podobné nebo dokonce úplně stejné rysy, které samy na sobě nenávidí. Z hlediska dalších generací matkám také často vadí výchovné prvky dcery, přestože nebo právě proto, že v nich rozpoznávají ty, které samy

používaly. Potvrzení podobnosti budí nepříjemné pocity také v případě, kdy se jedná o negativní věc. Například když matka komentuje nedostatečné schopnosti dcery s tím, že to má určitě po ní. Může tak zasáhnout citlivé místo (Tannen, 2006).

Všeobecně jsou matky za podobnost s dcerou rády. Tyto pozice se různě prolínají až do poloh, kdy matku mrzí, že není tak úplně jako její dcera nebo jí naopak mají za zlé, že není ještě trochu více jako ony (Poncet Bonissol, 2015).

Na druhou stranu si matky podobnost s dcerou převrací do identifikace. Pocit po narození dcery je spojen se silným zážitkem podobnosti. Matky poté doufají, že jejich dcera v životě dokáže to, co ony samy nedokázaly, nebo se naopak o dceru bojí, jelikož ví, co mladou ženu ve světě může potkat. Obě tyto situace jsou spjaté s vlastními postoji a jejich projekcí na dceru (Miller-Day, 2004).

Fyzická podobnost a spolu s vzájemnou identifikací ale i konkurence mezi matkou a dcerou jsou jednou z centrálních oblastí pro probíhající vztah (Notman, 2008).

Dcera s matkou jsou si v mnohem podobné, vlivem také identifikace s ženskou rolí. Identifikaci lze v rámci zdravých hranic považovat za protektivní: *„Identifikace s matkou pomáhá snáze zvládat reálné situace bezmoci, vždyť dcera je jejím pokračováním, má hluboce ve své paměti zakotvenou její ženskou převahu, z hlediska malého dítěte dokonce všemocnost.“* (Poněšický, 2004, 37).

Naopak jako důsledek celoživotního silného pouta až vzájemného pohroužení dcery do matky vzniká pocit nedostatku sebevědomí. Pocit sama sebe totiž není vázán pouze na jejich já, ale je právě silně spjat s matkou. Objevují se tedy pochybnosti nad vlastním vzhledem, povahou nebo životním osudem (Poněšický, 2004).

4.1.3 POVÍDÁNÍ

Ve vztahu matky a dcery je komunikace velmi podstatnou částí, ať už se jedná o prosté povídání nebo styl komunikace jako komplexní prvek. Důležitá je také metakomunikace. Tedy jakási komunikace o komunikaci. Například ve chvíli, kdy dcera říká matce, že chápe, co se jí snaží nastínit, nebo matka obviňuje dceru ze lži. Tato sdělení jsou velmi důležitá pro bližší popsání a vyjádření pocitů a procesu, který se právě mezi dvěma lidmi odehrává. Dále je podstatná také zpětná vazba. Díky, které se

nám dostává potvrzení nebo zamítnutí naší výpovědi. Díky zpětné vazbě můžeme rozeznat jaký dopad má naše sdělení na příjemce zprávy. Po obdržení této zpětné vazby se otevírá možnost způsobu sdělení nebo jeho samotný obsah modifikovat a transformovat pro lepší pochopení a přijetí (DeVito, 2001).

Komunikace může probíhat jen tam, kde mluvčí navzájem rozumí svým signálům (DeVito, 2001, in Pittenger, Hocket & Danehy, 1960). Pokud zde dochází k nesouladu, komunikace není efektivní. V moderní době se generační slovníky liší více, než kdy před tím. Matky a dcery tedy mají jinou slovní zásobu ale i význam některých slov pro ně vyjadřuje jinou hodnotu. Pochopení jako výsledek snahy naučit se rozumět druhému vztah velmi posiluje. Komunikace je tedy nedílnou součástí posílení vztahu (DeVito, 2001).

Komunikace mezi matkou a dcerou, v podstatě vzájemné povídání, je vysoce ceněnou aktivitou. Zvláště u dcer v mladší dospělosti je svěřování matce velmi důležitou činností. Naopak mladší dcery tolik neřeší rodinné problémy. Při konverzaci s matkou převládají rozhovory o jejich vzájemném vztahu a probírají události každodenního dne. Svěřují se, jak se cítily v určité situaci a jistými lidmi (Fingerman, 2000).

Mezi matkami a dcerami má povídání důležitou pozici. Matky s dcerami rády sdílí každodenní drobnosti. Vlivem dlouhé vztahové historie, kterou mají za sebou, často těmto drobnostem rozumí jen ony dvě. Stačí jen malá zmínka a dcera s matkou již vidí spoustu asociací a ihned jsou v obraze. Mnoho těchto drobností se pro okolí jeví jako banální a nedůležité pro matky s dcerou však mají svůj význam a velmi upevňují jejich vztah (Tannen, 2006).

Povídání předpokládá naslouchání druhé straně, jak již bylo zmíněno. Povídáním matka s dcerou navzájem sdílí své existence. Předmětem jsou názory, potřeby ale také hodnoty. Předpoklad pro vyjádření všech těchto jednotlivostí je právě přijetí druhé strany. Právě poté se dostavuje pocit uznání a pochopení. Neznamená to však bezvýhradný souhlas v každé situaci jako spíše právě snaha o pochopení a reflektování výpovědi druhého (Béatrice, 2005).

4.1.4 KRIZE

Velké zatížení stresovou reakcí nazýváme krizí. Vyvolat ji mohou události, které se nachází mimo běžné možnosti řešení. Člověk nemá kapacitu k překonání a úspěšnému zvládnutí této situace, osvědčené, běžně fungující mechanismy v této situaci selhávají. Není zde nic, co by mohlo způsobit změnu a pomoci tak k obvyklému prožívání. O krizi můžeme také mluvit jako o jakémsi obratu, tedy o možnosti změny a nastolení lepšího fungování. Jedná se tedy také o jakousi příležitost, kterou krize bezpochyby je. Proto jsem také krizi rozhodla zařadit do protektivních faktorů vztahu mezi matkou a dcerou. Zvládnutá krize a tedy obrat k lepšímu může tento vztah velmi posílit (Länge & Sulz, 2007).

Zdroje krize jsou rozdělovány na vnější a vnitřní. Do vnějších příčin jsou zařazovány ztráta, volba nebo změna. S vnitřní krizí jsou spojovány tranzitorní krize. Vztah s matkou a dcerou bezesporu ovlivňují obě tyto skupiny příčin. Verbalizují více vnější příčiny krize jako například rozvod nebo úmrtí člena rodiny (Thom, 1992 in Špatenková, 2004).

Krize mění vztahy v rodině. Například nevěra, ztráta zaměstnání nebo nemoc jsou faktory významně zasahující do rodinného fungování. Ve zvládnutí těchto obtíží poté záleží na resilienci rodiny (Matoušek & Pazralová, 2014).

4.1.5 SPOLEČNÉ ZÁJMY

Matky a dcery jsou nejvlivnější dvojice viděné v amerických obchodních centrech. Jejich nákupní síla je podstatná pro úspěch maloobchodního průmyslu. Z tohoto faktu se dá odvodit velká obliba společného nakupování matek a dcer. Matky a dcery si společné nakupování užívají jako příjemně společně strávený čas. Z toho zájmu vznikají mnohé rituály jako například nakupování v určitý konkrétní den nebo specifické pořadí navštěvování obchodů. Tyto rituály vztah velmi posilují (Minahan & Huddleston, 2012).

Pro mladší dívky je nakupování s matkou příjemné také proto, že matka nákupy většinou zaplatí. S přibývajícím věkem však tato potřeba klesá (Minahan & Huddleston, 2012).

Dřívější zkušenost plynoucí ze společného nakupování s matkou je důležitá pro formování budoucích a přetrvávajících rituálů dcery, které se stávají součástí její identity. Například pokud dcera s matkou odjakživa nakupovala v obchodech typu secon-hand nebo charitativních obchodech, bude jí tento zvyk vštípen jako hodnota. Tyto hodnoty se transformují z jedné generace na druhou. Tyto hodnoty jsou mnohdy tak silné, že je neovlivní ani nezávislost a míra materiálního zabezpečení dcery. Matka tak přenáší na dceru například hodnotu střídmosti (Minahan & Huddleston, 2012).

4.2 HROZBY VE VZTAHU

Matka s dcerou jsou v důvěrném kontaktu již od dceřina narození. Navzájem tedy znají svá citlivá místa. O to více jsou konflikty mezi matkou a dcerou destruktivní. Panuje zde také velká pravděpodobnost permanentního napětí. Dcera s matkou se vlivem těchto hlubokých zranění mohou navzájem odcizit (Novák, 2008).

Dlouhá intimní historie mezi matkou a dcerou znesnadňuje objektivní ocenění matčiných kvalit. Její slova a činy mají velmi silný efekt. Dcery jsou schopny rozlišit závažnost zranění způsobené specifickým činem a dlouhodobým vzorcem chování. Zakořeněné vzorce ničí vztah dlouhodobě a jsou pro obě strany velmi bolestivé. Těmto vzorcům zpravidla rozumí pouze dcera s matkou, jelikož jen ony v nich sdílí historii. Příkladem může být kompulzivní vyptávání na zdraví a životní štěstí, kritika vybrané kombinace oblečení, nebo úsměv nutí dceru zase si připadat jako malá (Apter T. , 2012).

Dcera s matkou také ve stejné věci nebude nikdy sdílet tutéž zkušenost. Svět je dnes již jiný a jiný je také pohled dcer na svět. Rady, poučování a nastavování hranic tak mnohdy nemusí být na svém místě (Tannen, 2006).

V následujících podkapitolách stručně shrnu zátěže ve vztahu matka-dcera. Vybrala jsem faktory nejvíce zmiňované v literatuře. Mnoho dalších faktorů bylo v daném kontextu zmíněno v předchozích kapitolách.

4.2.1 NADMĚRNÁ ZÁVISLOST

Matka s dcerou se navzájem ovlivňují. V předešlých kapitolách je popsán tento vývoj z několika různých hledisek. Ne všechny vztahy jsou však vždy vyrovnané a šťastné. Matka je pro dceru velmi důležitou osobou, a pokud tento klíčový vztah nese určité zátěže, projeví se to také na osobnosti dcery. Pokud matka celý svůj život toužila po lásce, které se jí nedostávalo, je možné, že si tuto touhu bude kompenzovat u své dcery. Výsledek toho je neschopnost dcery navázat kvalitní partnerský vztah, jelikož na partnerovi bude vždy závislá, tak jako byla celý život zvyklá závislosti na matce. Touha po dceřině závislosti se projevuje také v užívání frází a obecných rad. Tyto jsou znakem snahy zalíbit se s málem každému (Novák, 2008).

Například větší maskulinita se projevuje jako touha děti ovládat. Ale matka se může právě této touhy obávat a tím vzniká přístup spíše laxní. Ani jeden z těchto extrémů není prospěšný. Matka se nemůže odpoutat od řešení záležitostí svých dětí nebo může zůstat pasivní, jelikož nemá dostatek odvahy pro takové konání, přesto, že by si to velmi přála. Averte proti ženské roli, plynoucí právě z nadměrně maskulinních rysů, se projevuje právě jako přílišná závislost na dceři. Dcera se cítí jako matčin spojenec a citové pouto tím sílí. Dcera se tak vzdaluje své ženské roli (Horneyová, 2004).

Neschopnosti matky se odpoutat je velmi problematickou záležitostí. Nejen že tento fenomén způsobuje dceři stát se samostatnou osobností, ale v plné míře jí také nedovoluje se od matky odlišit a ukotvit tak vlastní identitu. Nastává boj s iluzí splynutí a přílišné vlastní podobnosti. Úkolem matky přitom je, vést dceru k tomu, aby se stala samostatnou osobou (Poncet Bonissol, 2015).

Potencionální ztráta dcery pro jinou osobu (manžel, partner) je jedním ze zdrojů problémů ve vztahu. U matky se v této situaci může projevit neochota vzdát se dcery ve prospěch cizího člověka (Notman, 2008).

4.2.2 VINA

Z pocitu citového strádání se matky často uchylují k taktice vyvolávání viny ve svých dcerách. Tím se k sobě dceru snaží ještě více připoutat. Dcera se cítí být zavázaná své milující matce, po tom všem co pro ni udělala, ji nechce zranit. Jako výsledek tohoto dynamismu, tedy za každý projev autonomie cítí vinu (Novák, 2008).

Jsou situace, kdy matky viní svoje matky za nedostatek lásky a prázdnotu panující v jejich vztahu. Jsou si totiž vědomi, nebo tuší, že touto prázdnotou ovlivňují svoji dceru. Převládá u nich pocit něčeho nedokončeného, vyskytuje se absence něčeho velmi důležitého. Chybějící něco je neustále očekáváno a žena se tak nemůže plně rozvinout a emancipovat. Snaží se pořád dávat dohromady bolavá místa a vymýšlet na ně záplaty, a tím zůstává neustále připoutaná u svého neuspokojivého vztahu se svojí matkou, za což ji viní. Na druhou stranu se tento pocit snaží kompenzovat u své dcery, hledá u ní jistotu (Poncet Bonissol, 2015).

Vinu může stejně dobře pociťovat také dcera. Je těžké říci, jaký pocit převládá ve chvíli, kdy dcera opouští milující, pečující a starostlivou matku, která však pro dceru byla spíše trýznící osobou, nedovolující samostatnost. Rozhodla jsem se toto téma zařadit k vině z pohledu dcery. Jelikož ne vždy se dceři dostává odvahy takovýto vztah opustit a pocit viny je poté pravděpodobně velký (Poncet Bonissol, 2015).

4.2.3 NARCISMUS A ZÁVIST

Narcismus a závist jsou dvě spojené nastavení mysli. V narcisním prostředí matka usiluje o přetvoření dcery, do podoby zrcadla ukazujícího její dokonalost. Dcera zapomíná na svoje vlastní potřeby a stává se objektem pro uspokojení potřeb matčiny. Matčina přání jsou však v tomto ohledu pro dceru nesplnitelná a nerealistická. Vzniká tak cyklus, ve kterém matčiny ani dceřiny potřeby nikdy naplněny nebudou (Apter T. , 2012)

Narcizmus se projevuje jako povahový rys tak, kde se minulost jeví jako bolestná. Matka, jejíž rané dětství nebylo naplněné láskou, nyní baží po lásce ostatních a svoji mateřskou roli tak posouvá na druhou kolej. Tato částečná nepřítomnost však není

způsobena nedostatkem lásky k dítěti jako spíše o neradostném, zraňujícím dětství (Poncet Bonissol, 2015).

Narcisní matky neumí dceři projevovat vřelou lásku a bezpodmínečné přijetí. Jsou velmi nevyrovnané samy se sebou, což se projevuje jako nadměrná citlivost, snížená schopnost učinit rozhodnutí, ale také opakované neúspěchy ve vztazích. Dcera v tomto vztahu vnímá velkou absenci matky jako podporující osoby. Matka zde není pro dceru, ba naopak potřebuje, aby zde dcera byla pro ni. Jelikož skrze ni si utvrzuje své vlastní já. Pro dceru je toto fungování velmi náročné a bolestné. Ztrácí pocit vlastní hodnoty a víru ve smysluplnost svého konání v budoucím životě (McBride, 2008).

Závist je jednou z nejvíce matoucích a znepokojujících zkušeností, které dcera může zažít. Závist se rodí z nepochopitelného odporu k úspěchu nebo štěstí druhého. Matka se sama sebe ptá, proč její dítě zažívá tolik radosti a úspěchu, když jí samotné se tomu nedostává. Dochází tedy ke srovnávání. V případě dcery a matky je díky podobnosti toto srovnávání nasnadě (Apter T. , 2012).

Závist také může být důvodem špatné reakce na dceřin úspěch. Pro dceru jsou tyto momenty nepochopitelné, jelikož se za nimi skrývá dynamika prožívání matky a mnohdy staré křivdy, kterým dcera rozumět ani nemůže. Výsledkem je ublížení a pocit nespravedlnosti (Tannen, 2006).

Naopak ale také u dcery se mohou projevit pocity závidění vůči matce. To zvláště v době dospívání a separace. Dcera závidí matce, její dospělost a samostatnost. Matka si může koupit libovolné boty, kosmetiku, nemusí se nikoho ptát a rozhoduje sama za sebe. Matky tyto dceřiny pocity mohou empaticky vycítit a poté dále dceru provázet k samostatnosti, kterou na ní samotné obdivují až k závidění. Dceři je dobré připomínat, že její vlastní dospělost se každým dnem více blíží a že i ona roste k tomu rozhodovat sama za sebe a doma se za své chování nezpovídat (Poncet Bonissol, 2015).

4.2.4 ZÁTĚŽ MINULÝCH GENERACÍ

Vzorce chování, kterými matky vědomě či nevědomě ovlivňují svoje dcery, si nesou již od svojí matky, potažmo babičky. Tyto často několik generací zakořeněná paradigmatata nyní ovlivňují také reakce dcery a její chování. Dcery jej pak dále buď předávat svým dětem (Novák, 2008).

Matky mohou mít často tendenci dcerám radit v životních rozhodnutích. Na základě zkušeností svých a zkušeností svých matek. Mnohdy jsou sami frustrované tím, co nedokázaly a zároveň tím, jaké požadavky na ně měly jejich vlastní matky. Za těmito radami je skrytá snaha žít svůj život skrze dceru a jistým způsobem jej tak opravit. V dceři toto jednání pravděpodobně vyvolá vzdor. Nepřeje si být stejná jako matka a nést zátěže minulých generací (Tannen, 2006).

Zkušenosti minulých generací ve své knize velmi podrobně popisuje Poncet-Bonissolová (2015). Dle jejího názoru nemůžeme jako vlivnou spatřovat pouze návaznost několika málo generací. Zabývá se pojetím ženy během minulých století a jeho vlivem na samotný vztah matky a dcery. Nelze popírat, že postavení ženy bylo vždy rovnoprávné. Vlivem tohoto kontextu nerovnosti mohlo být i narození dcery být vnímáno ambivalentně, jelikož muži byli ve společnosti více ceněni. Dle Bonissolové se tyto nevědomé předsudky přenášely do chování matek k dcerám (Poncet Bonissol, 2015).

Dcera se tak v přeneseném slova smyslu může stát štítem matky proti její vlastní bolestné minulosti. Přenášení vlastního příběhu na dceru vede k dalším zraňujícím zkušenostem pro budoucí generaci. Svoji roli přitom mohou hrát oživlá traumata a znovu vybavené vzpomínky na nenaplněné dětství, jejichž je dcera katalyzátorem (Poncet Bonissol, 2015). Matky si nemusí plně uvědomit, jaká mají její slova dopad. Projevy odmítnutí a nepřijetí se dostávají velmi hluboko a později se z nich stávají naprogramované vzorce fungování, které je těžké zvědomnit a překonat. „*Děti se zhlížejí ve svých rodičích jako ve zrcadle, jinak řečeno rodiče svému dítěti vědomě i nevědomě předávají zcela určitý pocit jeho osobní hodnoty. Postoj rodičů k dítěti se samozřejmě nevyjadřuje pouze slovy, ale také mimikou, gesty činy.*“ (Röhr, 2013, 21).

Takto může být naprogramován právě pocit vlastní nedostatečnosti, který původně pramení z hluboce zakořeněného pocitu méněcennosti matky. Ta poté svým jednáním a projevem dává dceři tuto zprávu (Röhr, 2013).

4.2.5 NEMOŽNÁ MATKA

Pojem nemožná matka má dle Apter (2012) mnoho významů. Například se jedná o matku, která se k dceři stále chová jako k malé. Matka dceru neustále chrání, nebo matka, jež nemá pro dceru pochopení a vlastně vůbec neví, kdo dcera je. Označení matky za nemožnou je poměrně časté, ať už právem nebo neprávem. Obzvláště dospívající se tím snaží demonstrovat větší míru autonomie a distanc od rodiny. I mezi dospělými ženami ale slyšíme distinktivní tón, pokud mluví o svých matkách. Hledají společnou signální řeč, potvrzující, že i ostatní ženy to s matkami nemají jednoduché. Označení nemožné matky v sobě tedy zahrnuje také touhu najít porozumění a pochopení afektu, skrývajícím se za těmito slovy (Apter T. , 2012).

Toto rozhořčení často vychází z nespokojenosti nad tím, jakou moc má matka nad životem svojí dcery. Potřeba porozumění a pochopení je z její markantní. Občas je však tento tlak na matky za hranicích možného. Splnit tyto požadavky je za hranicích schopností. Poté ze strany dcery nevyhnutelně přichází zklamání či hněv. Dcery mají sklon být kritické k odpovědím, které nejsou přesně takové, jaké očekávaly. Následně přichází stížnosti a hořkost nad nevyslyšenými potřebami (Apter T. , 2012).

4.2.6 KOMUNIKACE ZATÍŽENÁ MINULOSTÍ

Mnoho toho, co matky říkají má dvojí význam. V této komunikační zátěži není třeba hledat záměr, jelikož se tvořil spolu s vývojem vztahu s dcerou a je spíše nevědomý. Slova matky vlivem této historie žijí jak v přítomnosti, ale stejně tak i v minulosti a takový vliv mají také na dceru. Nejednou tedy dochází ke konfliktům právě z tohoto důvodu (Gordon & Shaffer, 2009).

Skryté významy narušují kvalitní komunikaci mezi matkou a dcerou. Již bylo řečeno, že za sebou mají dlouhý vývoj a cílí na dceřino citlivé místo, tím je vysvětlen velký citový náboj. Ten zpravidla chápe jen dcera, ale původu svého citového

rozladění ani ona rozumět nemusí a tímto vzniká konfliktní situace, vyrůstající ze vzájemného nepochopení (Tannen, 2006).

Problém nelze omezit pouze na dynamiku vztahu a skryté opakující se vzorce, které jít dceru a matku. Dcera vnímá v matčiných dobře cílených radách nebo její bezelstné snaze pomoci spíše výčitky, nepochopení nebo kritiku (Apter, 2004).

4.2.7 AMBIVALENCE VE VZTAHU

Mnoho nedostatečných matek nebo vysoce ambivalentních matek jsou dcerami právě takových žen. Negativní pouto může přetrvat z generace na generaci. Je to pravděpodobně jedno z možných vysvětlení, proč se v některých rodinách v ženské linii nachází tolik bolesti (Streep, 2009).

Mateřská láska je jakýmsi sakrálním konceptem naší kultury. Přemýšlíme o něm jako o věci automatické. Mateřská láska je univerzální a nevyvratitelnou pravdou, tato láska začíná již prvním pohledem na dítě, a poté následuje ta nejvíce naplňující role v životě ženy, ne-li vrchol naplnění jejího života. Nemusí tomu však vždy tak být a dokonce tomu tak není, jak již bylo naznačeno v podkapitole Rodičovská identita. Kulturní idealizace mateřství a definice dobré matky v kombinaci s netolerancí jakékoliv ambivalence, začíná být problémem pro každou matku, ať už bezmezně milující či nikoliv (Streep, 2009). Přitom dle Parkrové (1996) jsou právě pocity ambivalence kreativním a účinným způsobem porozumění vlastnímu dítěti (Parker, 1996).

Dle Parkrové (2004) je pro matky těžké přijmout, že zároveň milují i nenávidí své děti. Ambivalenci občas maskují za humor. Koncept mateřské ambivalence je dobře zakotven v psychoanalytických teoriích. Mnoho psychoanalytiků vidí v ambivalenci velkou možnost zažít lásku a nenávisť vůči dceři jako pozitivní činitel. Z kulturního hlediska je však mateřská ambivalence brána jako zdroj studu (Featherstone & Hollway, 2004).

Mnoho matek popisuje napětí ve vztahu s dcerou již od jejího dospívání. Toto napětí pramení z několika různých zdrojů, jako je například nelibost z narození

sourozence. U dcery se také může dostavit pocit, že je vždy až na druhém místě, vždy až za někým jiným (Notman, 2008).

Ambivalenci také můžeme vnímat ve schopnosti nechat dceru žít svůj vlastní život. Nastávají situace, kdy matky svými dobře míněnými radami dceru nepřestávají jistým způsobem formovat a směřovat ji tak cestou, o které si ony samy myslí, že je nejlepší. případně takovou cestou, kterou by si ony samy představovaly pro sebe a nyní tak činí skrze dceru. Na druhou stranu však dceru nechtějí pustit do světa a nechat ji tak realizovat ona dobře míněné rady, jelikož mají strach z neúspěchu, který již není jen dceřin ale také jejich (Poněšický, 2004).

SHRNUTÍ

Závěrem teoretické části bych ráda zmínila převažující jednostrannost dostupné literatury. Texty se ve větší míře zabývají pouze jistou výsečí vztahu matky a dcery. Na vztah matek a dcer je převážně nahlíženo jako na vztah velmi problematický. V opozici k tomu se setkáváme také s literaturou, která vztah a jeho jednotlivé atributy příliš bagatelizuje a zůstává pouze na povrchu. Velké zastoupení při popisu tohoto vztahu má psychoanalytický pohled. Toto nahlížení je z mého pohledu velmi inspirativní avšak také ochuzené o celkový kontext a nadhled nad vztahem matky a dcery. Nemalé zastoupení má mimo jiné rozbor patologických vztahů, jako například narcistní matky, matky s diagnostikovanou závislostí nebo psychózou. I z tohoto důvodu je snahou výzkumného týmu umožnit co nejucelenější pohled na vztah matky a dcery.

Dále je velmi často diskutován vztah matky a dcery v určité životní etapě, nejčastěji je to adolescence nebo puberta dcery. Toto období je dáváno do souvislosti s rozvojem sebehodnoty a identity. Dále jsou poměrně často diskutovány poruchy příjmu potravy v souvislosti právě se vztahem k matce.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5. VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Hlavním záměrem níže popsaného výzkumu je pohled na vztah mezi matkou a dcerou z pohledu matek ve věku střední až starší dospělosti. Jedná o deskripci, jejímž výsledkem má být větší pochopení tohoto vztahu. Práce navazuje na bakalářskou práci a jako takovou ji rozvíjí o další teoretická ukotvení, ale také došlo k posunu metodologického rámce s cílem větší saturace dat a porovnání s výzkumem předchozím (Burešová, 2014).

Práce je součástí výzkumného plánu, který dohromady tvoří čtyři práce. Každá z těchto prací je unikátním pohledem na vztah matky a dcery v různých generačních obměnách. Výzkumný tým tvoří: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc., PhDr. Veronika Očenášková, Ph.D., PhDr. Jan Šmahaj, Ph.D., Bc. Zuzana Purová, Bc. Vladěna Spáčalová, Bc. Klára Večerková.

Cílem výzkumného plánu je tedy vytvoření co možná nejkompletnějšího pohledu na vztah matek a dcer napříč generacemi. Lze zde tedy spatřit velký potenciál, jelikož jednotlivé práce dohromady tvoří velký soubor dat a zachycují tak vztah mezi matkou a dcerou od mladé dospělosti až po stáří. Dále je také většina dcer a matek laickými odborníky na tento vztah. Mnoho věcí tuší a předpokládají. I jim je tato práce určena, měla by sloužit k většímu pochopení a zpřesnění již předpokládaného a tušeného pomocí odborného, ale stále srozumitelného textu.

V tématu vztahu matka a dcera pokračuji z již nastíněného důvodu: nový metodologický rámec přináší nová data a obohacuje ta již popsaná. Dále mě také vede osobní zkušenost a přesvědčení o důležitosti popsání vztahu matka a dcera. Po dvou letech od vzniku prvního výstupu výzkumného plánu je patný větší zájem o vztah matky a dcery. Jak v české tak i zahraniční literatuře se pozvolna objevují nová díla. Nelze však zapomínat ani na starší práce, ke kterým často vedou právě nově vzniklé studie. Tyto práce na vztah matky a dcery pohlíží spíše z terapeutického hlediska.

5.1 DEFINOVÁNÍ CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Hlavním cílem tohoto výzkumu je deskripce vztahu matky ve věku střední až starší dospělosti směrem ke své dceři ve věku mladé dospělosti. Dalším cílem je vytvoření projektu, jehož výsledkem bude zmapování vztahu matka dcera napříč generacemi. Ptáme se tedy, jak matka v daném věku prožívá svůj vztah k dceři. Jde o subjektivní pohled matek na tuto problematiku. Důležité je již na začátku zmínit, že se jedná o vztah mezi matkou a dcer, bez přítomnosti patologických jevů. Například duševní onemocnění v primární rodině, závislé stavy, týrání a podobné. Jelikož podobně jako u jiných oborů je podstatné nejdříve popsat fungování zdravého systému a až poté zaměřit pozornost na vnější zasahující elementy, které tento vztah dále modelují.

Výzkum se odvíjí od tří výzkumných otázek. Tyto otázky zůstaly nepozměněny oproti výzkumu z roku 2014 (Burešová, 2014), na který je nyní navazováno. To právě z důvodu většího zpřesnění dat, popřípadě srovnání výsledků po změně způsobu sběru dat.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY:

1. JAK MATKY CHARAKTERIZUJÍ SVŮJ VZTAH S DCEROU

- Sada otázek sloužící právě k popisu vztahu s dcerou z pohledu matky. Tato výzkumná otázka pomáhá u každého dotazníku odhadnout celkové ladění vztahu a pomáhá se tak lépe orientovat v dalších výzkumných otázkách. Jedná se o nástin chápání vztahu a určitých atributů, které matky vnímají jako podstatné. Otázky jsou spíše obecné a necílí tedy na hlubší témata. Jedná například o tyto otázky: *Volně charakterizujte svůj vztah s matkou. Jak by se dal popsat?, Bydlíte s matkou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?*

2. CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE

- Skupina otázek zjišťující horší období vztahu a důvodu k tomuto zhoršení vedoucí, je již mnohem více zpřesňující a doplňuje tak celkový obraz o konkrétním vztahu. Zjišťovány jsou všeobecné problémy napříč celým kontinuem vztahu, jako například část osobnost dcery, která je problematická, ale také problémy spojené

s určitým obdobím. Otázky nám tedy pomáhají odhalit kategorie pro matky a dcery problematické a konfliktní. Příklad otázek: *A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?, Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?*

3. CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK POSILUJE

- Třetí výzkumná otázka je logickým doplněním otázek předchozích, zvláště pak druhé výzkumné otázky. Díky této části získáváme zcela komplexní pohled na vztah matky a dcery. Tedy nejen na obecnou charakteristiku a problémové sféry, ale také protektivní činitele a resilientní faktory. Výsledkem této otázky jsou opět kategorie, nápomocné k pochopení vztahu. Příklad otázek: *Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?, V čem si naopak rozumíte?*

6. METODOLOGICKÝ RÁMEC: KVALITATIVNÍ VÝZKUM

„Kvalitativní přístup v psychologických vědách je přístupem, který pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovaných či nekvantifikovatelných vlastností zkoumaných fenoménů naší vnitřní a vnější reality využívá kvalitativních metod.“ (Miovský, 2006, 17).

Z definice kvalitativního výzkumu dle Miovského (2006), vyplývá vhodnost kvalitativního modelu pro pole výzkumu, ve kterém se objevuje mnoho rovin a individuálních odlišností. Vztah mezi matkou a dcerou je prožíván s dosti velkými individuálními odlišnostmi. Kvantitativní výzkum by v této fázi tato data pravděpodobně nezachytil v plné míře. Do budoucna se však výzkumný tým nebrání použití jiného metodologického rámce. Prozatím však stále vnímáme příliš mnoho kontextů (Miovský, 2006).

V závislosti na výzkumném problému je v této fázi projektu vztah matek a dcer kvalitativní přístup nevyhnutelný. Dle Miovského (2006) je však striktní rozdělování mezi kvalitativním a kvantitativním výzkumem problematické. Jako řešení navrhuje používání spíše termínu kvalitativní přístup, jedná se tedy o výzkum, ve kterém jsou hlavním rámcem kvalitativní metody, v rámci výzkumného problému je využíváno kvalitativních metod. Tento přístup je charakterizován jako jedinečný, kontextuální, procesuální a dynamický. Pro analýzu a interpretaci je využíváno kvalitativních metod (Miovský, 2006).

Podobně také Hendl (2005), spatřuje volbu kvalitativního rámce jako vhodnější pokud se výzkumu jedná především o proces, nikoliv o samostatné, přesně definované proměnné. Kvalitativní výzkum se tedy jeví jako více přínosný pro podrobnější popis a menší generalizaci (Hendl, 2005).

Pro kvalitativní výzkum je také typická aktivita výzkumníka, který svým konáním výzkum spoluvytváří. Neustále interpretuje a vrací se k získaným datům. Nelze tvrdit, že v tomto typu výzkumu existuje bezvýhradně nestranný výzkumník (Miovský, 2006).

Dle Reichela (2009) kvalitativní výzkum většinou neprobíhá v týmech, jedná se však o dlouhodobou, hlubokou a individuální práci. Popisovaný výzkum není v rozporu s Reichelovým názorem, jelikož se jedná právě o velmi intenzivní práci každé členky týmu.

Společně však tyto práce přináší neocenitelná data, jelikož jednotlivá témata do sebe zapadají (Reichel, 2009).

Oproti původnímu výzkumu z roku 2014 došlo ke změně způsobu sběru dat. Interview bylo zaměněno za online dotazníkové šetření. Výzkumy online nyní doznávají velkého rozkvětu. Souvislost lze spatřovat s rapidními sociálními ale i technickými proměnami. Online verze jsou nyní pro mnohé dostupnější, jak z hlediska časového, tak i z hlediska možnosti větší otevřenosti. Na jednu stranu můžeme mluvit o průlomu, na stranu druhou však online dotazování nepřináší nic, co by zde již dříve nebylo, akorát forma byla pouze částečně pozměněná (Hooley, Wellens, & Marriott, 2012).

Daný typ výzkumu má nejbližší k fenomenologickému zkoumání. Zkoumaným fenoménem je vztah mezi matkou a dcerou. „*Hlavním cílem fenomenologického zkoumání je popsat a analyzovat prožitou zkušenost se specifickým fenoménem, kterou má určitý jedinec nebo skupina jedinců.*“ (Hendl, 2005, 126). Jedná se tedy o jakési ponoření do vnímání světa druhého, popis jeho interpretování daných jevů a poskytnutí výkladu ze strany výzkumníka. V popředí tedy svojí zájem o jedinečnost prožívání a pohledu jedinců na danou věc (Hendl, 2005).

6.1 METODY SBĚRU DAT

Jako metoda sběru dat bylo zvoleno dotazníkové šetření. Toto šetření bylo možné zprostředkovat pomocí serveru www.vmonline.cz. Samotné dotazníkové šetření se skládalo ze tří částí. V první byly respondentky seznámeny s výzkumným záměrem a ubezpečeny o naprosté anonymitě tohoto šetření. V této části byly také vysvětleny podmínky účasti ve výzkumu, kde matky a dcery měly vyjádřit, zda podmínky splňují a mohou tak pokračovat. Následoval samotný dotazník, na jehož začátku byla zjišťována data, jako jsou věk, počet dětí, nejvyšší dosažené vzdělání, počet dětí a současný partnerský svazek, pokud nějaký je. Samotný dotazník byl převzat z minulého výzkumu. To právě z důvodu následné schopnosti rozlišit změnu dat po manipulaci s metodou sběru. Ve třetí části měly matky a dcery možnost rozhodnout se, zda chtějí být seznámeny s výsledky výzkumu pomocí emailu.

Dotazníkové šetření je také vhodnější volbou pro případy, kdy je kladen požadavek na větší počet respondentů výzkumu. Zároveň je podstatné aby toto množství respondentů odpovídalo na stejné otázky. V předchozím výzkumu bylo použito polostrukturované interview, nyní byla metoda sběru dat posunuta na úroveň strukturovaného interview v online formě (Ferjenčík, 2000).

Z popsaného způsobu sběru dat plynou jisté benefity. Například velká úspora času, oproti polostrukturovanému interview tváří tvář, ale také při transkripci. Dále také již zmíněná možnost zapojení většího počtu respondentů. Nevýhodou zůstává nemožnost klást doplňující otázky, ale také eventualita špatného pochopení dané otázky respondentem, z čehož může plynout zkreslená odpověď. Odpovědi respondentů se také mohou zdát méně upřímné, než při přímém kontaktu s výzkumníkem. Vzhledem k danému tématu však výzkumný tým spíše očekával větší otevřenost matek a dcer k citlivým tématům, plynoucí z větší anonymity (Ferjenčík, 2000).

Online dotazníkové šetření má nesporné výhody hlavně v rychlosti sběru a také dostupnosti respondentů. Šíření takového dotazníku je časově mnohem šetrnější, než například vyhledávání vhodných a ochotných respondentů pro face to face interview. O to více je třeba mít na paměti snesitelnou mez šíření dotazníku. Nadměrná propagace může spíše vyvolat dojem spamu (Hooley, Wellens, & Marriott, 2012).

Forma a obsah dotazníku se oproti výzkumu z roku 2014 nezměnily. I nyní jsou otázky rozděleny do tří pomyslných kategorií: Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou (10 otázek), v čem matky spatřují hlavní zátěže a komplikace vztahu (11 otázek), co vzájemný vztah z pohledu matek posiluje (9 otázek).

K fixaci dat tedy posloužil samotný internetový dotazník. Z virtuálního prostředí byla následně data transportována do podoby přehledné tabulky vytvořené v programu Excel. Každé z respondentek bylo vygenerováno vlastní několikamístné ID, pro lepší orientaci. Celkově sběr dat probíhal necelý rok (11 měsíců), kdy byl dotazník dostupný na internetových stránkách.

6.2 METODY ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZY DAT

Základem výzkumu je deskripce vztahu mezi matkou a dcerou. Od této problematiky se také odvíjel výběr kvalitativních metod analýzy sesbíraných dat. Jako nejvhodnější za účelem deskripce byla zvolena obsahová analýza a také metoda vytváření trsů a zachycení vzorců (Miovský, 2006). Okruhy jsou dány jednotlivými otázkami. V průběhu analýzy se vynořovaly kategorie a subkategorie a to na základě překrývajících se témat.

Wolcott (1994, in Miles, Huberman, & Saldana, 2014) zastává názor, že deskripce je kvalitativní reprezentace, která pomáhá čtenáři vidět, co výzkumník viděl a číst a slyšet, co výzkumník četl a slyšel. Spolehlivá deskripce, mající základ v datech, posouvá analýzu a interpretaci na vyšší úroveň. Je těžké zodpovědět otázky jak a proč dokud uspokojivě nepochopíme otázku jak. Tím se opět vracím k cílům této práce a odůvodnění toho, proč z výběrového souboru byly vyřazeny rodiny, v nichž se objevují patologické rysy (Miles, Huberman, & Saldana, 2014).

Metoda vytváření trsů má za cíl seskupení témat a výroků do jedné kategorie, trsu. Tyto výroky je obsahově překrývají, jsou si podobné. Začátkem procesu je tedy seskupování těchto témat do kategorií, které zpřehledňují a zobecňují ony výpovědi. Jedná se tedy o nalézání podobností mezi jednotlivými rozhovory. Tento systém je hierarchický. Prostřednictvím kategorií jsou vytvářeny kategorie obecnější (Miovský, 2006).

Vytváření trsů je metodou vhodnou ve chvíli, kdy se v datech objevuje velké množství skupin unikátních pojmů. V tomto případě je nezbytné data organizovat pro možnost lepšího pochopení. Tato metoda je také nápomocná při klasifikování a kategorizování souvisejících částí dat (Miles, Huberman, & Saldana, 2014).

Dále byla použita metoda zachycení vzorců nebo také gestaltů. Jak již název napovídá, jedná se o vyhledávání opakujících se principů. Dochází tak k záznamu opakujících se témat. Po vytvoření trsů je tedy kriticky nahlíženo na možnost opakujících se témat a hledání vztahu mezi nimi. Výzkumník si vytváří jakousi

představu nebo příběh, který v procesu analýzy kriticky hodnotí, potvrzuje nebo vyvrací (Miovský, 2006).

Jako zaštitění obou metod nelze opomenout použití také obsahové analýzy. Všeobecně vzato obsahová analýza v sobě zahrnuje mnoho metod a způsobů vyhodnocení (Miovský, 2006).

Existuje mnoho způsobů, jak obsahovou analýzu uchopit. Výzkumník se může zaměřit na způsob vyjadřování, použití jistých výrazů nebo používaný syntax. Dalším krokem může být zamyšlení nad procesem vzniku odpovědi, tedy proč respondent odpovídá právě tak, jak odpovídá, nebo zda se v jeho výpovědi vynořuje stále stejné téma (Ferjenčík, 2000).

V tomto konkrétním případě byla využita interpretativní obsahová analýza. Ta se jeví jako vhodná zejména při případě výzkumného zájmu o skrytý význam textu. Tento přístup se však nevylučuje s manifestní obsahovou analýzou, tedy zkoumání explicitního (Miovský, 2006).

V praxi byl tedy každý rozhovor z tabulky programu Excel překopírován do programu Word a přečten jako celek. Dále byla pozornost upřena na jednotlivé otázky, především tedy odpovědi na ně a srovnávání jednotlivých dotazníků s ohledem na jejich celkové ladění. Tato prvotní analýza byla několikrát kriticky zopakována. V dalším kroku došlo k vytvoření okruhů v návaznosti na jednotlivé otázky, co otázka, to jeden tematický okruh. Okruhy tak tematicky zapadají do tří výzkumných otázek (charakteristika vztahu, posílení vztahu, aspekty vztah zhoršující). Pod tyto okruhy spadají kategorie, které vyplynuly z jednotlivých odpovědí. Z těchto kategorií dále vznikají subkategorie, které samotné kategorie tematicky obohacují a zpřesňují.

6.3 SPOLUPRÁCE V RÁMCI VÝZKUMNÉHO TÝMU

PŘÍPRAVNÁ FÁZE

V přípravné fázi byla v rámci celého týmu realizována celkem čtyři setkání. Jejich cílem bylo stanovení kritérií výběru vzorku ale také upřesnění otázek online dotazníku

a diskuze nad jeho co neoptimálnější funkčností. Dále byly zvoleny a diskutovány jednotlivé kroky analýzy dat.

FÁZE VYHODNOCOVÁNÍ

Samostatné dvě schůzky byly také věnovány samotné analýze a diskuzi výsledků. Jedná se o subjektivní pojetí analýzy dat. Jak již bylo naznačeno v teoretickém rámci ale také v části věnující se etice výzkumu. Tyto dvě týmové schůzky měly za cíl subjektivitu co nejvíce zredukovat. Jedna schůzka probíhala také pouze ve výzkumných dvojicích. Její náplní byla diskuze nad výsledky jednotlivých souborů tedy matek a dcer zvlášť.

Realizovaná setkání byla velmi nápomocná jak při přípravě výzkumu, tak právě při jeho analýze a dokončování. Jednotlivé diskuze, jak s vedoucími, tak s členkami týmu vnímám jako velmi podnětné

6.4 ETICKÉ PROBLÉMY A ZPŮSOB JEJICH ŘEŠENÍ

Etické problémy výzkumu jsou spojeny především s problematiku internetového šetření. Účastnice výzkumu byly úvodem dotazníku seznámeny s cílem výzkumu. Ujištěny byly také o naprosté anonymitě a zachování soukromí. Cílem úvodu bylo také matky povzbudit a uklidnit. Jelikož zde byla premisa, že matky mohou mít obavu anonymně se svěřovat s konflikty vztahu, například z důvodu zkreslení výsledků apod.

Anonymita je z hlediska internetového dotazníku mnohem lépe ošetřena. Matky nebyly konfrontovány s výzkumníkem tváří tvář, tak jako tomu bylo u předchozího výzkumu (Burešová, 2014). Lze tedy předpokládat větší otevřenost a menší obavu při svěřování ne příliš kladných zážitků. Ovšem zůstává zde problém, zda byly všechny výroky správně pochopeny, jelikož u internetového šetření není možnost zpřesnění odpovědi pomocí dotazování.

Podobně jako ve výzkumu, na který je nyní navazováno, zůstává problém s jednostranností odpovědi. Matka se svěřuje se svým vztahem s dcerou třetím osobám, ovšem dcera o této aktivitě nemusí mít povědomí a bez svého souhlasu

se tedy stává nepřímou účastnicí výzkumu. Toto etické úskalí je nicméně velmi zmírněno naprostou anonymitou, kterou poskytuje internetové rozhraní.

Možná subjektivita výzkumu byla redukována prací v týmu, ve všech fázích výzkumu. Dále si také uvědomujeme limity zjištění a vzhledem ke kvalitativnímu metodologickému rámci.

Vzhledem k formě sběru dat si také nemůžeme být úplně jistí, zda za monitorem počítače skutečně seděl onen konkrétní člověk. Dále také není možné reagovat například na silné emoce a adekvátně zasáhnout. Tato problematika byla ověřena přechozím výzkumem, který probíhal pomocí interview. V tomto výzkumu jsme mohly zpozorovat případné reakce žen a získaly jsme také zpětnou vazbu. Tím byly zredukovány obavy z nepřiměřené reakce a následného dysforického citového ladění. Také lze předpokládat, že online dotazování není tolik náročné jako přímá výpověď. Přesto byl tento problém ošetřen kontaktem na členky týmu.

Matky, které mají zájem o výsledky výzkumu, měly možnost uvést svůj email, na který jim výsledky budou zaslány.

7. ZKOUMANÁ POPULACE A VÝBĚROVÝ SOUBOR

Zkoumanou populaci výzkumu je nutné pro lepší přehlednost a pochopitelnost rozdělit na populaci výzkumného projektu jako celku a populaci tohoto konkrétního mnou realizovaného výzkumu:

ZKOUMANÁ POPULACE VÝZKUMNÉHO PROJEKTU

Následující rozdělení populace výzkumného projektu vzniklo na základě syntézy několika vývojových teorií a přihlédnutím k návaznosti jednotlivých samostatných prací, tak aby data byla maximálně saturovaná. Zde je přehled jednotlivých cílových populací dohromady tvořících celkovou populaci výzkumného projektu:

1. **Dcery I.** – mladá dospělost (20-30), ve vztahu ke svým matkám ve střední až starší dospělosti
2. **Matky I.** – střední až starší dospělost (40-59), ve vztahu ke svým dcerám v období mladé (vynořující se) dospělosti
3. **Dcery II.** – střední až starší dospělost (31-50), ve vztahu ke svým starým matkám
4. **Matky II.** – stáří (60 a více) ve vztahu ke svým dcerám v období střední až starší dospělosti

ZKOUMANÁ POPULACE MATKY 1

Zkoumanou populací mého konkrétního výzkumu jsou matky ve věku starší a pozdní dospělosti ve vztahu ke svým dcerám. Zkoumaná populace je ohraničena několika kritérii:

- **VĚK MATEK A DCER**

Pro účast ve výzkumu je podmínkou, aby respondentky splňovaly kritérium věku. Předpokladem tedy byl věk v intervalu mezi 41-59 lety. Dalším věkovým kritériem je věk dcery: dcera musí být starší dvaceti let.

- **VZTAH NEZATÍŽEN PATOLOGICKÝMI VLIVY**

Důležitým aspektem výběru je také nepřítomnost patologie v rodině respondentů. Jak již bylo zmíněno, jedná se o jevy jako je například závislost, porucha osobnosti, psychotické poruchy a jiné. Toto kritérium má souvislost s cílem výzkumného projektu, tedy popsat běžně fungující vztah mezi matkou a dcerou.

VÝBĚROVÝ SOUBOR

Výzkumu se zúčastnilo celkem 92 žen. Nekompletních dotazníků je dle počtu 59. Nekompletních tedy těch, kde matky zaškrtnly alespoň první položku, tedy vzdělání. Z toho bylo do analýzy použito 49 dotazníků. Právě 49 matek odpověděly na první otázku týkající se charakteristiky vztahu. Kompletních dotazníků je celkem 33.

Některé respondentky byly z výzkumu vyloučeny a to z důvodu neodpovídajícího věku dcery. Všechny tyto dotazníky však nebyly vyplněné do první otázky výzkumu, do analýzy by tak stejně nepostoupily.

Průměrný věk matek zapojených do výzkumu je 52 let. Průměrný věk dcer je 27 let.

7.1 METODY VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Vzhledem ke kvalitativnímu přístupu, aplikovanému na výzkumný problém byly použity převážně nepravděpodobnostní metody výběru. Výběr výzkumného souboru usnadnila online forma dotazníku. Mezi respondenty byl tedy šířen odkaz na zmiňovaný dotazník. Matky a dcery mezi sebou samy zmíněný odkaz sdílely a dle svého vlastního uvážení rozhodly o jeho vyplnění či nevyplnění. Výzkumný tým byl tedy v kontaktu s první vlnou respondentek, které poté informace o výzkumu předávaly dále. Jedná se tedy o výběr pomocí sněhové koule (Miovský, 2006).

První vlna respondentek byla vybrána pomocí samovýběru a prostého záměrného výběru. Některé matky a dcery se po zkušenostech z předchozího výzkumu do pokračování chtěly samy zapojit. Informace o probíhajícím výzkumu poté předávaly dále, viz. předchozí odstavec. Další respondentky byly oslovovány na základě stanovených kritérií zkoumané populace (Miovský, 2006).

8. VÝSLEDKY

Výsledky výzkumu jsou rozděleny do tří částí v návaznosti na výzkumné otázky. Každá tato část je složena z několika samostatných okruhů. Tyto okruhy jsou paralelní k otázkám dotazníku, každá otázka má tedy svůj okruh zařízený dle tématu do jedné ze tří částí výzkumu. Okruhy jsou v testu odlišeny kurzívou. Dále se tyto okruhy dělí na kategorie, označené tučným písmenem a subkategorie, označené tučným písmem a kurzívou. Jak již bylo řečeno, kategorie a subkategorie se vynořovaly v průběhu analýzy dotazníků. Okruhy jsou pevně dané. Vychází z otázek otazníku.

8.1 CHARAKTERISTIKA VZTAHU S DCEROU

Obecné charakteristiky vztahu:

- Okruh vychází z otázky: Volně charakterizujte svůj vztah s dcerou. Jak by se dal popsat?
- Na otázku odpovědělo 49 respondentek

Většina matek popisuje svůj vztah s dcerou velmi kladně. **Bezvýhradně kladné hodnocení (46)** se rozpadá do několika dalších subkategorií. Je patrné, že matky definují svůj vztah k dceři **na základě kamarádství a přátelství (19)**: „*Jako přítelkyně, je pro mě vším.*“. K tomuto jsou přidávány další kladné ekvivalenty, jako blízkost, porozumění, důvěra, avšak jádrem odpovědi je právě přátelství a kamarádství. Dalším jádrovým bodem je **vztah definovaný na základě pomoci a podpory (10)**, ať již vzájemné, či jednostranné a s tím spojeného respektu a tolerance: „*Můj vztah s dcerou je dle mého názoru normálním vztahem matky a dcery. Dcera je už 3 roky vdaná, pokud má pocit, že bych ji mohla pomoci při řešení nějakého problému, zeptá se na můj názor. Poradím, pomůžu, ale nikdy rozkazuji a nediktuji.*“ A dále pak **vztah popsaný kladnými superlativy (17)**: „*Skvělý.*“, „*Harmonický.*“, „*Otevřený, přátelský, láskyplný.*“

Jen z projevu několika matek se v odpovědi projevuje jistá **ambivalence (4)** v reakci na charakteristiku vztahu. Tato ambivalence je nejčastěji spojená s **obtížným vývojovým obdobím dcery (3)** které poznamenalo vztah: „*Její puberta bouřlivější, vztah*

v té době napjatější. Dnes pohodový, častý kontakt osobní i telefonický.“ Jedna matka vztah definuje jako **ne příliš dobrý (1)**.

Charakteristika vztahu se v jednotlivostech dosti liší a je na ní patrné, co je pro matky velmi důležité. První otázka je velmi otevřená právě mnoha různým možnostem odpovědi. Některé matky stručně popsaly vztah několika ekvivalenty, jiné se zaměřily na nějaké období událost nebo vzorec vztahu, na základě kterého charakterizovaly celý vztah.

Bydlení:

- Okruh vychází z otázky: Bydlíte s dcerou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
- Na otázku odpovědělo 40 respondentek

Většina s dcer **stále bydlí s matkami (16)**. Matky v tomto případě neuvádí bližší specifikaci, například, zda dcera bydlí většinu týdne na koleji, či privatě mimo domov, nebo zda bydlí doma celý čas. Další kategorii tvoří dcery, které **již doma nebydlí (22)**. Vztah se v těchto případech **změnil k lepšímu (9)**. Nejčastěji osamostatněním dcery: „Dcery bydlí s přítelem, bydlíme odděleně. Vztah se změnil k lepšímu. Je dospělejší a má svoji domácnost, je zodpovědnější.“ Mnoho matek pouze uvedlo, že dcera s nimi **již nebydlí, ale změnu vztahu neuvedly (10)**. Část matek ale **pociťuje spíše smutek z odchodu dcery (3)**: „Nebydlí a je mi z toho smutno, ale chápu, že má svůj život – stále se vrací alespoň na pokec.“ Do **jiných charakteristik (2)** spadají odpovědi naznačující, že dcera **nebydlí doma většinu času (2)**: „Bydlíme občasně.“

Souhlas s rozhodnutími:

- Okruh vychází z otázky: Záleží vám na tom, aby vaše dcera souhlasila s vašimi rozhodnutími?
- Na otázku odpovědělo 41 respondentek

Otázka souhlasu s rozhodnutími je vyhrazena do dvou zhruba stejně velkých táborů. Na jedné straně jsou matky, kterým **v různé intenzitě záleží na projevení souhlasu (20)** ze strany dcery. Určitý počet matek ve vyjádření souhlasu vidí spíše něco jako **respekt (3)**:

„Záleží mi na tom, aby mě respektovala.“ Matky se také **necítí ovlivněny souhlasem dcer (4)**: ale jsou za něj rády: „Jsem ráda, když souhlasí, ale neovlivňuje to má rozhodnutí.“ Jedné z matek na souhlasu dcery **velmi záleží (1)**. Do další kategorie spadají matky, kterým na souhlasu s rozhodnutím **záleží spíše situačně (5)**: „Jak kdy, jak v čem.“ Objevuje se také kategorie, ve které matkám **nezáleží na projevení souhlasu (10)** ze strany dcery. **Jinou charakteristikou (4)** tohoto okruhu jsou odpovědi vyplývající pravděpodobně, ze špatného pochopení otázky: „Ne má právo na svůj názor.“, „Ne, mají svůj život a ten si musí žít po svém.“

Citový odstup, uzavřenost vs otevřenost a citová blízkost:

- Okruh vychází z otázek: Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup nebo otevřenost a citovou blízkost?, Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak se to projevuje?
- Na otázku odpovědělo 39 respondentek

_Naprostá většina matek pociťuje ve vztahu **otevřenost a citovou blízkost (36)**. Některé matky z této kategorie pociťují **spíše otevřenost (2)** a několik matek naopak **spíše blízkost (1)**: „Jsme si blízké, ale vím, že mi říká jen určité věci...ta doba, kdy jsme souzněly navzájem...je pryč...“ Pouze tři matky pociťují **spíše odstup a uzavřenost (3)**: „Spíše odstup, který se zmenšuje poslední dobou.“

Na navazující otázku, zda by některá z dvojice stála o větší otevřenost a citovou blízkost, popřípadě jak se tato potřeba projevuje, odpovídaly matky poměrně shodně. Většině **současné nastavení vyhovuje a jsou s ním spokojené (28)**. Některé matky dodává, že tuto situaci **prožívají stejně (8)**. Jedna matka dodává: „Myslím, že ne. Každá máme i své tajemství.“ Některé matky **nevnímají situaci vyloženě optimálně (5)**. Stojí o **větší otevřenost dcery (3)**: „Určitě bych ocenila větší otevřenost. Povídáme si o tom.“ A nebo také vnímají, že **dcera by ráda viděla více otevřenosti a blízkosti u nich samotných (2)**: „Moje dcera by chtěla ode mne více citu, ale spíše zpětně. Podle ní jsem jí nějak ublížila a nechci si to uvědomit.“ Jen 3 matky **mířů blízkosti a otevřenosti neodhadují (3)** a jejich odpověď je: „Nevím.“

Empatie:

- Vychází z otázek: Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí vaše dcera? Myslíte, že dcera rozumí tomu, jak se cítíte?
- Na otázky odpovědělo shodně 36 respondentek

Většina matek si myslí, že se **dokáže vcítit do dcery (19)**. Některé matky jsou si tímto **naprosto jisté (4)**: „Určitě se dokážu vcítit přesně jak se moje dcera v daný okamžik cítí.“ Další kategorii tvoří odpovědi, ze kterých vyplývá, že **empatie není univerzální (12)**, ale matky s dcerou **souzní jen někdy (9)**: „Občas ano.“, „Určitě jen částečně.“ Z toho některé matky **doufají, že se dokáží do dcery vcítit (3)**. Čtyři odpovědi tvoří **jinou charakteristiku okruhu: nejistota (1)**: „Nejsem si jistá, nesděluj mi to.“, **iluze (2)**: „Myslela jsem si to dříve, ale teď už si to nemyslím.“, **zájem (1)**: „Já ani tak tomu nemusím rozumět, mě zajímá, jak se cítí.“ Jedna z matek **nepocituje porozumění ke svojí dceři (1)**.

Z otázky na empatii dcer se vynořují podobné kategorie. Většina matek **cítí empatii ze strany dcery (21)**: „Ano, určitě. Vědí, kdy potřebuji pohladit a naopak kdy mě můžou naštvat a já to unesu.“ Kategorie **empatie není univerzální (12)** je také shodnou: „Nejsem si jistá, snažím se to sdělovat.“ Ostatní matky **empatii ze strany dcery negují (2)** nebo **neví (1)**. Tato otázka oproti předchozí není tolik bohatá na rozvětvené odpovědi.

Vyjadřování vlastních potřeb a přání:

- Vychází z otázky: Mluvíte s dcerou o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
- Na otázku odpovědělo 35 respondentek

Téměř všechny matky **jsou otevřené a přímé ve sdělování** svých potřeb a přání (31). Z toho jedna matka **uvádí výjimku**: „Přímo s výjimkou věcí, které se týkají soužití mne a manžela.“ Ostatní matky **nejsou bezvýhradně otevřené a přímé**. Jejich vyjadřování potřeb a přání se **odvíjí od situace (3)**: „Někdy přímo, někdy v náznacích. Podle stávající situace.“, nebo **povahově nejsou nastavené (1)** tímto směrem.

V tomto okruhu se setkáváme s velkou shodou. Většina matek opět odpověděla pouze jedním slovem a to: „Přímo.“

Respektování dceřiny samostatnosti a originality:

- Vychází z otázky: Myslíte, že dcera se cítí z vaší strany dostatečně respektována jako samostatná a originální bytost?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

I v tomto okruhu panuje poměrně jednoznačná shoda. Téměř všechny matky **mají pocit respektu k dceřině osobnosti (31)**. Část matek **doufá ve svoji dostatečnost (5)** v této oblasti: „*Doufám, že ano.*“. Dvě matky si v tomto ohledu **připadají nedostatečné**: „*Neumím ji dodat sebevědomí, které jí chybí.*“

Reakce na úspěchy:

- Okruh vychází z otázky: Jak se stavíte k úspěchům dcery?
- Na otázku odpovědělo 31 respondentek

Mnoho matek dává **radost z úspěchu dcery najevo (19)**. Radost **přímo verbalizují (5)**, dceru slovně chválí: „*Snažím se ji nakazit svou radostí z každého jejího úspěchu, chci aby si ho taky uvědomila. Říkám jí, že je skvělá, hodná, úžasná.*“, nebo jí své **pocity dávají najevo jiným způsobem (4)**: „*Mám z toho radost, dávám to najevo.*“. Ostatní matky také reagují pozitivně, avšak **nereferují o tom, že by dceři tyto pocity sdílely (21)**. Jedná se hlavně o **pýchu a hrdost (10)**, dále také **radost (7)**, **podporu** a **ocenění (7)**. Jedna z matek je na svoji dceru velmi pyšná, ale své **pocity nedává znát**.

Frekvence kontaktu:

- Okruh vychází z otázek: Jak často se vidíte osobně?, Je to pro vás dostačující?, Myslíte, že tato frekvence kontaktu vyhovuje vaší dceři?
- Na otázku odpovědělo 31 respondentek

Většina matek se s dcerami vidá **minimálně jednou týdně a více (13)**. Dále jsou pak matka s dcerou v **denním kontaktu (6)**. Dále je kontakt realizován zhruba **jednou za měsíc (3)**. Do **jiných charakteristik (8)** patří odpovědi bez **blížešího časového udání (6)**

nebo **pravidelnosti (2)**: „*Nepravidelně. Dle jejích časových možností. Někdy celý víkend, někdy pár hodin. Cca 2x měsíčně.*“

Téměř naprostá většina matek je s frekvencí kontaktu spokojená (24) a považuje ji za dostačující. Jedna z matek uvádí, že **vhledem ke vzdálenosti bydliště, je za stávající frekvenci kontaktu opravdu ráda**. Menší skupinu tvoří matky, které kontakt považují za nedostačující (5). Uváděna je **kompensace pomocí virtuálního spojení (1)**. Pro některé matky je odloučení **někdy snesitelnější než jindy (2)**. Jedna matka uvádí, že je na ni kontakt **až příliš častý**.

Také většina dcer je z pohledu matek s frekvencí kontaktu spokojená (26). Dle některých matek je kontakt pro dceru **až moc častý (1)** nebo naopak **málo častý (1)**, tři matky **neumí v tomto ohledu odhadnout dceřinu spokojenost (3)**.

Pomoc matce ze strany dcery:

- Okruh vychází z otázky: Pomáhá vám dcera s něčím?
- Na otázku odpovědělo 31 respondentek

Všechny dcery matkám v případě potřeby poskytují pomoc. Opět se jedná o odpovědi s mnoha různými prvky. Nejčastěji se jedná o **pomoc instrumentální (18)** jako pomoc **v domácnosti (10)**, **transport (3)** nebo **vzájemnou pomoc v rodině (3)**: „*S péčí o babičku, téměř denně.*“. Dále jde také o **pomoc psychickou (12)** jako **vzájemné vyprávění (8)** nebo **podpora v těžkých situacích (7)**: „*Podpora, když mě něco trápí.*“. Tři matky se shodují, že je dcera ochotná pomoci **se vším, co je potřeba**.

Změna po svatbě dcery:

- Vychází z otázek: Je vaše dcera vdaná?, Změnil se váš vztah po svatbě?
- Na otázku odpovědělo 31/11 respondentek

Celkem 18 dcer není vdaných, zbývajících 13 již žije v manželském svazku. Většina matek **ne cítí změnu (9)** poté, co se dcera provdala. Dvě matky **změnu vnímají**, z toho jedna matka vnímá **zlepšení vztahu**.

Změna po narození dětí:

Pouze šest matek je již zároveň babičkami. Polovina **nepociťuje změnu vztahu**. Tři matky **změnu cítí**, především **ve větších obavách a starostech**, také **dceru více obdivují** a vnímají, že **dcera je nyní více chápe**. Většina **dceři s dětmi pomáhá (5)**.

8.2 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO MATKÁM VADÍ

Horší období vztahu:

- Okruh vychází z otázky: Bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
- Na otázku odpovědělo 42 respondentek

většina matek **vnímá horší období vztahu (21)**. Nejčastěji se jedná o **vývojové období dcery (16)** (pubertu, dětství) kdy byl vztah s matkou vyhocený: *„Puberta. Vlastní názory jsou nejlepší, beraní povaha bez ústupků, hádavost.“*, *„Na základní škole, když jsem chtěla dobré výsledky.“* Dále se zdá, že na zhoršení vztahu mají velký dopad také **okolní vlivy a vztahy mimo rodinu (5)**: *„Ano, kvůli jejímu partnerovi“*. Jen menší počet odpovědí lze kategorizovat jako **neexistenci horšího období (19)**. Často s doplněním toho, že kolize se vztahu vyskytly, avšak označení horší období je pro tyto banality příliš přísné: *„Nevzpomínám si na žádné „horší vztahové období“...nebylo v životě vždy vše jednoduché, ale krizovky a nesnáze náš vztah naštěstí prohloubily, jakoby zušlechtily...“* Samostatnou skupinu **jiných charakteristik (2)** tvoří nespécifické odpovědi jako například: *„Ano, její nespokojenost s vlastním životem“*

Negaci horšího období nenazývám popřením, jelikož rozhovory, ve kterých se tyto odpovědi vyskytly, nejsou tímto směrem laděné. Osobně se tedy přikláním spíše k tomu, že matky horší období nyní považují jako nedůležité.

Neshody a nedorozumění:

- Okruh vychází z otázky: Co nejčastěji vyvolává neshody a nedorozumění mezi vámi?
- Na otázku odpovědělo 40 respondentek

Většina matek neshody a nedorozumění ve vztahu s dcerou velmi dobře velmi dobře reflektuje. **Neshody a nedorozumění (26)** pramení z několika oblastí. Nejčastěji se jedná o **rozdílnost mezi matkou a dcerou (15)**, na základě které poté dochází ke kolizím. Jsou například domácí, práce, škola nebo také věkový odstup, ale i hlubší rozdílnosti: „Kupodivu se rozcházíme ve své duchovní víře a nemůžeme se dohodnout. Myslím, že je to tím, že úplně nechápeme jedna druhou.“ Dalším subkategorií neshod **povahové odlišnosti na straně matky nebo dcery (6)**: „Dceřina beraní povaha.“ „Moje zapomětlivost a její netrpělivost vůči blízkým. Je příliš náročná.“ Menšími subkategoriemi jsou **nevyhovující komunikace (3)** a **dobře míněné rady ze strany matky (2)**. Poměrně velký počet matek **neshody a nedorozumění ve vztahu nevnímá (14)**: „Nemáme nedorozumění.“, „Nepamatuju se, už dlouho nic takového nenastalo.“

Problematické oblasti v chování a řeči ze strany dcery:

- Okruh vychází z otázky: Co vás na chování nebo v řeči dcery rozčiluje nebo dráždí?
- Na otázku odpovědělo 39 respondentek

Z tohoto okruhy vyplývá, že přes velmi kladný vztah většina matek spatřuje jisté aspekty, které jí na dceři dráždí. Nejčastěji se jedná o **rysy dceřiny osobnosti (19)**, zejména pak problematickou spatřují dceřinu **povahu (15)**: „Sobeckost.“, „Paličatost, tvrdohlavost“, „Její občasná laxnost.“ A dále také dceřino **chování k matce samotné nebo k okolí (5)**: „Náročnost na partnera. Neochota slevit.“ „Jak se na mně dívá někdy skrz prsty. Dokáže mně rozplakat.“ Samostatnou kategorií tvoří **komunikace (3)**. Problematická je **expresivní řeč (2)**, ale také **rozdílná poloha hlasu při osobní a telefonické komunikaci (1)**. Matky také dráždí dceřin **odlišný názor a nedostatečné respektování (4)**: „Že si nechce nechat poradit, vyslechnout jiný názor.“ Část matek nespátřuje **žádné iritující aspekty (11)**: „Nerozčiluje.“ Jedna z matek jako odpověď uvedla: „Nepletu se jí do života.“

Touha po odlišení od matky:

- Vychází z otázky: Myslíte, že je něco v čem dcera nechce být jako vy? V čem se chce odlišit?
- Na otázku odpovědělo 37 respondentek

Většina matek u dcery vnímá potřebu odlišení. Nejčastěji je to **představa odlišení osobnostního nebo povahového (15)**: „Myslím, že nemá takovou potřebu harmonie v mezilidských vztazích, a myslím to teď kladně – to u sebe vnímám jako nedostatek.“ Tato kategorie se rozpadá do dvou subkategorií a to **odlišení na základě povahových vlastností (9) a odlišení na základě přístupu k druhým lidem (5)**: „Snad být méně tolerantní k názorům druhých, ale to je i věkem.“ Jedna z matek referuje, že by se její dcera pravděpodobně chtěla **odlišit na základě chyb, které jí samotné vadí**. Dále podstatná část matek vnímá dceřinu **potřebu odlišení v životní cestě (9)**. Tato kategorie se dále dělí na **životní styl (5)**: „Ano – ne zcela správné stravovací návyky.“ a **životní rozhodnutí (4)**: „Nevím, mít vyšší vzdělání.“ Poslední menší kategorie zahrnuje odpovědi, ze kterých vyplývá, že **matky neví o potřebě se odlišit (13)**.

Kritika:

- Vychází z otázky: Kritizujete někdy dceru? V čem?
- Na otázku odpovědělo 37 respondentek

Největší část matek kritizuje dceru přímo, v konkrétních věcech. **Přímou kritiku** uvádí 17 matek. Přímá kritika je viditelně rozdělitelná na **kritiku nepořádnosti a pomoci v domácnosti (7)**: „Ano, úklid a občas lenost“ Dále také na **kritiku zacházení s financemi (4)**. Ojedinele se objevovala přímá kritika **povahových vlastností (5), jednání dcery (1), výchovy dětí (1)**. Jednotlivé kategorie se co do počtu opět překrývají, jelikož některé matky uvedly více oblastí kritiky. Část matek **dceru kritizuje nepřímou (7)**, kritiku vnímají spíše jako **vyjádření názoru (5)**: „Nelze říct přímo kritika, ale pokud se mi nelíbí například její mluva nebo oblečení, tak to řeknu“, často s dodatkem, že takto jednájí v zájmu dcery, nebo **vyjádření nesouhlasu (2)**: „Ano, řeknu jí, co se mi nelíbí.“ Ostatní matky dceru **nekritizují (12)** a to buď **z obavy z dceřiny reakce (1), kvůli respektování její identity (2)** nebo pouze **necítí potřebu kritiky (9)**.

Negativní, rozporuplné (ambivalentní) či nepříjemné:

- Vychází z otázky: Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
- Na otázku odpovědělo 35 respondentek

Převážná většina matek **neguje jakékoliv nepříjemné pocity ve vztahu (29)**. Některé odpovědi jsou rozvinuté a vyplývá z nich například, že **negace jsou pouze povrchní (1), snaha o předcházení nepříjemnostem (1)**. Část matek tyto **nepříjemné pocity připouští (4)**: „Občas.“ „Miniálně.“ **Jinou charakteristiku (2)** tvoří dvě odpovědi a to **nepochopená komunikace (1)** a **negativismus (1)**: „Já vnímám, že jsem se nechala jejím negativismem odradit a že teď něco doháním, to mne mrzí.“

Odpovědi na tuto otázku byly velmi stručné i u respondentek, které v předchozích otázkách podávaly velmi rozvětvené odpovědi.

Srovnávání či soupeření

- Okruh vychází z otázky: Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
- Na otázku odpovědělo 35 respondentek

Valná převaha matek srovnávání či soupeření **přímo neguje (32)**. Některé odpovědi jsou rozšířené o **absolutní popření**: „Absolutně ne!“, „Rozhodně ne“ Pouze tři matky **uvádí oblast srovnávání (3)**, a to **ve studijních výsledcích a výkonu** a **v otázce víry**.

Podobně jako u předchozího okruhu jsou odpovědi velmi stručné, z 80% omezené na pouhé „ne“.

Pocity ublížení a odmítnutí:

- Okruh vychází z otázky: Cítí se někdy dcera z vaší strany ublížená či odmítnutá?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

Téměř bezvýhradní většina ublížení či **odmítnutí neguje (26)**. Z toho část matek **doufá, že k ublížení či odmítnutí z její strany nikdy nedošlo (10)**: „Doufám, že ne.“ „Snad ne, nikdy jsem ji neodmítla.“. Jedna z matek uvádí, že **dříve tomu tak být mohlo**, nikoliv

však v současnosti: „Už ne, cítila se tak v době mého odchodu od bývalého manžela.“. Menší skupina matek **možnost ublížení nebo odmítnutí připouští (7)**. Část mluví o **dřívější zkušenosti (3)**: „V pubertě byla jedna událost, při které jsem situaci trochu podcenila, ale vzápětí jsem vše napravila.“. Jedna matka uvádí **okamžitou nápravu**: „Pokud to tak vnímá, tak to hned řekne a vyřídíme si to – je to ale velmi zřídka.“

Vliv matky na život dcery:

- Okruh vychází z otázky: Myslíte, že vaše dcera má někdy pocit, že se snažíte ovlivnit její život podle svých představ?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

Nejpočetnější část matek **se vyhraňuje proti ovlivňování dceřina života (18)**. Matky možnost vědomého ovlivňování dcery prakticky nepřipouští. Poměrně velká část ji **přímo neguje (13)**. Další skupina **doufá, že tomu tak není (5)**. Další dosti velká část matek **ovlivnění připouští (15)**, a to v různé míře, buďto **bezvýhradně (4)**: „Ano.“, nebo **s kolísající tendencí (8)**: „Někdy ano.“. K tomuto přiznání ovlivnění není doplněn žádný další komentář, lze si tedy pouze domýšlet, jakým způsobem by toto případné ovlivňování mělo v očích matky probíhat. Tři matky jako ovlivnění označují **dobře míněné rady** směrem k dceři, které by ony samy nechápaly jako ovlivnění, avšak mají obavu, že dcera to tak může spatřovat nebo se již vůči tomuto zacházení přímo ohradila.

Pocity zklamání:

- Okruh vychází z otázek: Zklamala vás někdy dcera svou reakcí? Myslíte, že jste vy někdy zklamala dceru?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

Většina matek **pocituje zklamání (17)** ve vztahu s dcerou. Nejvíce matek v této kategorii **odpovědělo pouhým souhlasem (14)**. Dále objevuje **zklamání v životní volbě dcery (2)** nebo v **období jejího dospívání (1)**: „V době puberty mnohokrát...dokázala zranit slovem.“. Zbývající část matek zklamání ve vztahu **neguje (16)**. Některé odpovědi

jsou zpřesňující: **dříve ke zklamání docházelo (2)**, **nevzpomínám si (2)** a **spíše rozsmutnila (1)**.

Ve věci zklamání dcery se vynořují kategorie velmi podobné, dokonce ve skoro stejném poměru. Polovina matek **cítí, že svoji dceru někdy zklamala (15)**. Neuvádí však konkrétní situaci nebo důvod. Většinou se jedná o **prosté vyjádření souhlasu (12)**. Některé matky dodávají, že **zklamání vzniklo neúmyslně (2)**. Některé k souhlasu **přidávají míru výskytu (2)**: „*Ano, mnohokrát.*“ Druhá polovina matek **doufá, že ke zklamání nedošlo (15)**. Tři matky si nejsou jisté.

8.3 CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSILUJE A PODPORUJE

Lepší období vztahu:

- Okruh vychází z otázky: bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
- Na otázku odpovědělo 44 respondentek

Z otázky na lepší období vztahu poměrně jasně vycházejí tři kategorie. Nejpočetnější z nich zahrnuje odpovědi, ve kterých matky **nepociťují výrazně lepší období (30)** a vztah s dcerou vnímají jako kontinuálně dobrý: „*Asi ne, řekla bych, že vztah je stále skvělý*“ Další velkou kategorií jsou odpovědi naznačující **lepší vztah právě v dospělosti dcery (7)**, některé s dovětkem, že **vztah se neustále zlepšuje (4)**: „*Dle mého názoru je náš vztah čím dál lepší. Obzvláště teď, když dospěla a má vlastní dítě.*“ Třetí kategorii tvoří odpovědi odkazující **lepší období v minulosti (5)**. Nejčastěji **v mladším věku (4)**: „*Ano, v dětství dcery.*“ A nebo **před změnou přicházející zvenku (1)**. Tato změna dle matek vztah změnila. Specifickou kategorii tvoří odpovědi mimo všechny kategorie, tedy ty, kde matky **nedefinují změnu k horšímu nebo k lepšímu (2)**: „*Nevím, jestli lepší, ale tím jak dospívá, se trochu mění.*“

Je velmi patrné, že největší shoda panuje v první kategorii, tedy že vztah je kontinuálně dobrý a nedošlo v něm k výrazně větším změnám, které by se daly zvýraznit.

Oblast porozumění a sblížení:

- Okruh vychází z otázek: V čem si naopak rozumíte?, Co vás vzájemně sblíží?
- Na otázky odpovědělo 40 respondentek

Všechny matky až na jednu výjimku uvedly oblast, ve které si s dcerou rozumí. Většina matek tedy **vyjadřuje porozumění s dcerou (37)**. Nejčastěji je toto **porozumění generalizované (19)**, tedy že si matka s dcerou rozumí ve takřka ve všem: „*Shodneme se ve všem.*“, „*Nyní, skoro ve všem.*“ Dále jsou si matky s dcerami **názorově blízké (7)**: „*Připadá mi, že si hodně rozumíme v mnoha oblastech života a znovu uvádím, že to přikládám tomu, že máme k sobě vzájemně respekt.*“ Menší podkategorií porozumění jsou také **společné zájmy a koníčky (6)**: „*Móda a společné koníčky.*“ Porozumění také přichází **skrze rodinu (5)**: „*V zájmu o vnuka.*“ Do **jiných charakteristik** patří nevyhraněné odpovědi. Jedna matka **neví, v čem si s dcerou rozumí**. A dále je jedná o **nespecifické vyjádření porozumění (3)**: „*Rozumíme si v mnoha ohledech, ale nesmím se kriticky zmínit o její osobě...to je velmi chytlavá...i když věkem se to lepší...snažím se jí zdůraznit, že ji mám ráda, i když slíbí, že přijede a není tomu tak.*“

V oblasti vzájemného sblížení jsou kategorie nepatrně odlišné. Téměř všechny matky uvádí alespoň nějakou **oblast sblížení s dcerou**. Nejčastěji matky a dcery sblíží **vzájemné city (10)**: „*Vzájemná láska a tolerance.*“, „*Porozumění a cit.*“ Další oblastí sblížení jsou **rodinné vztahy (10)**, které jsou v zastoupení početnější než u oblasti porozumění. Další kategorií jsou **společné zájmy, koníčky a názory (6)**. **Jinou charakteristikou** tohoto okruhu naplňují odpovědi nenáležící žádné přechodí kategorii. Jedna z matek **ne cítí sblížení** s dcerou. Jedna z matek **neví**, zda ji s dcerou něco sblíží. Subkategorií jsou odpovědi, kde **je sblížení generalizováno (4)**: „*Hodně*“, „*Vše.*“

Matka jako vzor:

- Okruh vychází z otázky: Myslíte, že jste pro dceru určitým vzorem? Pokud ano, tak v čem?
- Na otázku odpovědělo 37 respondentek

Matky si v převažující většině myslí, že **pro dceru určitý vzor představují (28)**. V jedné odpovědi jsou nezřídka vyjmenovány mnohé oblasti, z nichž je nemožné určit jádrový prvek bez ztráty ostatních dat. Proto se některé kategorie číselně překrývají. Matky se nejčastěji vidí jako **vzor v nějaké ze svých dovedností (17)**: „*Asi ano, vedení domácnosti a ekonomika hospodaření.*“ Dále také **v povaze a chování (9)**: „*Ano, smyslem pro zodpovědnost, pracovitost, přístup k rodině.*“ a **přístupu k rodině a stylu výchovy (6)**: „*Ano, ve výchově, životním přístupu.*“ Menší část **se jako vzor nevidí (9)**. Nejčastěji matky **neví (6)**, zda vzor pro dceru představují, a nebo si myslí, že **tomu tak skutečně není (2)**: „*Ne. Myslím si, že mi má za zlé, že jsem setrvala v manželství s jejím otcem – cholerikem, který ji, jako dceru velmi snižoval.*“ A jedna z **matek vzorem být nechce (1)**: „*Nechci být vzorem, každý je jedinečná osobnost a má svou cestu.*“

Míra podpory ve vztahu ze strany dcery:

- Okruh vychází z otázky: Cítíte ze strany dcery dost podpory?
- Na otázku odpovědělo 35 respondentek

Téměř naprostá většina matek **cítí podporu ze strany dcery (34)**: „*Jednou z vlastností, které u dcery oceňuji je její citlivá a vnímavá duše, její snaha podpořit mě.*“ Většinou se jedná o prosté odpovědi: „*ano*“. Některé matky odpověď **rozvíjí absolutním přívlastkem (2)**: „*Ano, ve všem.*“, „*Maximální podporu.*“. Část matek cítí podporu **spíše v současnosti (2)**: „*Ted' už ano.*“. Dvě matky podporu pociťují ale **ne vždy**. Pouze jedna z matek **podporu ze strany dcery necítí (1)**.

Hrdost ze strany dcery a její projevy:

- Vychází z otázek: Myslíte, že je na vás dcera v něčem hrdá? V čem?, Jak se to projevuje?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

Největší část matek **se vidí jako dceřin vzor (24)**. Některé matky se vidí jako vzor v několika oblastech. Nejčastěji se objevuje **péče o rodinu (8)** a to jak o rodinu současnou i s celou její historií, tak také například péče o rodiče nebo prarodiče. Některé matky se vnímají jako vzor ve schopnosti postarat se o rodinu po rozvodu.

Poměrně početný zdroj hrdosti jsou **životní úspěchy (7)**: „Doufám – třeba, že jsem cvičitelkou jógy, dělám keramické sochy, nyní pěstounkou“. Objevuje se také matčina **povaha a charakterové vlastnosti (6)** ale i **překonané životní obtíže (4)**: „Ano, za to jak jsem přežila její pubertu.“. Menší část **nedovede říci (9)**, zda pro dceru představují v některé oblasti vzor, či nikoliv: „To nevím.“.

Téměř všechny dcery dávají matkám **hrdost viditelně najevo (23)**. Hrdost často **verbalizují (15)**: „Říká mi to.“. Dále se hrdost projevuje také **podporou, chválou a pomocí (7)**: „Podporuje mě a chválí.“ nebo **žádostí o radu (1)**. Ostatní respondentky uvedly jako odpověď „Nevím“, **nemají tedy představu (9)**, jakým způsobem dcera dává hrdost najevo. Jedna z dcer **hrdost najevo nedává (1)**.

Úcta k dceři

- Vychází z otázky: Čeho si na dceři vážíte?
- Na otázku odpovědělo 33 respondentek

Všechny matky si na dcerách něčeho váží, často uvádí mnoho rozdílných atributů. Nejčastěji se vynořuje úcta k **dceřině osobnosti (19)**, z těchto jsou nejčastěji zmiňovány **povahové vlastnosti**: „Je svědomitá, pracovitá zodpovědná.“, dále také **samostatnost**: „Samostatnosti, pečlivosti, cílevědomosti.“, **inteligence, přístup k ostatním lidem**. Další kategorií je **způsob života (13)**, a to hlavně **pracovních úspěchů**: „Úspěchů v zaměstnání.“, **vedení domácnosti a péče o vlastní rodinu**: „Přístupu k ostatním a výchovy syna.“. Jedna matka uvedla, že **si dcery váží za všechno**.

V tomto okruhu matky dcery zasypávaly superlativy, jednotlivé kategorie se velmi prolínají, některé odpovědi spadají i do tří subkategorií.

Vděčnost k dceři:

- Vychází z otázky: Vděčíte jí za něco?
- Na otázku odpovědělo 32 respondentek

Matky jsou dceři nejvíce vděčné za její **oporu (10)**. Část matek tuto podporu **specifikuje na krizové události (4)**. Dále matky **cítí vděčnost ve vztahových aspektech (4)**. A to jak

k vnějšímu světu (2), tak i *pouze za vztah mezi matkou a dcerou (2)*. Samostatnou kategorií také tvoří **vděčnost za dceřinu existenci (5)**: „*Že ji mám.*“, „*Za spoustu krásných chvil v životě od doby co poprvé „zavřískla“.*“. Další kategorií je také vděčnost za dceřiny **povahové vlastnosti (3)**. Některé matky také cítí, že je **dcera něčemu naučila (5)**, někam dovedla: „*Přivedla mě k duchovním učitelům.*“ Dvě matky nepociťují vděčnost k dceři. **Jinou charakteristiku** tvoří dvě odpovědi: „*Za nádherné mládí.*“, „*Určitě nastavuje zrcadlo.*“

Definice dobré matky:

- Okruh vychází z otázky: Jak byste definovala dobrou matku?
- Na otázku odpovědělo 31 respondentek

Většina odpovědí v sobě zahrnuje **silné emociální pouto (18)**, matka by měla být **milující, laskavá, citově vřelá**, ale také **odpouštějící a přijímající**. **Podporující a protektivní (8)**, to jsou další, často uváděné charakteristiky. Dle části respondentek by matka měla být také **přítomná a nevnučující se (6)**, měla by **umět nastavit hranice** a **nechat dítě odejít**. Dvě matky si myslí, že dobrá matka **upřednostňuje zájmy rodiny, nad své vlastní**. Jedna matka uvedla, že **dobrá matka je právě ta její**.

Definice vyplývající z jednotlivých odpovědí odráží celkové ladění dotazníku, podobně jako odpovědi na charakter vztahu. Matky do této odpovědi promítají nedostatky vztahu na základě principu kompenzace nebo také vyzdvihují ty aspekty vztahu, které v jejich vztahu s dcerou také s matkou fungují.

Několik citací:

„Milující, chápající, odpouštějící, pomáhající a přející.“

„Dobrá matka je vždy připravena dětem podat pomocnou ruku, ale nevnučuje jim svou pomoc ani své názory. Každý mladý člověk musí dělat své rozhodnutí a případně se poučit ze svých chyb.“

„Vnímá potřeby svého dítěte, tolerantní, naslouchající, oporou v případě, že je třeba.“

„Provázející a do ničeho se „nemontující, naslouchající...““

8.4 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Následující podkapitola má za cíl přehledně shrnout zjištění jednotlivých výzkumných otázek. Jak již bylo předesláno, položeny byly výzkumné otázky tři. Na následujících řádcích budou shrnuty opakující se vzorce a sdělení matek. Cílem je nabídnout systematický text, který zahrnuje všechny okruhy a dává je smysluplného vztahu. Jedná se tady o obohacení kapitoly předchozí, která měla za cíl pouze co nejvíce objektivně a přehledně shrnout jednotlivé okruhy na základě odpovědí matek.

CHARAKTERISTIKA VZTAHU

Dle očekávání matky charakterizují vztah s dcerou velmi kladně. Nejčastěji vztah s dcerou vnímají jako přátelský nebo kamarádský. K tomu jsou často přidávány superlativy vyjadřující vzájemnou podporu, porozumění a respekt. Problematické aspekty vztahu a s nimi spojené negace matky uvádí jen velmi zřídka. Tyto ambivalence jsou téměř v naprosté většině vázány na minulá období, například dceřinu problematickou pubertu. V dospělosti dcery matky obtíže ve vztahu neuvádí. Vztah dle matek výrazně vylepšilo dceřino osamostatnění a fungování ve vlastní rodině. Tento předpoklad vyplývá, jak ze samotné charakteristiky tak také z okruhu bydlení. Vztah je po odstěhování dcery obvykle definován odlišně. Panuje větší porozumění a pochopení ze strany dcery. Toto je matkami vnímané velmi pozitivně a nezřídka uvádí, že jejich dcera zraje a čím dál lepší. Matky také vyjadřují myšlenku oboustranné větší úcty ke společně trávenému času. Z okruhu bydlení lze také odvodit, že společné soužití před odstěhováním dcery bylo již moc těsné a změna uspořádání tak vztahu velmi prospěla. U respondentek, které stále sdílí stejnou domácnost, je více zastoupená větší obsahová bohatost odpovědí.

Poměrně velké části matek záleží na vyjádření souhlasu stran jejich dcer. Tato tendence je o něco vyšší u matek, které s dcerami stále sdílí jednu domácnost. Pro matky je dceřin souhlas důležitý, avšak striktně se jím neřídí. Souhlas je vnímán jako velmi příjemný, není však pro většinu nezbytně nutný. Se souhlasem je také spojen respekt. V odpovědích zaznívá, že více než prostý souhlas matky upřednostňují právě projevení respektu s rozhodnutím. Anebo také zpětnou vazbu od dcery berou spíše

jako názor, na který posléze reagují. Části matek záleží na souhlasu dcery velmi situačně. Jsou tedy určité oblasti, kdy souhlas či nesouhlas dcery není nijak výrazně prožíván. Oproti tomu se vyčleňují matky k souhlasu dcery netečné za všech okolností. Oproti hodnotě přikládané dceřinému souhlasu je otázka odstupu kontra otevřenosti mnohem více homogenní. Téměř naprostá většina matek má pocit, že jsou si s dcerou blízké a ve vztahu pociťují otevřenost. Pochopitelně i v této otázce se vyskytují výjimky. Při jejich analýze bylo zjištěno, že vztah s dcerou není uspokojivý ve více oblastech. Zaznívá také převaha otevřenosti nad blízkostí. Vztah je otevřený avšak matka s dcerou si navzájem neprojevují své city. Ať už z důvodu introverze matky a neschopnosti úplně projevit dceři své emoce nebo z důvodu větší citové ochablosti ze strany dcery. Vystupuje také touha po větší otevřenosti ze strany dcery. S nastavenými hranicemi jsou matky až na několik výjimek spokojené.

Matky mají většinou pocit, že rozumí svým dospělým dcerám a dokáží odhadnout, jak se v určitých situacích cítí. Vyjadřují také velký zájem o porozumění dceřinu prožívání. Avšak v tomto ohledu vnímají jisté limity. Podobně také vyjadřují naději v to, že dcera je schopná se stejně dobře vcítit do nich samotných. Stranou nestojí ani intuice a velmi dobrá schopnost některých dcer pro pochopení a následnému přizpůsobení chování směrem k matce, což matky velmi kladně oceňují. Matky své přání dávají dcerám najevo přímo. Limity se objevují jen ve velmi specifických situacích, jako je manželské soužití. Matky jsou tedy ve většině ke svým dcerám otevřené a v návaznosti také přímo verbalizují své přání a potřeby. Převládá také respektování dcery jako samostatné a originální bytosti. Matky popisují přívalem kladných emocí v případě úspěchu dcery. Reflektují velkou radost, hrdost a pýchu. Poměrně velká část dokáže tyto pocity dceři přímo projevit a podpořit ji tak v úspěchu. Objevují se i tendence prožívat dceřin úspěch více než svůj vlastní.

Frekvence kontaktu je poměrně velká, avšak převážně vyhovující oběma stranám. Vynořuje se ale také stesk po dcerách, které se odstěhovaly do větší vzdálenosti nebo jsou pracovníčně velmi vytížené a kontakt tak není již tolik bohatý, jako tomu byly matky doposud zvyklé. I přes omezení kontaktu matky vnímají větší blízkost k dceři po jejím odstěhování a osamostatnění, mají pocit, že po svatbě a jejích vlastních dětech je

mnohem více chápe. S vnoučaty matky pomáhají, a podobně ony samy cítí podporu v mnoha oblastech a to nejen od dcer s vlastní rodinou.

NEGATIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

Překvapivě většinou nejsou reflektovány horší období vztahu. Pokud ano, jedná se o období komplikované dospíváním dcery. Etapa puberty se jeví jako velmi náročná avšak uzavřená kapitola, která dále vztah mezi matkou a dcerou neovlivňuje. Z žádných odpovědí nevyplývá, že by horší období bylo v dospělosti dcery. Horší období je obecně chápáno jako start k období lepšímu, překonání krize je nyní nahlíženo velmi pozitivně a protektivně pro pokračující vztah. Dále jsou také spíše než období reflektovány z matčina pohledu nevhodné vztahy, které jistým způsobem ovlivňovaly i vztah mezi samotnou matkou a dcerou. Nejčastěji je tedy horší období vztahu negováno, s tím, že matky zaznamenaly jen jisté banality a malichernosti, které nešly do hloubky a nedají se tedy jednoduše označit za horší období vztahu. Menší konflikty a nedorozumění, objevující se ve vztahu pramení většinou o rozdílnosti mezi matkou a dcerou. Jedná se o názorové odlišnosti ale také o jiný přístup například k financím nebo k domácnosti. Občas je za iritabilní považována také povaha dcery, nejčastěji její náládovost a neústupnost. Rozdílné je také oblékání a životní styl. Na druhou stranu jsou neshody a nedorozumění poměrně často negovány. Za nejvíce iritující chování dcery považují matky právě to spojené s její povahou. Ať už již zmíněná tvrdohlavost nebo laxnost a další. Avšak matky kvůli těmto drobnostem pravděpodobně nechodí do konfliktu, a to i přes velkou otevřenost a blízkost, dá se tedy předpokládat respektování dceřiny osobnosti a přes drobný nesouhlas.

Dcery se v očích svých matek chtějí nejvíce odlišit v povaze, například si matky myslí, že by dcera chtěla být více průbojná a rozhodná. Potřeba odlišení je viditelná také v životním stylu a životních rozhodnutích. Vynořuje se také pocit velké rozdílnosti oproti dceři, a to i na mnohem povrchnější rovině jako je například oblékání nebo úprava vlasů. I přes tyto odlišnosti matky dceru příliš nekritizují. Kritiku obrací do vyjádření názoru. Případná kritika dcery se týká především úklidu, péče o domácnost nebo výchovy vnoučat. Občas se objeví kritika dceřiny povahy, cílená jako dobré nasměrování. Obecně matky nemají problém vyjádřit kritiku nebo názor směrem

k dceři. Opatrné jsou ve chvíli, kdy je dcera na kritiku citlivá. Přes všechny předchozí okruhy matky ve vztahu nevidí negativní, rozporuplné ani nepříjemné pocity. Pokud se nějaké objeví, jsou označeny za velmi povrchní. Prakticky stejně je ze vztahu vyloučené srovnávání a soupeření.

Možnost ublížení či odmítnutí je brána v potaz, avšak matky doufají, pokud k něčemu takovému došlo, tak pouze minimálně, vyloučeno je vědomé zavinění. Podobně jsou odpovědi rozložené také v otázce ovlivnění dceřina života. Matky doufají, že takto nejednají. Pokud již by dcera mohla mít tento pocit, tak pravděpodobně z dobře míněných rad. Ve většině případů došlo k vzájemnému zklamání co do reakce. Většina matek cítila zklamání hlavně v pubertě dcery. V otázce zklamání dcery matky nejsou příliš konkrétní. Většinou jen vyjadřují naději, že něčemu takovému nedošlo. Pokud souhlasí, odpovídají velmi stroze a neurčitě, nejčastěji prostým souhlasem.

POZITIVNÍ ASPEKTY VZTAHU

Vztah matek a dcer se jeví jako kontinuálně velmi dobrý. Jako lepší období je zmiňováno dětství nejčastěji ale dospělost dcery. V dospělosti je spatřováno větší porozumění a sblížení, vztah se posouvá na jinou rovinu úměrně s osobnostním růstem dcer a jejich novými zkušenostmi. Nyní se objevuje velké množství různých témat, v nichž si matky s dcerami rozumí. Mnoho matek má pocit, že si s dcerou rozumí naprosto ve všem. Nejčastěji jsou konkretizovány názory na lidi, ale také na život obecně. Bazálně se podobné zdají být také názory na vedení domácnosti, ale i koníčky a záliby. Podobně je názorový soulad vnímán také jako velmi sblížující. Vzájemným tmelem je také rodina a péče o ni, ale i překonaná krizová období, kdy si matka s dcerou byly vzájemně oporou. Velké sblížení přichází na emoční úrovni a projevování citů. Často je zmiňováno silné pouto plné lásky a tolerance.

Matky se spatřují jako potencionální vzor hlavně ve svých schopnostech a povaze. Často je skloňována pracovitost, ale také schopnost dobře vést domácnost a postarat se o rodinu. Stranou nestojí ale také přístup k lidem a celkově povahové vlastnosti jako optimistický přístup. Matky se vidí jako vzor ale také ve svých životních úspěších. A to jak v pracovní kariéře, tak i ve schopnosti postarat se o rodinu jako samoživitelka

nebo v péči o starší rodiče. Odpovědi na otázku vzoru jsou poměrně rozvětvené a komplikované, odráží se v nich několik sfér najednou. Podobně tak i u oblasti hrdosti. Nejčastěji si matky myslí, že je na ně dcera hrdá právě kvůli přístupu k rodině. Jejich obětavosti a péči a s tím souvisejícími povahovými vlastnostmi. Vynořuje se také téma samostatnosti a schopnosti projít životem co nejlépe to jde. Dcery jsou také dle matek hrdé na jejich úspěch. Mnoho dcer svoji hrdost přímo verbalizuje. Neváhají se například podělit na sociálních sítích, či jinou přímou cestou dát matce najevo svoji hrdost. Zpětná vazba je v tomto získávána také na základě podpory ze strany dcery. Podpora je přítomná prakticky ve všech dvojicích matek a dcer. U některých tomu tak nebylo vždy, avšak v dospělosti dcery se o podpoře již mluvit dá.

Matky si dcery cení v mnoha ohledech. Nejčastěji jsou to její kladné povahové vlastnosti, jako je upřímnost, poctivost a láskyplnost. Ale také chování a to nejen k rodině, ale také k lidem okolo, velmi je ceněná schopnost pomoci a vyjít vstříc. Matky si velmi váží také zodpovědnosti a samostatnosti a s tím i schopnosti vybudovat vlastní domov, starat se o novou rodinu a samostatně vychovávat děti. Zmiňovány jsou ale také životní úspěchy z hlediska kariérového. Vděk matek se nejvíce týká opory, kterou jim dcery poskytují. Jsou rády za vzájemný dobrý vztah a kladnou atmosféru, která se v něm nachází. Objevuje se ale také vděčnost za životní posun, matky mají pocit, že se od dcery mnohé naučily a jsou za to velmi rády. V neposlední řadě jsou matky vděčné za samotnou existenci dcery.

Definice dobré matky se odvíjí od přijetí a lásky po vymezení hranic. Zmiňována je empatie a vřelost, ale také schopnost být tu pro dceru vždy, když je potřeba a dát jí v tomto směru pocit bezpečí. Dobrá matka je ta, která své dítě miluje a respektuje, vytváří mu bezpečný domov, ale na druhou stranu je schopná jej nechat odejít a být tu stále pro něj v případě potřeby.

9. DISKUZE

Kapitola Diskuze je rozdělená do několika tematických oblastí. Diskutovány jsou výsledky této práce s teoretickými východisky, ale dochází také ke srovnání s prací předchozí (Burešová, 2014). Dále jsou diskutována metodologická východiska a samotný vznik práce a práce ve výzkumném týmu.

9.1 DISKUZE NAD VÝSLEDKY

V první části podkapitoly jsou diskutovány výsledky současného výzkumu v porovnání s teoretickými východisky a dostupnými tematickými zdroji.

9.1.1 DISKUZE NAD VÝSLEDKY SOUČASNÉHO VÝZKUMU

Úvodem této práce se věnuji několika pohledům na rodičovství a také na rozdíly v mateřské a otcovské výchově. Vnímám jako důležité tímto ilustrovat jedinečnost mateřské péče. Úvodními kapitolami se také komplexněji snažím popsat pouto mezi matkou a dcerou z nadhledu, tedy nejdříve z obecného modelu rodiny. Předpoklad, že rodina je složitým systémem navzájem propojených vztahů (Matějček, 2005) se odráží také ve výsledcích výzkumu, kde matky spontánně hovoří o úctě k dceři na základě chování k rodinným příslušníkům nebo k přístupu k dceřině vlastní rodině. Rodinu také uvádí jako jeden ze sblížujících aspektů.

Do moderního vztahu mezi matkou a dcerou se promítá velká blízkost. Matky vztah popisují jako kamarádský a otevřený. S dcerami velmi často žijí ve velké blízkosti a kontakt je také velmi častý. Pokud není možný kontakt osobní, využívají nejrůznějších komunikačních technologií včetně internetu. Je tedy patrný posun ve fungování rodin, tak to uvádí například Hašková (2011) nebo Dremanová (2013).

V současném výzkumu žádná z odpovědí nenarážela na postavu otce. Tento fakt lze vysvětlit formou dotazování. Jelikož samotný výzkum je postavený na vztahu mezi matkou a dcerou nelze příliš očekávat, že by matky spontánně srovnávaly svoji roli s otcovskou. Dále v otázkách není žádné asociační slovo, které by k tomuto srovnání nebo zmiňování fungování otcovské postavy mělo vést. Pokud je otec zmíněn tak

pouze ve vztahovosti k matce, nejčastěji jde o rozvod. V minulém výzkumu docházelo ke srovnávání s výchovou otce a s výchovou matky. Často tato výpověď vyplynula z doptávání, které v online prostředí není možné. V minulém výzkumu (Burešová, 2014) matky například zmiňovaly větší benevolenci otce ve výchově. Z výpovědí matek lze potvrdit některé atributy jedinečné pro mateřskou péči. Dle výsledků výzkumu nelze nesouhlasit například s tvrzením, že matky mají větší komunikační zdatnost a jsou lepší v rozklíčování neverbálních zpráv (Haller-Haalboom, a další, 2014). Vplývá to například z odhadované schopnosti matek vcítit se do pocitu dcery a také schopnosti některé věci usuzovat z dané komunikace.

Podstatnou část diplomové práce tvoří vývojové mezníky, jak na straně dcery, tak na straně matky. Tyto se ukazují jako velmi důležité také ve výsledcích výzkumu. Dle očekávání je jako nejobtížnější období vztahu označována puberta dcery. Projevuje se tedy náročnost tohoto období, tak jak jej uvádí například Langmeier a Krejčířová (2011) nebo Říčan (2011). V souladu s Novákem (2008) se však období dospívání jeví pouze jako horší mezník, který nijak dále vztah mezi matkou a dcerou neovlivňuje. Dle něj se totiž nejedná o neřešitelné konflikty, spadající do větší hloubky. Toto tvrzení není v tomto výzkumu vyvráceno, jelikož samy matky pubertu označují za horší období a avšak nijak nenarušující současný dobrý vztah s dospělou dcerou, který ve velké shodně hodnotí nadmíru kladně.

V popisu vývoje vztahu mezi matkou a dcerou od dob dětství dcery po její dospělost, se opírám především o známé vývojové teorie (Říčan, 2011), (Vágnerová, 2012), (Langmeier & Krejčířová, 2011), které jsou doplněny novými studii, z nichž nejvýraznější je koncept vynořující se dospělosti J. Arnetta. Například jeho body definující vynořující se dospělost (Arnett J. J., 2006) je možné reflektovat také v současném výzkumu. Například poměrně dosti dcer nad dvacet let stále bydlí s rodiči, potažmo tedy s matkou. Matky také zmiňují náladovost a umanutost dcer, přičemž se nedá vyloučit, že tyto jsou také spojeny s daným vývojovým obdobím.

Velmi kladně vycházející charakteristika vztahu se jeví souhlasně s některými teoriemi. Například Hamkinsová a Schultzová (2008) uvádí, že matka většinou vnímá vztah jako dobrý i přes výskyt drobných kolizí a negací, a to na základě právě pevného

pouta s dcerou a silnou víru v něj. Tento předpoklad se ukazuje platný také v současném výzkumu. Kdy matky poukazují na jisté negativní aspekty ve vztahu, ale přes to vztah vnímají jako kontinuálně dobrý a jmenují ne jeden důvod proč tomu tak je. Ukazuje se také velká vůle konflikty a nepříjemnosti ve vztahu řešit. Výrazněji se také ve výzkumu promítá předpoklad Sophye a Kogena (2010). V jejich studii jsou jako důležité potřeby matek uváděny láska, porozumění a respekt. Všechny tyto se jeví důležité pro matky v současném výzkumu a to v několika okruzích, jako například charakteristika vztahu, definování dobré matky ale také úcta k dceři či vděčnosti k ní. V souladu s touto studií se také matky cítí zraněné, pokud dcera nemá vhodného partnera, či se svým životem dle matek zachází zraňujícím způsobem.

Na povrch vyplouvá také touha o odlišení v některých životních rozhodnutích, které matka učinila. Matky tedy tuší, že dcery jsou si vědomi některých jejich přešlapů a nechtějí je ve svém životě opakovat. Podobně je přítomna také úvaha o povahovém odlišení. Matky tedy tuší, že se od nich dcery chtějí odpoutat a vybudovat si tak vlastní identitu, jako to například uvádí Blosová (1966).

Lze také souhlasit s problematikou sdílení negativní aspektů vztahu. Matky o zraněních, či negativních aspektech prakticky nemluví. Například Fillozant (2011) tento jev vysvětluje idealizací vztahu. Lze spekulovat nad tím, zda se jedná skutečně o idealizaci. Jak již bylo několikrát zmíněno vztah mezi matkou a dcerou je velmi silný a citlivý. Není od věci předpokládat větší problémy u svěřování se se zraněními v tak citlivém a intimním vztahu. Osobně se přikláním právě k předpokladu, že matky nechtějí jen tak dávat všanc tyto bolestivé zážitky, které možná samy nemají dobře zpracované. Svou roli však samozřejmě také může hrát společenský předpoklad dobré matky, jak je popisuje například (Horneyová, 2006). Podobně Alizodová (2006) hovoří o nastoleném ideálu dobré matky, který se samy matky snaží horlivě dodržovat. Z osobních zkušeností a také ze zkušeností z předchozího výzkumu (Burešová, 2014) se však nedomnívám, že by tento jev musel být nezbytně prezentován ve stylu něco proti něčemu. Vztah mezi matkou a dcerou se skutečně jeví jako velmi hluboký a citlivý a je pochopitelné, že každá matka si svojí dceři přeje býtí dobrou matkou. Se silnými ambivalencemi jsme se ani v jednom výzkumu subjektivního pohledu matek

nesetkaly, je přípustné, že o něm pouze nehovoří, poté ale tato otázka pravděpodobně není tolik palčivá, jak popisuje právě například Alizadová (2006).

Dle Tannenové (2006) a Fillozatové (2011) dcery ze strany matky potřebují především potvrzení, souhlas a pocit respektu. Ve výzkumu se matky o všech těchto potřebách zmiňují a z jejich subjektivního pohledu jsou potřeby dcery v tomto ohledu ve většině případů sycené. Dále se také ukazuje jako pravdivý předpoklad Tannenové (2006), týkající se dobře míněných rad. Matky dceru těmito radami spíše dráždí, přičemž jejich skutečným cílem je snaha ochránit dceru od špatných rozhodnutí.

Z hlediska posílení vztahu je považována za velmi protektivní blízkost mezi matkou a dcerou (Tannen, 2006). Matky stále bydlící v jedné domácnosti blízkost zmiňují v mnohem větší frekvenci, než matky bydlící samostatně. Objevuje se také vymezování hranic, i když spíše v humorné podobě, například, že pro dceru je současný kontakt až až. Fingermanová (2000), mluví také o zahrnování dcer velkou chválou. Matky dle ní často vyjmenovávají schopnosti, dovednosti a přednosti dcer. Ve výzkumu se tento předpoklad potvrdil. Okruhy jako například hrdost nebo vděk k dceři jsou ve většině velmi sycené superlativy z několika oblastí. Matky často také chválí samostatnost dcer. S Fingermanovou (2000) lze souhlasit také v otázce vzájemného porozumění a empatie.

V současné studii matky nezmiňují podobnost s dcerou. Nevyjadřují se k ní ani v kladném ani v záporném smyslu. Na podobnost nebyla přímo mířená žádná dotazníková otázka. Matky tedy podobnost spontánně nezmiňují, lze tedy usuzovat, že pro ně není prioritní. V předchozím výzkumu (Burešová, 2014) byla podobnost zmiňována v kladném smyslu, víme tedy, že matky jsou za ni rády, i když ji nyní samy od sebe nezdůrazňují. Podobnost jako pozitivní faktor zmiňuje například Poncet-Bonissolová (2015).

Komunikace se ukazuje jako velmi silný prvek ve vztahu mezi matkou a dcerou. V podstatě na ní mnohdy záleží, zda vztah je momentálně dobrý nebo špatný. Špatná komunikace je například uváděna jako příčina konfliktů. V souladu s tvrzením Béatriciové (2005) si matky s dcerami pomocí komunikace vyjadřují uznání, dcery

matky často otevřeně oceňují a podobně také matky velmi často verbalizují svoji chválu směrem k dceři.

V současném výzkumu se o něco více vynořuje překonání krize jako faktor velmi posilující vztah mezi matkou a dcerou. Zdá se, že některé nelehké zkušenosti vztah mezi matkou a dcerou posunuly mnohem dál. A matky v dceři nyní cítí ještě větší oporu. Jedná se tedy o obrat a nastolení lepšího fungování jako o něm mluví Länge a Sulz (2007).

Matky popírají téměř všechny negace či zátěže vztahu. Často zmiňují, že nějaké jsou a dále se k nim nevyjadřují. Odpovědi v tomto směru tedy nejsou příliš konkrétní. Jako iritující je zmiňována dceřina povaha, nejčastěji tvrdohlavost. Tyto povahové vlastnosti jsou pravděpodobně při bližším kontaktu iritující v každém vztahu. Matky v těchto otázkách tedy nešly příliš pod povrch, ale zůstávaly na velmi povrchní rovině. Popření je pro tento fenomén možná až příliš silným výrazem, jelikož matky si mohou plně uvědomovat i tyto negativní a zraňující aspekty, nemusí však mít potřebu je výzkumu zmiňovat. A to z důvodu velké citlivosti tohoto tématu nebo nízké úrovně zpracování těchto témat. Toto jsou otázky vhodné spíše do terapeutické práce. Ze zkušeností s rozhovory s dcerami v rámci minulého výzkumu mám potřebu podotknout, že dcery jsou ve sdělování negativních a zraňujících aspektů vztahu mnohem více otevřené než je tomu u matek.

V současném výzkumu se vyskytovaly odpovědi více stručné, než by bylo žádoucí. Kategorie se také mohou jevit obecnější. Je to však z důvodu větší přesnosti. Jelikož při nemožnosti pokládání doplňujících otázek je nutné občas odhadovat, jak byla konkrétní odpověď zamýšlená. Zobecněním jsem se tedy chtěla dostat k co největší relevantnosti a také fenomenologii samotných matek, což vlastně naplňuje cíl výzkumu.

9.1.2 SROVNÁNÍ SOUČASNÝCH VÝSLEDKŮ S PŘEDCHOZÍMI

Výsledky této práce vychází z kvalitativního rámce, konkrétně fenomenologické studie. Výsledky jsou rozděleny do několika okruhů, vycházejících z otázek dotazníku. Jednotlivé okruhy jsou srovnání s předchozím výzkumem (Burešová, 2014).

Před samotným srovnáním obou výzkumů považuji za nutné zmínit změny způsobené posunem metodologického rámce. Logicky se tedy v přechodím výzkumu realizovaném pomocí interview objevují mnohem rozvinutější odpovědi, které jsou často doplněny dalšími otázkami tazatele.

1. SROVNÁNÍ CHARAKTERISTIKY VZTAHU

Charakteristika vztahu mezi matkou a dcerou nedoznává výrazných změn oproti přechodímu výzkumu. Spíše se nyní vynořily nové kategorie, které celkovou charakteristiku doplňují a více zpřesňují. Oproti minulému výzkumu se jedná o spontánní produkt respondentek, jelikož nebyla možnost doptávání, či vysvětlování otázky.

Rozbor jednotlivých okruhů:

OBECNÉ CHARAKTERISTIKY VZTAHU

Podobně jako v předchozím výzkumu matky hodnotí vztah velmi kladně, převládá popis vztahu jako přátelského, kamarádského a harmonického. Oproti předchozímu výzkumu je závislost zmíněna na vzájemnou pomoc a podporu. Obdobně je zmiňována také ambivalence vztahu na pozadí vývojových změn. Podobně jako u interview z předchozího výzkumu, podobně i v tomto výzkumu matky na otázku charakteristiky odpovídají poměrně bohatě. Objevují se ale také pouze slovní výčty, většinou mnoha superlativ. Lze tedy předpokládat, že matky vztah s dcerou vnímají velmi kladně.

BYDLENÍ

Poměrně stejné výsledky se vynořují také v okruhu bydlení. Dcery bydlící ve stejné domácnosti s matkou jsou v současné studii v menšině, v předchozí studii byl tento poměr v podstatě vyrovnaný. Shodné je také vnímání osamostatnění dcery pozitivně, matky tento čin vidí jako aspekt zlepšující vztah. Nedochozí tedy k výraznému posunu mezi oběma výzkumy.

SOUHLAS S ROZHODNUTÍM

K drobnému nesouladu dochází v případě vyjádření souhlasu s rozhodnutím ze strany dcery. Podobně matkám záleží na vyjádření souhlasu a jsou rády, pokud k němu dojde. Nově však matky připouští, že jim na souhlasu ze strany dcery nezáleží. Otázka se jeví pro matky velmi komplikovaně a to již po zkušenostech z přechozího výzkumu, kde byla mnohdy dovysvětlována. Tím také může být způsoben posun ve vypořádaných se kategoriích. Není totiž specifikováno, zda se jedná o souhlas s rozhodnutím, týkajícím se dcery, či o souhlas s jakýmkoliv matčíným rozhodnutím.

CITOVÝ Odstup, Uzavřenost vs Otevřenost a Citová Blízkost

V obou výzkumech matky s dcerami zažívají převážně citovou blízkost a otevřenost. V současném výzkumu se okruh vlivem většího vzorku rozpadá do více kategorií a subkategorií, jelikož některé matky pocítují spíše otevřenost nebo spíše blízkost. Shodně je také většina matek spokojená se současným nastavením blízkosti a otevřenosti ve vztahu.

EMPATIE

Z hlediska charakteristik vzájemné empatie také nedochází k výraznému posunu. Matky si myslí, že jsou schopné porozumět svojí dceři a zároveň věří, že také dcera rozumí jim. Nově však také uvádí, že si myslí, že jim dcera není schopná rozumět. Oproti minulé studii to není z důvodu generačního rozdílu ale vzhledem k ladění celého dotazníku, spíše kvůli celkově špatnému vztahu s dcerou.

VYJADŘOVÁNÍ VLASTNÍCH POTŘEB A PŘÁNÍ

Prakticky stejně matky také odpovídají na otázku vyjadřování vlastních potřeb. Ani zde tedy nedochází k protimluvu oproti okruhu blízkosti a otevřenosti.

RESPEKTOVÁNÍ DCEŘINY SAMOSTATNOSTI A ORIGINALITY

Překvapivě nedochází ke změně ani při otázce respektování dceřiny samostatnosti a originality. V současné studii však matky navíc vyjadřují naději s tím, že jsou v tomto ohledu dostatečné. Na povrch tedy vyplývá přání pramenící z uvědomění a pochopení

dceřiny potřeby být samostatnou integrovanou osobností. Tento aspekt se v předchozím výzkumu neobjevil. Jedním z vysvětlení by spekulativně mohl být větší prostor k zamyšlení nad otázkou v online prostředí spíše než v tom reálném.

REAKCE NA ÚSPĚCH

Oproti minulému výzkumu se nyní poměrně jasně vynořily kategorie přímého a nepřímého vyjádření pocitů z úspěchu dcery. Matky je tedy nyní spontánně zahrnuly do odpovědi v mnohem větší míře, než tomu bylo v přechozím výzkumu. Možné vysvětlení se hypoteticky může odvíjet od většího počtu respondentek. Podobně matky reflektují hrdost a pýchu.

FREKVENCE KONTAKTU

V případě frekvence kontaktu také nedochází k výraznému překvapení. Nelze říci, že by současný online dotazník vyplňovaly matky více nespokojené s četností kontaktu s dcerou.

ZMĚNA PO SVATBĚ A NAROZENÍ DĚTÍ

V obou výzkumech dochází k téměř naprosté shodě. Matky pociťují změnu spíše pozitivní v důsledku většího porozumění dceři na základě jejích nových životních zkušeností.

2. OBLAST ZÁTĚŽE A ZHORŠENÍ VZTAHU

HORŠÍ OBDOBÍ VZTAHU

Shodně většina matek považuje za horší období puberty. V současné studii se přidávají i jiná vývojová období, ve kterých vztah nebyl zcela optimální. Kategorie jsou v současné studii o něco více rozvětvené. Například se přidávají také vlivy mimo rodinu, které se ve výsledcích předchozího výzkumu neobjevovaly vůbec. Větší pestrost odpovědí lze přikládat větší anonymitě online prostředí. Téměř polovina matek i v současném výzkumu horší období s dcerou neguje. Ze zkušeností z předchozího výzkumu lze říci, že matky označení „horší období vztahu“ vnímají příliš přísně. Různé neshody nebo nedorozumění pro matky neznámá vyloženě nálepkou

horší období vztahu. Dříve se vynořovaly drobné komunikační nedostatky nebo jiné problémy, které se však odehrávaly dle matek na velmi povrchní rovině. Matky tedy jako horší období označují pouze hlubší zranění, které vztah nějakým způsobem transformovalo. Tento vzhled nám dává právě předchozí výzkum.

NESHODY A NEDOROZUMĚNÍ

V současném výzkumu se v rámci tohoto okruhu vynořila nová subkategorie, a to rozdílnost mezi matkou a dcerou. Tato subkategorie se v předchozím výzkumu objevila. Přičemž ostatní zůstává stejné jako například: komunikace, úklid, náladovost dcery. Avšak všechny tyto kategorie a subkategorie jsou zastoupené mnohem méně než právě rozdílnost mezi matkou a dcerou. V malém zastoupení avšak také nově se objevují dobře míněné rady ze strany matky. I tato malá subkategorie obohacuje analýzu o nový prvek.

PROBLEMATICKÉ OBLASTI V CHOVÁNÍ A ŘEČI ZE STRANY DCERY

V tomto okruhu dochází k velkému rozdílu oproti minulému výzkumu. Kategorie se zde vynořující jsou v převažující většině zcela jiné. V současném výzkumu je pro matky problematická osobnost dcery a z ní vycházejících chování, povaha a jednání. V předchozím výzkumu měla největší zastoupení komunikace, která je nyní velmi okrajová (3 respondentky z 39). Nově se také objevuje odlišný názor a nedostatečné respektování. Shodně poměrně velká část žádné problematické oblasti nevidí. U současného výzkumu je to 11 z 39 u minulého 3 ze 14.

TOUHA PO ODLIŠENÍ OD MATKY

Okruh mapující dceřinu touhu po odlišení od matky vychází téměř identicky v současném výzkumu jako v předchozím. Nejvíce dcer by se rádo odlišilo na základě povahových rysů a dále také by chtěli jinak vést svůj život a činit jiná rozhodnutí než jejich matky. U současného výzkumu je poměrně dost matek (13 z 37), které neví o ničem, v čem si dcera přála být jiná. Tento trend se v minulém výzkumu objevuje méně často (3 ze 14).

KRITIKA

Odlišně se jeví také i okruh zaměřený na kritiku dcery. Přímou kritiku v současném výzkumu uvádí 17 matek (z 37). V minulém výzkumu přímou kritiku vyjádřily pouze tři matky (ze 14). Nově se také objevuje nepřímá kritika ve smyslu pouhého vyjádření názoru, a kritika povahových vlastností dcery. Kategorie obecné kritiky, tedy kdy matky dceru kritizuje, ale neuvádí v čem, úplně chybí.

NEGATIVNÍ, ROZPORUPLNÉ ČI NEPŘÍJEMNÉ POCITY

Okruh je poměrně shodný ve velké neurčitosti. Podobně jako v předchozím výzkumu většina matek tyto pocity nevnímá a pokud ano, jsou pouze velmi povrchní. V předchozím výzkumu dvě matky zmínily tyto pocity v dřívějším období (v pubertě). Nyní se ve dvou případech objevuje nepochopená komunikace a negativismus. Ani v jednom výzkumu se však neobjevují konkrétní pocity či myšlenky. Pro matky je tedy obtížné na takto položenou otázku přesněji odpovědět jak v osobním tak v online kontaktu.

SROVNÁVÁNÍ ČI SOUPEŘENÍ

Shodně v obou výzkumech matky negují pocity soupeření či srovnávání. V předchozím výzkumu se srovnávání s dcerou objevilo v jedné z odpovědí. Nyní se tyto pocity vyskytly pouze ve třech odpovědích. V online dotazníku jsou navíc odpovědi na tuto otázku velmi strohé, téměř bezvýhradně téměř jednoslovné. Ani při osobních rozhovorech nebyly matky v této věci příliš sdílné. Na základě velmi kladně vycházející charakteristiky lze uvažovat o jisté stigmatizaci právě soupeření či srovnávání mezi matkou a dcerou.

POCITY UBLÍŽENÍ A ODMÍTNUTÍ

Podobně jsou negovány také pocity ublížení či odmítnutí. V současném výzkumu matky tyto pocity přiznávají opět s odvoláním na dřívější horší období. Zde vystává rozpor s předchozím výzkumem, kde matky ve většině tyto pocity přiznávaly (10 ze 14), nyní připouští pouze 9 ze 33. Opět však nepřichází žádná přesná specifikace.

VLIV MATKY NA ŽIVOT DCERY

Velmi skromné odpovědi přicházely také na otázku vlivu matky na dceřin život. Současný výzkum v této otázce nepřináší žádná nová obohacení. Většina matek vliv neguje, pokud jej připouští tak uvádí pouze velmi nepřesné odpovědi. V předchozím výzkumu byl tento okruh obohacen o tři konkrétní odpovědi, týkající se především výběru školy a například stylu oblékání.

POCITY ZKLAMÁNÍ

Rozdílně se jeví pocity zklamání. Nyní matky tyto pocity vnímají oboustranně, tedy mají zkušenost se zklamáním ze strany dcery (17 z 33) a zároveň si myslí, že ony někdy zklamaly ji (15 z 33). V dřívějším výzkumu matky pociťovaly zklamání ze strany dcery více (9 ze 14), než zklamání plynoucí od nich samotných (8 ze 14). Opět shodně nejsou uváděny žádné specifikace, lze tedy usuzovat, že se jedná o náročnou otázku.

3. ZLEPŠENÍ, POSÍLENÍ A PODPORA VZTAHU

LEPŠÍ OBDOBÍ

V tomto okruhu se výzkumy rozcházejí. Nyní většina matek (30 z 44), nepociťuje lepší období ve vztahu. Zdá se tedy, že vztah je kontinuálně velmi dobrý. V dřívějším výzkumu se okruh rozpadal do více kategorií, ve kterých bylo uváděno například dětství dcery nebo současné období. Tyto kategorie jsou nyní spíše okrajové.

OBLAST POROZUMĚNÍ A SBLÍŽENÍ

Oblast porozumění a sblížení zůstává i poměrově stejná. Lze tedy říci, že matky s dcerami si rozumí názorově, mají podobné záliby a koníčky, často je sblízuje rodina a vzájemné city. V dřívějším výzkumu jsou kategorie o něco bohatší, například se objevuje také humor nebo vzájemné stěžování si.

MATKA JAKO VZOR

Téměř shodně s předchozím výzkumem se i nyní většina matek považuje samu sebe alespoň v jedné oblasti, často ve více, jako vzor (28 z 37). Matky jsou v této otázce velmi otevřené a odpovědi jsou poměrně bohaté. V předchozím výzkumu se jako vzor vnímalo 10 matek ze 14 a to v povaze a v přístupu k rodině. I tyto kategorie jsou nyní nejvíce sycené.

MÍRA PODPORY VE VZTAHU ZE STRANY DCERY

Shodně pouze jedna z matek v obou výzkumech uvedla, že necítí podporu ze strany dcery. Z obou výzkumů tedy vyplývá, že matky se cítí stran svých dcer podporované. Nyní však opět nedochází k příliš blízké specifikaci.

HRDOST ZE STRANY DCERY A JEJÍ PROJEVY

V předchozím výzkumu byla část matek na rozpacích v otázce hrdosti ze strany dcery a to celkem 8 matek ze 14. Nyní se této otázce vyhnulo pouze 9 matek z 33. Současně je tento výzkum také obohacen o přímost či nepřímost projevů hrdost ze strany matky. Tento okruh je tedy současným výzkumem obohacen.

ÚCTA K DCEŘI

Velmi shodně, jak dříve tak i nyní si všechny matky na dceři něčeho váží, a to v případě, že v předchozích opovědích vyplývá, že některý vztah není úplně bezproblémový. Nejčastěji je v obou výzkumech zmiňována povaha dcery. Současný výzkum tento okruh obohacuje navíc o způsob života a také se objevily odpovědi, kdy jsou matky dcerám vděčné za vše.

VDĚČNOST K DCEŘI

Opět shodně jsou všechny matky v obou výzkumech dceři za něco vděčné. V současném výzkumu se nejčastěji objevuje opora (10 ze 3) v předchozím výzkumu převládalo to, že dcery vůbec jsou (6 ze 14). Nový výzkum tento okruh opět velmi obohacuje. Například matky uvádí vděčnost za podporu v krizových událostech, ale také, že je dcera něčemu naučila.

DEFINICE DOBRÉ MATKY

V obou výzkumech vyplývají napovrch velmi krásné až dojemné definice dobré matky. Shodně se také v obou výzkumech definice velmi překrývají a po obsahové stránce jsou velmi bohaté. Nyní však o něco převládá silné emocionální pouto (18 z 31) dříve to bylo spíše respektování a porozumění (6 ze 14). Nově se vynořuje nastavování hranic, schopnost nechat dítě odejít nebo potlačení sebe na úkor rodiny. Výhodou u této otázky je v současném výzkumu možnost odpověd' si lépe promyslet a dát mnohem ucelenější a hlubší odpověď. Z přechodí zkušenosti je známo, že tato otázka je pro matky velmi složitá a prostor pro hlubší zamyšlení je zde na místě.

9.1.3 CELKOVÉ SROVNÁNÍ

Celkově lze říci, že nový výzkum je v mnohém obohacující, zvláště ve dvou posledních výzkumných otázkách, kde na povrch vyplývají zcela nové kategorie, obohacující deskripci vztahu mezi matkou a dcerou. Otázka první, tedy charakteristika vztahu, vychází velmi shodně. Matky celkově vztah s dcerou hodnotí velmi dobře, a to v obou výzkumech téměř shodně. Nejvíce se výzkumy rozcházejí v otázce zátěže vztahu, tedy druhé výzkumné otázky. I tento nesoulad je však brán jako obohacení a podnět k dalšímu zkoumání tohoto velmi složitého vztahu.

9.2 DISKUZE NAD VÝZKUMEM

Vzhledem citlivosti tématu a velkým individuálním odlišnostem bylo ve výzkumném týmu rozhodnuto o pokračování v duchu kvalitativního přístupu. Typem kvalitativního výzkumu je fenomenologická studie. Vycházím přitom z Hendla (2008), který fenomenologický přístup doporučuje právě pro deskripci jevu při snaze pochopit pohled daného jedince.

Oproti přechodímu výzkumu byl nyní zvolen jiný přístup ke sběru dat. Cílem této změny bylo obohacení předchozího výzkumu. Očekávala se větší saturace dat a také větší pokrytí jednotlivých okruhů o jednotlivé kategorie. V současném výzkumu byl tedy jako metoda sběru dat využit online dotazník, složený ze stejných otázek jako interview v přechodímu výzkumu. Některá očekávání z této změny byla naplněna jiná

nikoliv. Jednotlivé okruhy byly skutečně rozšířeny o jednotlivé kategorie. Avšak toto rozšíření je spíše do šířky, nikoliv do hloubky. Osobně u zkoumaného vzorku vnímám malou ochotu ke spolupráci, o čemž svědčí také počty nedokončených dotazníků oproti dokončeným. K tomuto fenoménu může vzniknout hned několik fantazií. Otevřené otázky a jejich množství mohlo matky odradit od pečlivějšího vyplňování nebo od práce na dotazníku vůbec. S větší anonymitou byla očekávána také větší vstřícnost v odpovědích, zvláště u negativních aspektů. Toto očekávání se však nenaplnilo.

Pro výběr vzorku byly použity metody sněhové koule a dále také samovýběr a prostý záměrný výběr. Tyto metody se pro danou metodologii a typ výzkumu jeví jako nejvhodnější. Do budoucna je prostor pro větší motivaci jednotlivých účastnic. Šíření odkazu se může jevit jako málo osobní.

Velkým úskalím je nemožnost pokládání doplňujících otázek. Tyto otázky často vysvětlují a zpřesňují danou výpověď a dávají tak větší prostor pro pochopení dané fenomenologie. V dotaznících se sporadicky vyskytují opovědi, zasluhující si doplňující otázku, jelikož lze předpokládat, že by se tímto odkrylo velmi zajímavé téma.

Současný výzkum byl oproti minulému doplněn o více informací. Například vzdělání matek nebo jejich současný rodinný stav. I tyto drobnosti pomáhají při pohledu na jednotlivé dotazníky. Jsou doplněním mozaiky a podporují tak vhled a dodávají lepší vymezení ladění jednotlivých dotazníků.

Výhody současného výzkumu tedy spatřuji především v rozšíření informací v okruhu a také v posouzení většího vzorku než tomu bylo v přechozím výzkumu. Limity spatřuji právě v nemožnosti pokládat doplňující otázky a také v absenci pozorování, které tvoří nedílnou součást interview.

Pokračování v dalším výzkumu bude vycházet ze získaných zkušeností. Jako nápad vystává nabídnout matkám, spontánní tvorbu (například krátké povídky o dceřině dětství), se kterou se bude následně pracovat pomocí analýzy produktu. Podobné rozšíření by pomohlo zkomplexnit a rozšířit vztah nejen na dospělost dcery, ale mnohem lépe by byly reflektovány také vývojové změny vztahu. Dále také

kombinovat jednotlivé přístupy, tedy jak dotazníky, tak také interview, pro lepší navázání vztahu s matkami, ze kterého by poté mohlo vyplynout větší otevření se.

Výsledky výzkumu jsou využitelné především pro poradenskou a terapeutickou práci. Dále také může obohatit jak dcery, tak matky.

9.2.1 PRÁCE VE VÝZKUMNÉM TÝMU

Práce v týmu byla rozdělena do několika samostatných tematických schůzek viz. kapitola 6.3: Spolupráce ve výzkumném týmu. Koordinace více lidí v pracovním vytížení se opět ukázala jako problematická. Jak již bylo zmíněno v části věnující se etice. Společné schůzky byly velmi přínosné při zmírnění subjektivity, ale celkově také pro větší orientaci ve výzkumném problému.

Ze závěrečné analýzy také vyplynulo několik zajímavých zjištění. Například u výzkumných vzorků Dcery 1 a Dcery 2 se vynořily poměrně stejné kategorie, které se ovšem neshodovaly s kategoriemi u výzkumných vzorků Matek 1 a Matek 2. Dále také u Matek 1 a Matek 2 se nevynořily podobné kategorie. Tento fakt si vysvětlujeme generačním rozdílem mezi matkami a mezi dcerami. Přičemž Dcery 1 a Dcery 2 k sobě mají věkově blíže. Dále také dcery Matek 2 již často bydlí ve větší vzdálenosti, jsou mnohem více osamostatněné oproti dcerám Matek 1.

9.2.2 SROVNÁNÍ S PŘEDCHOZÍM VÝZKUMEM

V této podkapitole bych ráda ještě jednou přehledně shrnula rozdíly mezi současným a přechozím výzkumem. Oproti předchozímu výzkumu byl v současném výzkumu použit pro sběr dat online dotazník. Tím byl získán poměrně větší vzorek než u předchozího výzkumu. Byl tedy zjednodušen sběr dat, a to hlavně absencí transkripce přepisů.

V přechozím výzkumu byla mnohem větší provázanost i s ostatními výzkumnými soubory. Každá z členek výzkumného týmu prováděla interview pro ostatní členky. Byl zde tedy mnohem větší vhled do celkové problematiky vztahu mezi matkou a dcerou a možnost porovnat jednotlivé rozhovory. Osobní kontakt se také v určitých situacích

ukazuje jako nenahraditelný. Oproti tomu nyní vznikl mnohem větší výzkumný soubor, který doplňuje metodiku předchozí a obohacuje její výsledky.

Nyní také nebyl výzkumný tým tolik provázán, jelikož každý pracoval pouze na svém výzkumném souboru. A ke kontaktu s ostatními došlo až k závěru výzkumu při porovnávání jednotlivých kategorií.

10. ZÁVĚRY

Cílem výzkumu byla deskripce vztahu mezi matkou ve věku střední a starší dospělosti a dcerou v období mladší dospělosti. Cíle výzkumu jsou shrnuty do tří výzkumných otázek:

JAK MATKY CHARAKTERIZUJÍ SVŮJ VZTAH S DCEROU

- Matky svůj vztah s dcerou hodnotí velmi dobře. Vztah charakterizují především jako přátelský, láskyplný a vzájemně podporující
- Charakteristika vztahu se také do jisté míry odvíjí od společného bydlení. Objevuje se názor na zlepšení vztahu po odstěhování dcery, doprovázený větším pochopením a také větší svobodou.
- Matky s dcerami jsou si vzájemně otevřené a blízké tato blízkost či otevřenost se nejeví jako výrazně omezující. Zvláště z pohledu matek, které nemají problém činit rozhodnutí nezávisle na svojí dceři. Otevřenost a blízkost potvrzuje také schopnost otevřeně a přímo sdělovat vlastní potřeby.
- Blízkost se projevuje také vzájemným porozuměním a schopnosti empatie, které se celkově jeví na velmi vysoké úrovni.
- Matky jsou na dcery velmi pyšné, v mnohem větším zastoupení vyjmenovávají dceřiny přednosti než nedostatky, zároveň dceru vnímají a respektují jako samostatnou a originální bytost.

CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZATĚŽUJE, CO JIM VADÍ

- Dle očekávání je jako nejhorší období vztahu označována puberta dcery. Dále je také často nejhorší období ve vztahu naprosto negováno.
- Jako problematická se ukazuje rozdílnost mezi matkou a dcerou, kvůli které často dochází k neshodám a nedorozuměním. Jako zatěžující jsou označovány také dobře míněné rady ze strany matky nebo dceřina povaha. Matky si také myslí, že povaha a chování jsou věci na základně, kterých by se od nich dcery chtěly nejvíce odlišit. Zdá se tedy, že tyto věci jsou mezi matkami a dcerami dobře prodiskutovány.
- Přes pociťovanou odlišnost, matky dcery nekritizují, ale respektují a přijímají. Kritiku vnímají spíše jako dobře míněné rady.

- Ve vztahu nepanují silné rozporuplné ambivalentní nebo nepříjemné pocity, které by stály za zmínku. Pokud se již nějaké takové vynoří, týkají se především komunikace nebo nějakého velmi výrazného osobnostního rysu dcery.

CO VZÁJEMNÝ VZTAH Z POHLEDU MATEK ZLEPŠUJE, POSILUJE A PODPORUJE

- Vztah mezi matkou a dcerou je v porovnání lepší v dospělosti dcery. Za dobrý je označován také v průběhu její dětství.
- Vyjadřováno je také velké porozumění s dcerou. Objevují se podobné koníčky záliby, ale převládá spíše blízkost na základě jakéhosi souznění.
- Přes vyjadřování rozdílnosti matky nachází oblasti, ve kterých předpokládají, že by dcera chtěla být jako ony. Jsou to právě povaha a životní úspěchy.
- Matky se cítí od dcer podporovány, a to v dostatečné míře. Dcery matky podporují otevřeně, podobně jim dávají najevo také úctu nebo hrdost. Za podporu a oporu jsou také dcerám nejvíce vděčné.

SOUHRN

Tato magisterská diplomová práce vznikla jako součást projektu, majícího za cíl popsat vztah mezi matkou a dcerou. Jedná se o projekt komplexní, co do věkového rozpětí. Ve výzkumu se zabýváme jednotlivými věkovými rozmezími. Dohromady tedy jednotlivé práce reprezentují celkový pohled na vztah matky a dcery napříč generacemi. Konkrétně tato diplomová práce tvoří čtvrtinu projektu, zabývá se dyadickým vztahem z pohledu matek ve střední a starší dospělosti ve vztahu k dcerám ve věku mladší dospělosti. Výzkumný projekt navazuje na předchozí práci z roku 2014, jedná se tedy o rozšíření a doplnění již vzniklého projektu.

Motivace k vytvoření tohoto projektu je absence teoretických základů. Na vztah mezi matkou a dcerou není v odborné literatuře nahlíženo komplexně. V literatuře se setkáváme se vztahem v jednotlivých obdobích. Převažuje dětství dcery nebo stáří matky, pouze jakési fragmenty vztahu. Stále převládá diskuze nad vlivem zjištěné patologie na tento vztah, například matky s hraniční poruchou osobnosti. Pouhá deskripce běžně fungujícího vztahu je však velmi vzácná. Mou motivací pro zapojení do projektu je touha více porozumět vztahu mezi matkou a dcerou, jehož jsem sama součástí.

V teoretické části práce vycházím nejdříve z pohledu na rodičovství jako takové. Vztah mezi matkou a dcerou je také vztahem rodičovským a ovlivňuje jej celkové fungování rodiny. Ale také míra rodičovské identity. Nelze opominout proměnu rodinných vztahů ve 21. století. Dále je také třeba mít na paměti jedinečnost mateřské péče, stejně jako té otcovské. Každý z rodičů přináší dítěti něco jedinečného a nenahraditelného.

Důležitá část práce vychází z děl Krejčířové a Langmeiera, Říčana a Vágnerové. Jedná se o část, věnující se vývojovým aspektům matek a dcer. Tyto poznatky jsou doplněny novými studiemi: (Arnett, Žukauskienė, & Sugimura, 2014), (Fagot & Gauvain, 1997), (Hamkins & Schultz, 2007), (Decoopman, Gentina, & Fosse-Gomez, 2010).

Největší část práce je věnována výhradně vztahu mezi dospělou matkou a dospělou dcerou. Popsán je běžně fungující vztah v období dospělosti obou žen. Dále jsou nastíněny také jednotlivé problémy a úskalí, ale i faktory protektivní, tedy ty, které vztah posilují. Z této části bylo nejvíce vycházeno při tvorbě výzkumu. Velkou inspirací je opět

práce D. Tannen nebo P. Streep. Jako důležité atributy vztahu mezi matkou a dcerou se jeví především blízkost, komunikace, podobnost, srovnávání. Tento vztah však ovlivňuje také fungování v primární rodině a celkově rodinná historie, zakotvené vzorce chování a jednání v ní běžně fungující.

Od těchto jednotlivých atributů se odvíjí celkem tři položené výzkumné otázky. Jsou to: Jak matky charakterizují svůj vztah s dcerou?, Co vzájemný vztah z pohledu matek zatěžuje?, Co vzájemný vztah z pohledu matek posiluje?. Cílem výzkumu je tedy popsat stabilně fungující vztah mezi matkou a dcerou. Cílovou populaci tvoří ženy ve věku 40-59 let. Podmínkou účasti ve výzkumu je normální vývoj v rodině a absence patologie.

Pro velkou jemnost a složitost tématu byl pro výzkum vybrán kvalitativní výzkum. Konkrétně fenomenologická studie. Hlavním cílem je popis vztahu mezi matkou a dcerou pomocí jedinečného pohledu matek. Deskripce vztahu je hlavním cílem tohoto výzkumu a celkově také celého výzkumného projektu.

Jako metoda sběru dat byl vybrán online dotazník, čítající 40 otevřených otázek, týkajících se vztahu mezi matkou a dcerou. Metody analýzy jsou především zachycování vzorců a vytváření trsů a dále také obsahová analýza. Z jednotlivých dotazníkových otázek vychází tematické okruhy rozdělené pod tři výzkumné otázky. Celkem se výzkumu zúčastnilo 92 respondentek. 33 dotazníků je kompletně vyplněných, do analýzy bylo zařazeno 49 dotazníků. Jako kritérium je nastaveno vyplnění první otázky otazníku, cílicí na popis vztahu.

Výsledky výzkumu částečně korespondují s teoretickým základem. Matky vztah popisují jako velmi dobrý. Často zaznávají přívlastky jako kamarádky či přátelský. Velmi častá je negace negativních pocitů ve vztahu. Zjemňovány jsou také horší období vztahu, které se převážně omezují na vývojová období, nejčastěji pubertu dcery. Nejlepší se vztah jeví právě v dospělosti dcery. V dospělosti, zvláště po odstěhování, matky pociťují větší pochopení ze strany dcery a jsou hrdé na její samostatnost. Příliš se tedy neprokazují problémy při separaci dcery a nevole se od ní odpoutat. Vztah mezi matkou a dcerou se na základě provedeného výzkumu jeví spíše jako vzájemně respektující, potvrzující a podporující, s občasnými nepříliš důležitými výkyvy. Respondentky při tvoření odpovědí nešly příliš do hloubky, nelze tedy jednoznačně říci, zda je toto hodnocení odrazem reálu,

nebo zda jde o popření či idealizaci. Přes občasnou stručnost jsou však dotazníky velmi konzistentní, neobjevují se rozpory.

Limity výzkumu jsou především absence osobního kontaktu s respondentkami. Z toho vyplývá nemožnost klást doplňující otázky, nerealizovatelné je také pozorování. Limity však nejsou tolik výrazné, jelikož se jedná o pokračující studii. Osobní kontakt a interview bylo základem předchozí studie. Dále také nelze výsledky globalizovat, jelikož se jedná o kvalitativní studii založenou na menším vzorku, výběr není reprezentativní. Vystává také možnost dalšího rozšíření výzkumu. Například pomocí kombinace interview s online dotazníky. Přínos výzkumu vidím především pro poradenskou nebo terapeutickou práci. Dále také může být obohacující pro samotné matky a dcery při jejich vzájemné snaze o větší pochopení.

CITOVANÁ LITERATURA:

- Ainsworth, M. D., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: a psychological study of the strange situation*. Oxford: Psychology pres.
- Alizade, A. M. (2006). *Motherhood in the twenty-first century*. London: Karnac books.
- Apter, T. (2004). *You don't really know me*. New York: W. W. Norton & Company .
- Apter, T. (2008). *The sister knot: why we fight, why we're jealous, and why we'll love each other no matter what*. New York: W. W. Norton & Company.
- Apter, T. (2012). *Difficult mothers: understanding and overcoming their power*. New York: W. W. Norton & Company.
- Arnett, J. J. (2006). *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. Oxford: Oxford university press.
- Arnett, J. J. (2014). *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. Oxford: Oxford university press.
- Arnett, J., Žukauskienė, R., & Sugimura, K. (2014). *The new life stage of emerging adulthood at ages 18–29 years: implications for mental health*. *The lancet psychiatry*, 1, 569-576.
- Béatrice, T. (2005). *Překonávání konfliktů v rodině*. Praha: Portál.
- Bins, B., & Hay, D. (2013). *The different faces of motherhood*. Berlin: Springer science & Business media.
- Blos, P. (1966). *On adolescence: a psychoanalytic interpretatio*. New York: The free press.
- Bouvard, M. G. (2013). *Mothers of adult children*. Landham: Lexington books.
- Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
- Burešová, B. (2014). *Vztah matky a dcery z pohledu matek ve věku starší dospělosti*. (Bakalářská diplomovaná práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Caron, A. F. (1999). *Mothers and daughters: searching for new connections*. Chicago: Holt paperbacks.

- Conley, T. D., Moors, A. C., Ziegler, A., & Feltner, M. R. (2011). *Trust and satisfaction in adult child–mother (and other) relationships*. *Basic and applied social psychology*, (33)3, 239-254.
- Deakins, A. H., Lockridge, B. R., & Sterk, H. M. (2012). *Mothers and daughters: complicated connections across cultures*. Maryland: University press of America.
- Decoopman, I., Gentina, É., & Fosse-Gomez, M. H. (2010). *The generational confusion? Identity issues caused by clothes-sharing between mothers and their teenage daughters*. *Recherche et applications en marketing*, (36)5, 7-27.
- Degges-White, S., & Borzumato-Gainey, C. (2014). *Mothers and daughters: living, loving, and learning over a lifetime*. Blue Ridge Summit: Rowman & Littlefield.
- DeVito, J. A. (2001). *Základy lidské komunikace*. Praha: Grada.
- Dreman, S. (2013). *The Family on the threshold of the 21st century*. Oxford: Psychology press.
- Eekelaar, J. M., & Sarcevic, P. (1993). *Parenthood in modern society: legal and social issues for the twenty-first cent*. Leiden: Martinus nijhoff publishers.
- Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Portál.
- Evenson, R., & Simon, R. W. (2005). *Clarifying the relationship between parenthood and depression*. *Journal of health and social behaviour*, 54, 341-358.
- Fagot, B. I., & Gauvain, M. (1997). *Mother-child problem solving: continuity through the early childhood years*. *Developmental psychology*, (33) 3, 480-488.
- Featherstone, B., & Hollway, W. (2004). *Mothering and ambivalence*. V R. Parker, *the production and purposes of maternal ambivalence*. Routledge.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál.
- Filliozat, I. (2011). *Dokonalý rodič nexistuje*. Brno: Computer press, a.s.
- Fingerman, K. (2000). *"We had a nice little chat" Age and generational differences in mothers' and daughters' descriptions of enjoyable visits*. *Journal of gerontology: Psychological sciences*, 60B, 95-106.
- Fingerman, K. L. (2001). *Aging mothers and their adult daughters: A study in mixed emotions*. New York: Springer publishing company.

- Fuller, C., & Plum, A. (2010). *Mother-Daughter duet: Getting to the relationship you want with your adult daughter*. New York: Crown publishing group.
- Gordon, L. P., & Shaffer, S. M. (2009). *Too close for comfort?: Questioning the intimacy of today's new mother*. New York: Berkley books.
- Haller-Haalboom, E. T., Mesman, J., Groeneveld, M. G., Endendijk, J. J., van Berkel, S. R., van der Pol, L. D., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2014). *Mothers, fathers, sons and daughters: Parental sensitivity in families with two children*. *Journal of family psychology*, (28) 2, 38-147.
- Hamer, D., & Copeland, P. (2003). *Geny a osobnost*. Praha: Portál .
- Hamkins, S., & Schultz, R. (2007). *The mother-daughter project: How mothers and daughters can band together, beat the odds, and thrive through adolescence*. London: Penguin.
- Hane, A. A., & Fox, N. A. (2006). *Ordinary variations in maternal caregiving influence human infants' stress reactivity*. *Psychological science*, (17) 6, 550-556.
- Hane, A. A., Henderson, H. A., Reeb-Sutherland, B. C., & Fox, N. A. (2010). *Ordinary variations in human maternal caregiving in infancy and biobehavioral development in early childhood: A follow-up study*. *Developmental psychobiology*, (52) 6, 558-567.
- Hašková, H. (2011). *Proměny časování a způsobu návratu matek do zaměstnání*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 40-52.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
- Holdsworth, C. (2007). *Intergenerational inter-dependencies: Mothers and daughters*. *Women's studies international forum*, 30, 59-69.
- Hooley, T., Wellens, J., & Marriott, J. (2012). *What is online research?: Using the internet for social science research*. London: A & C Black.
- Horneyová, K. (2004). *Ženská psychologie*. Brno: Triton .
- Hrdlička, M., Kuric, J., & Blatný, M. (2006). *Krize středního věku*. Praha : Portál.
- İlişkisinin, A.-K., Saygısı, Y. K., & İlişkisinin, Y. D. (2013). *Mother - Daughter relationship's links to daughter's self-esteem and life satisfaction*. *Turkish psychological counseling and guidance journal*, 38, 147-175.

- Kast, V. (2013). *Otcové-dcery, matky-synové*. Praha: Portál.
- La Sorsa, V. A., & Fodor, I. G. (1990). *Adolescent daughter/ middle mother dyad*. *Psychology of women quarterly*, 14, 596-606.
- Länge, S., & Sulz, M. (2007). *Žít svůj vlastní život*. Praha: Portál.
- Langmaier, J., & Krejčířová, D. (2011). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Matějček, Z. (2005). *Výbor z díla*. Praha: Karolinum.
- Matějček, Z., & Dytrich, Z. (1997). *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada.
- Matoušek, O., & Pazralová, H. (2014). *Podpora rodiny*. Praha: Portál.
- McBride, K. (2008). *Will I ever be good enough*. New York: Free press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative data analysis*. Thousand oaks: SAGE Publications, Inc.
- Miller-Day, M. (2004). *Communication among grandmother mothers, and adult daughters: A qualitative study of maternal relationships*. Oxford: Routledge.
- Minahan, S., & Huddleston, P. (2012). *Shopping with my mother: Reminiscences of adult daughters*. *International journal of consumer studies*, (37) 4, 373-378.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Notman, M. T. (2008). *Mothers and daughters as adults*. *Psychoanalytic inquiry, a topical journal for mental health professionals*, (26) 1, 137-153.
- Novák, T. (2008). *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada.
- O'Connor, P. (1989). *The adult mother/daughter relationship: a uniquely and universally close relationship?* *The Sociological review*, (38) 2, 293–322.
- Parker, R. (1996). *Mother love, mother hate: The power of maternal ambivalence*. New York: Basic books.
- Poncet Bonissol, Y. (2015). *O matkách a dcerách*. Praha: Portál.
- Poněšický, J. (2004). *Fenomén ženství a mužství*. Praha: Triton.
- Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.

- Rheingold, J. (1964). *The fear of being a woman: A theory of maternal destructiveness*. Minnesota: Grune & Stratton.
- Röhr, H. P. (2013). *Nedostatečný pocit vlastní hodnoty*. Praha: Portál.
- Rowe, B., & Harman, B. A. (2014). *Motherless mothers: maternally bereaved women in their everyday roles as mothers*. *Journal of family studies*, (20) 1, 28-38.
- Říčan, P. (2011). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Sophy, C., & Kogen, B. (2010). *Side by Side: The revolutionary mother-daughter program for conflict-free communication*. New York: Harper collins.
- Spielhagen, F. R., & Schwartz, P. D. (2013). *Adolescence in the 21st century: constants and challenges*. Trieste: IAP.
- Streep, P. (2009). *Mean mothers*. New York: William Morrow.
- Špatenková, N., Sobotková, I., Sýkorová, D., Příhodová, A., & Dopita, M. (2004). *Krize: Psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada.
- Tannen, D. (2006). *Co to máš zase na sobě? Jak spolu komunikují matky a dcery*. Praha: Zoner Press.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2008). *Vývojová psychologie II*. Praha: Carolinum.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Portál.
- Winnicott, D. W. (1957). *Mother and child: A primer of first relationships*. New York: Basic books.
- Winnicott, D. W. (2012). *The family and individual development*. Oxford: Routledge.
- Wodak, R., & Schulz, M. (1986). *The language of love and guilt: Mother-daughter relationships from a cross-cultural perspective*. Amsterdam: John Benjamins publishing.

PŘÍLOHA Č. 1: ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

Studijní program: Psychologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Psychologie (PCHN)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. BUREŠOVÁ Barbora	Poděbradovo náměstí 2, Prostějov	F140330

TÉMA ČESKY:

Vztah matky a dcery z pohledu matek v období střední a starší dospělosti: Pokračovací studie

TÉMA ANGLICKY:

The relationship between mother and daughter from the perspective of mothers in middle and older adulthood: Follow-up study

VEDOUcí PRÁCE:

doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Diplomová práce je součástí širšího výzkumného záměru katedry psychologie, který je soustředěn na popis a analýzu vztahů mezi matkami a dcerami v různém věku. Postava matky patří mezi nejdůležitější v životě. Vzájemný vztah matky s dětmi patří mezi klíčové faktory, které spolupůsobí při utváření osobnosti. Jde o tedy o trvale aktuální téma, jemuž je věnována výzkumná pozornost spíše v rovině patologie (např. zanedbávání a týrání dětí), nikoli v rovině běžného vztahu.

V teoretické části práce budou vymezeny relevantní pojmy především z oblasti vývojové psychologie a psychologie rodiny. Jednotlivé kapitoly se budou týkat mateřství, ženství, rodinných vztahů, výchovy dívek, role dcery a věkového období střední a starší dospělosti (40-59). Bude podán přehled o současném stavu poznání v této oblasti.

Výzkumná část bude navazovat na výsledky kvalitativního výzkumu realizovaného v první fázi projektu. Cílem výzkumu bude zmapovat specifika vztahu a komunikace mezi matkami a dcerami z pohledu matek ve střední dospělosti. Velikost výzkumného souboru nelze odhadnout, předpokládáme minimálně několik desítek žen matek ve věku střední a starší dospělosti (40 - 59 let). 1. Sběr dat bude proveden dotazníkovým šetřením pomocí webového serveru www.vmonline.cz. 2. Půjde o dotazník s otevřenými otázkami vytvořený za účelem projektu.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Apter, T. (2005). *You Don't Really Know Me: Why Mothers and Daughters Fight and How Both Can Win*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- McBride, K. (2008). *Will I ever be good enough*. New York: Free Press.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Havlíčkův Brod: Grada.
- Fulle, C., & Plum, A. (2010). *Mother-Daughter Duet*. Denver: Multnomah Books.
- Deakins, A. H., Lockridge, B. R., & Sterk, H. M. (2012). *Mothers and Daughters: Complicated Connections Across Cultures*. Maryland: University Press of America.

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

PŘÍLOHA Č. 2: ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah matky a dcery z pohledu matek ve věku středí a starší dospělosti: pokračovací studie

Autor práce: Bc. Barbora Burešová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc

Počet stran a znaků: 110, 202 554

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 78

Klíčová slova: vztah matka-dcera, rodičovství, mateřství, primární rodina, generační rozdíl

Práce je součástí širšího výzkumného projektu, majícího za cíl zmapovat vztah mezi matkou a dcerou. Projekt je složen ze čtyř samostatných prací, lišících se cílovou populací. Dohromady tedy práce zachycují vztah mezi matkou a dcerou napříč generacemi. Cílem je popsat vztah nezatížený patologickými rysy v rodině, nebo na straně matky či dcery. Cílovou populaci této konkrétní práce tvoří ženy, matky ve věku 40 – 59 let. Výzkumný zájem je postaven a jejich vztahu k dcerám ve věku mladé dospělosti. Výzkum je založen na sběru dat pomocí online dotazníku. Odpovídá na tři výzkumné otázky. Jsou to: charakteristika vztahu, posílení vztahu a negativní aspekty vztahu matka-dcera. Výzkumu se zúčastnilo celkem 92 respondentek, do závěrečné analýzy bylo zařazeno 43 dotazníků. Sběr dat probíhal necelých jedenáct měsíců. Metodou analýzy dat byla metoda zachycování trsů a vzorců v kombinaci s obsahovou analýzou. Popsaný výzkumný projekt navazuje na dřívější práce z roku 2014. Z výsledků výzkumu vyplývá velmi dobré hodnocení vztahu matka-dcera, definované na vzájemné blízkosti, podpoře a citovém poutu. Negativní aspekty se nejčastěji odvíjí od vývojového období dcery nebo její povahy, či vzorcích chování, tyto jsou však velmi dobře tolerovány. Toto zjištění koresponduje s celkovým uznáváním dcer jako samostatných a originálních osobností.

PŘÍLOHA Č. 3: ABSTRACT OF THESIS

ABSTRACT OF THESIS

Title: The relationship between mother and daughter from the perspective of mothers in middle and older adulthood: Follow-up study

Author: Bc. Barbora Burešová

Supervisor: doc. PhDr. Irena Sobotková, CSc

Number of pages and characters: 110, 202 554

Number of appendices: 5

Number of references: 78

Key words: mother-daughter relationship, parenthood, motherhood, primary family, generation gap

This thesis is a part of an extensive research project whose aim is to describe and analyze relationship between mother and daughter. This project composes of four different separate parts, every part is distinguished by the population. The project describes together the relationship between mother and daughter through generations. The goal is to describe a relationship without any pathological features in the family or in the mother or daughter. Target population of this thesis are women between 40 and 59 years of age. The focus of the research is build upon their relationship in the time of „young adulthood“. Basic method of the research is the collection of online surveys. There are three basic research questions: the characterization of the relationship, the strengthening of the relationship and negative aspects of the mother – daughter relationship. The research was attended by 92 respondents out of which 43 were chosen for final analysis. The collection of data was realized over almost eleven months. The method of the analysis was a method of finding clusters and patterns in combination with content analysis. This project is a continuation of previous projects from the year 2014. Good evaluation of the mother – daughter relationship ensues final results from this, it is defined by closeness, support and emotional bond. Negative aspects are most likely caused by developmental stage of the daughter or her character or patterns of behaviour. However all these aspects are tolerated well. This result corresponds with the overall acceptance of the independence of the daughters and their original personalities.

PŘÍLOHA Č. 4: DOTAZNÍKOVÉ OTÁZKY

1. Volně charakterizujte svůj vztah s dcerou. Jak by se dal popsat?
2. Bylo období, kdy byl váš vztah lepší? V čem?
3. A bylo období, kdy byl váš vztah horší? Za jakých okolností?
4. Bydlíte s dcerou? Pokud ne, změnil se nějak Váš vztah od té doby, co bydlíte zvlášť?
5. Co nejčastěji vyvolá neshody a nedorozumění mezi vámi?
6. V čem si naopak rozumíte?
7. Co vás na chování nebo v řeči dcery rozčiluje nebo dráždí?
8. Záleží vám na tom, aby vaše dcera souhlasila s vašimi rozhodnutími?
9. Pociťujete mezi vámi spíš citový odstup nebo otevřenost a citovou blízkost?
10. Stojí některá z vás o větší otevřenost a citovou blízkost ve vašem vztahu? Pokud ano, jak to dává(te) najevo?
11. Myslíte, že jste pro dceru určitým vzorem? Pokud ano, v čem?
12. Myslíte, že je něco, v čem dcera nechce být jako vy? V čem se chce odlišit?
13. Kritizujete někdy dceru? V čem?
14. Je něco, co vás vzájemně sblíží?
15. Myslíte, že rozumíte tomu, jak se cítí vaše dcera?
16. Myslíte, že vaše dcera rozumí tomu, jak se cítíte?
17. Vnímáte ve vašem vztahu nějaké negativní, rozporuplné či nepříjemné pocity?
18. Vnímáte ve vašem vztahu srovnávání či soupeření? V čem?
19. Mluvíte s dcerou o svých přáních a potřebách přímo nebo v náznacích?
20. Cítíte ze strany dcery dost podpory?
21. Myslíte, že dcera se cítí z vaší strany dostatečně respektována jako samostatná a originální bytost?
22. Cítí se někdy dcera z vaší strany ublížená či odmítnutá?
23. Myslíte, že vaše dcera má někdy pocit, že se snažíte ovlivnit její život podle svých představ?
24. Myslíte, že je na vás dcera v něčem hrdá? V čem? Jak se to projevuje?
25. Zklamala vás někdy dcera svou reakcí?
26. Myslíte, že jste vy někdy zklamala dceru?
27. Čeho si na dceři vážíte?

28. Vděčíte jí za něco?
29. Jak se stavíte k úspěchům dcery?
30. Jak často se vidíte osobně?
31. Je to pro vás dostačující?
32. Myslíte, že tato frekvence kontaktu stačí vaší dceři?
33. Pomáhá vám dcera s něčím?
34. Jak byste definovala „dobrou matku“?
35. Je/byla vaše dcera vdaná?
36. Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co se vdala?
37. Má vaše dcera děti?
38. Cítíte nějakou změnu ve vztahu k dceři od té doby, co má dítě/děti?
39. Pokud ano, jakou?
40. Pomáháte dceři s hlídáním dětí?

PŘÍLOHA Č. 5: ÚVOD DOTAZNÍKU

Dobrý den,

Děkujeme za Váš zájem o tento výzkum, zabývající se vztahem matek a dcer. Následující otázky jsou určeny pro ženy, které jsou ochotné podělit se o své zkušenosti ohledně svého vztahu s vlastní matkou nebo dospělou dcerou ačkoli tento vztah patří k nejdůležitějším v životě, v odborné literatuře se o něm píše poměrně málo. Přesněji řečeno, jsou popisovány spíše krajní a patologické podoby tohoto vztahu (například zanedbávání a týrání dětí matkou), ale o běžném vztahu matek a dcer dostatek informací není.

Naše šetření má přinést poznatky o vztazích a vzájemné komunikaci mezi matkami a dospělými dcerami. Proto jsou Vaše odpovědi na položené otázky pro nás velmi cenné. Potřebujeme shromáždit co nejvíce Vašich zkušeností, prožitků a názorů. Jde o to, jak různě staré dcery vnímají vztah se svou matkou. Předpokládáme, že v běžném vztahu matky a dcery se mohou kromě vzájemné blízkosti a porozumění vykytovat také nejistota, problémy, konflikty a podobně. Znamená to, že tento unikátní vztah má své pěkné, ale i stinné stránky. Je to velmi soukromé téma, proto budou všechny Vámi vyplněné údaje chráněny jako přísně důvěrné a zůstanou anonymní.

Předpokládaná doba vyplňování je asi 50 minut. Prosíme o otevřené a pravdivé odpovědi. Za Váš čas děkujeme.

FILTRAČNÍ BODY:

Následující část je pro ty z Vás, které splňujete následující podmínky:

1. Ve Vaší rodině se nevyskytly žádné mimořádně dramatické okolnosti (předčasná úmrtí, násilná úmrtí apod.)
2. U Vás ani Vaší dcery (matky) se nevyskytly duševní nemoci či závislosti na návykových látkách
3. Jste BUĎ matkou dcery, které je nejméně 20 let NEBO jste dcerou (dosud žijící) matky, je Vám nejméně 20 let

Případný rozvod není překážkou účasti ve výzkumu

Máte-li více dospělých dcer, při jednom vyplňování popisujte vztah pouze k jedné z nich. Případné další vyplňování by se týkalo další dcery.

